

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KOLLUK FAALİYETLERİNDE ORANTISIZ GÜÇ
KULLANIMI VE BAĞIMSIZ KOLLUK ŞİKÂyet
MEKANİZMASI**

Seda ÜNLÜ

2501190866

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. Ömür AYDIN

İSTANBUL – 2024

ÖZ

KOLLUK FAALİYETLERİNDE ORANTISIZ GÜÇ KULLANIMI VE BAĞIMSIZ KOLLUK ŞİKÂyet MEKANİZMASI

SEDA ÜNLÜ

Bu çalışma, Türkiye’de kolluk kuvvetlerinin orantısız güç kullanımı, bağımsız kolluk şikâyet mekanizmalarının etkinliği ve Kolluk Gözetim Komisyonu’nun rolü üzerine odaklanmaktadır. Devletin güvenliği sağlama ve kamu düzenini koruma görevi, kolluk kuvvetlerine geniş yetkiler tanımayı zorunlu kılmıştır. Ancak bu yetkilerin sınırlarının belirsizliği ve denetim eksikliği, keyfi ve orantısız güç kullanımına zemin hazırlamaktadır. Orantısız güç kullanımı, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini ihlal ederek hukuk devleti ilkesini zedelemekte, toplumun kolluk kuvvetlerine ve devlete olan güvenini sarsmaktadır. Bu ihlallerin önlenmesi ve ihlal durumlarında adaletin sağlanması, bağımsız ve etkin şikâyet mekanizmalarının varlığıyla mümkündür.

Bu tezin temel amacı, Türkiye’deki kolluk kuvvetlerinin güç kullanımına ilişkin hukuki ve idari çerçeveyi analiz etmek, orantısız güç kullanımının nedenlerini, sonuçlarını ve önlenebilirliğini incelemek, ayrıca bağımsız kolluk şikâyet mekanizmalarının ve Kolluk Gözetim Komisyonu’nun bu bağlamdaki rolünü değerlendirmektir. Çalışma, kolluk kuvvetlerinin hesap verebilirliğini artırmak, keyfi ve orantısız güç kullanımını azaltmak ve vatandaşların hak arama yollarına erişimini güçlendirmek amacıyla çözüm önerileri sunmaktadır.

Tez, Kolluk Gözetim Komisyonu’nun yapısı, işlevi ve bağımsızlık düzeyini detaylı bir şekilde ele alarak, bu yapının Türkiye’de kolluk kuvvetlerinin denetimi ve orantısız güç kullanımının önlenmesindeki etkinliğini sorgulamaktadır. Uluslararası standartlar çerçevesinde incelenen Kolluk Gözetim Komisyonu, demokratik

toplumların güvenlik ve özgürlük arasındaki hassas dengesinin korunmasında önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Ancak Türkiye’de bu mekanizmanın bağımsızlığı, tarafsızlığı ve yaptırım gücü açısından eksiklikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kolluk kuvvetleri, orantısız güç kullanımı, bağımsız kolluk şikayet sistemi, hesap verebilirlik, şeffaflık.

ABSTACT

DISPROPORTIONATE USE OF FORCE BY THE LAW ENFORCEMENT OFFICERS AND INDEPENDENT COMPLAINT MECHANISMS

SEDA ÜNLÜ

This study focuses on the disproportionate use of force by law enforcement agencies in Turkey, the effectiveness of independent law enforcement complaint mechanisms, and the role of the Law Enforcement Oversight Commission.

The state's duty to ensure security and maintain public order has necessitated granting extensive powers to law enforcement agencies. However, the lack of clear boundaries for these powers and deficiencies in oversight have created a fertile ground for arbitrary and disproportionate use of force. The disproportionate use of force violates individuals' fundamental rights and freedoms, undermines the principle of the rule of law, and erodes public trust in law enforcement agencies and the state. Preventing such violations and ensuring justice in cases of misconduct are only possible through the existence of independent and effective complaint mechanisms.

The primary objective of this thesis is to analyze the legal and administrative framework governing the use of force by law enforcement agencies in Turkey, examine the causes, consequences, and preventability of disproportionate force usage, and evaluate the role of independent law enforcement complaint mechanisms and the Law Enforcement Oversight Commission within this context. The study aims to propose concrete solutions to enhance the accountability of law enforcement agencies, reduce arbitrary and disproportionate use of force, and strengthen citizens' access to legal remedies.

The thesis thoroughly examines the structure, functions, and independence level of the Law Enforcement Oversight Commission, questioning its effectiveness in

overseeing law enforcement activities and preventing the disproportionate use of force in Turkey. Evaluated within the framework of international standards, the Law Enforcement Oversight Commission emerges as a significant tool for maintaining the delicate balance between security and freedom in democratic societies. However, the study identifies deficiencies in the independence, impartiality, and enforcement power of this mechanism in Turkey.

In conclusion, this thesis emphasizes the urgent need for structural, legal, and administrative reforms to address the shortcomings of independent law enforcement complaint mechanisms and the Law Enforcement Oversight Commission in Turkey. Ensuring the independence of these mechanisms, enhancing their transparency, and making their decisions binding and enforceable are essential steps for protecting individual rights, strengthening public trust, and aligning security policies with democratic principles.

Keywords: Law enforcement, excessive use of force, independent law enforcement complaint system, accountability, transparency.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışmamızın konusu olan "Mülki İdare Amirlerinin Kolluk Teşkilatı ile Hiyerarşik İlişkileri" günümüzde artan güvenlik talepleri ve demokratik yönetim anlayışı çerçevesinde büyük önem arz etmektedir.

Tez çalışmam boyunca beni destekleyen, yönlendiren ve bilgi birikimlerinden yararlandığım; öncelikle tez danışmanım Doç. Dr. Ömür AYDIN'a tezin her aşamasında bana verdiği rehberlik, sabır ve destek için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca araştırmam sırasında bana bilgi ve kaynak sağlayan, yardımlarını esirgemeyen kıymetli arkadaşım Alparslan TORUNOĞLU'na ve canım kardeşim Sefa ÜNLÜ'ye minnettarım.

Bu çalışmanın hazırlanmasında manevi destekleriyle yanımda olan aileme, arkadaşım Sahure ERGÜZEL'e, kıymetli meslektaşım Soner DİVLİ ve eşi Zeynep ÜLKER DİVLİ'ye, Rabia NAÇAR'a, Cumhuriyet Savcısı Mihrinaz AKKAN'a teşekkür etmek isterim.

Bu tezin, kolluk kuvvetlerinin etkin ve şeffaf bir şekilde denetlenmesi, kamu düzeninin sağlanması ve vatandaşların güvenliğinin temini açısından literatüre katkı sağlayacağını ümit ediyorum. Tez çalışmamın, kolluk gözetim komisyonlarının işleyişine dair akademik bilgi birikimine ve uygulamaya katkı sunması dileğiyle...

SEDA ÜNLÜ

İSTANBUL, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET VE EGEMENLİK ANLAYIŞI

1.1. DEVLET.....	4
1.2. EGEMENLİK	10
1.2.1. İç Egemenlik	13
1.2.2. Dış Egemenlik.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

KOLLUK

2.1. KAVRAM OLARAK KOLLUK.....	17
2.2. KOLLUĞUN AMACI.....	19
2.2.1.Kavram Olarak Kamu Düzeni	20
2.2.2. Kamu Düzeninin Unsurları	21
2.2.2.1. Geleneksel Kamu Düzeni Unsurları.....	21
2.2.2.1.1. Güvenlik	21
2.2.2.1.2. Dirlik ve Esenlik.....	22
2.2.2.1.3. Sağlık	22
2.2.2.1.4. Hesap Verebilirlik	23
2.2.2.2 Modern Kamu Düzeni Unsurları.....	23
2.2.2.2.1. Genel Ahlak	24
2.2.2.2.2. Kamusal Estetik.....	24
2.2.2.2.3. İnsan Onuru	25
2.2.2.2.4. Bireylerin Kendilerine Karşı Korunması.....	25
2.3. KOLLUK TÜRLERİ	26
2.3.1. Adli Kolluk	26
2.3.2. İdari Kolluk.....	28
2.3.2.1 Genel İdari Kolluk.....	30

2.3.2.1.1. Polis	32
2.3.2.1.2. Jandarma.....	34
2.3.2.1.3. Sahil Güvenlik	35
2.3.2.2.Özel İdari Kolluk.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOLLUĞUN ORANTISIZ GÜÇ KULLANIMI

3. Genel Çerçeve.....	38
3.1 Zor Kullanma Kavramı	39
3.1.1. Kolluğun Zor Kullanma Halleri.....	43
3.1.2 Zor Kullanma Çeşitleri	43
3.2 Kolluk Kuvvetlerinin Zor Kullanma Yetkisinde Yasal Çerçeve	45
3.2.1 Zor Kullanma Sınırının Aşılması.....	52
3.2.2 Orantılılık.....	56
3.2.3 Silah Kullanma Yetkisi	59
3.3 AİHM Çerçevesinde Zor Kullanma.....	65
3.4 Değerlendirme.....	75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAĞIMSIZ KOLLUK ŞİKAYET SİSTEMİ

4. Sivil Gözetim.....	83
4.1 Kavram Olarak Sivil Gözetim.....	83
4.1.1 Sivil Gözetimin Gerekliliği.....	85
4.1.2 Sivil Gözetimin Temel İlkeleri	86
4.1.3 Sivil Gözetimin Boyutları	87
4.2 KOLLUK GÖZETİM KOMİSYONU KURULUŞ SÜRECİ.....	88
4.2.1 İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesi.....	97
4.3 KOLLUK GÖZETİM KOMİSYONU	103
4.3.1 Kolluk Gözetim Komisyonunun Kuruluş Gerekçesi ve Amacı.....	103
4.3.2 Kolluk Gözetim Komisyonu Yapısı	105
4.3.3.1 Başvuruların Alınması	110
4.3.3.2 Merkezi Kayıt Sistemi.....	111
4.3.4 Soruşturma Süreci.....	113
SONUÇ.....	116
KAYNAKÇA	119

KISALTMALAR LİSTESİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

<u>Kısaltmalar</u>	<u>Açıklamalar</u>
AB	: Avrupa Birliği
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BİMER	: Başbakanlık İletişim Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
CİMER	: Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
EMASYA	: Emniyet-Asayiş-Yardımlaşma
IPCC	: Independent Police Complaints Commission (Bağımsız Polis Şikâyet Komisyonu, İngiltere ve Galler
İGK	: İç Güvenlik Kuvvetleri
KGK	: Kolluk Gözetim Kurumu
KGEK	: Kamu Görevlileri Etik Kurulu
MOBESE	: Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu
PVSK	: Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TİHEK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UNDP Kalkınma Programı)	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler
YÖGK	: Yerel Önleme ve Güvenlik Kurulları

GİRİŞ

Devlet otoritesinin en somut tezahürlerinden biri olan kolluk kuvvetleri, bireylerin güvenliğini sağlama ve kamu düzenini koruma gibi hayati işlevleri yerine getirirken aynı zamanda birey hak ve özgürlüklerini sınırlama yetkisini de elinde bulundurur. Bu yetkinin doğru ve ölçülü bir şekilde kullanılması, yalnızca bireylerin temel haklarının korunması açısından değil, aynı zamanda devletin meşruiyetini ve toplumun devlete olan güvenini sürdürebilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Ancak, kolluk kuvvetlerinin gücünün sınırlandırılmadığı ya da yeterince denetlenmediği durumlarda, bu güç keyfiliğe dönüşerek insan haklarının ihlali ve toplumsal güvenin zedelenmesi gibi ciddi sonuçlar doğurabilir.

Tarih boyunca, kolluk güçlerinin yetki aşımı, orantısız güç kullanımı ve kötü muamele gibi uygulamaları, yalnızca bireylerin haklarını ihlal etmekle kalmamış, aynı zamanda devlet ile birey arasındaki güven ilişkisini zedelemiştir. Bu durum, uluslararası insan hakları mekanizmalarında da sıklıkla ele alınmış ve özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından verilen kararlarda, devletlerin kolluk güçleri üzerindeki denetim yükümlülükleri vurgulanmıştır. Etkin bir denetim mekanizmasının yokluğu, sadece bireysel mağduriyetlere değil, toplumsal adalet duygusunun zayıflamasına da yol açmaktadır.

Türkiye’de kolluk kuvvetlerinin denetimi, büyük ölçüde idari yapıların kontrolü altında gerçekleşmekte ve bu durum bağımsızlık ve tarafsızlık açısından eleştirilere yol açmaktadır. Özellikle sivil gözetim mekanizmalarının eksikliği, insan hakları ihlallerinin önlenmesi ve şikayetlerin etkili bir şekilde ele alınması konusunda ciddi zafiyetler doğurmaktadır. Bu bağlamda, bağımsız kolluk şikayet mekanizmalarının oluşturulması, sadece bireylerin haklarını koruma noktasında değil, aynı zamanda devletin hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü ilkelerine olan bağlılığını göstermek açısından da kritik bir öneme sahiptir.

Bunun için adli ve mülki görev ayrımı yapılmaksızın tüm kolluk işlevleri 6713 sayılı Kanunla “gözetime” tabi tutulmuştur. Bu maksatla Kolluk Gözetim Komisyonu,

kolluk görevlilerinin işlediği iddia edilen suçlar veya disiplin cezası gerektiren davranışlar nedeniyle yapılan işlemleri merkezi bir sistemde kayıt altına almak ve izlemek amacıyla kurulmuştur. Bu komisyon, kolluk şikâyet sisteminin daha etkili, hızlı, saydam ve güvenilir bir şekilde işlemlerini sağlamayı hedeflemektedir. Bu çalışmanın amacı, sivil gözetimi sağlayan mülki idare amirlerinin yetkileri üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Ayrıca, 2008 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından başlatılan “İç Güvenlik Sektöründe Sivil Gözetimin Geliştirilmesi Projesi” kapsamında, kolluk kuvvetlerine yönelik şikâyetleri inceleyecek bağımsız ve tarafsız bir şikâyet mekanizması olan Kolluk Gözetim Komisyonu'nun kuruluş süreci ve Türkiye'deki sivil gözetimin gerekliliği detaylandırılmaktadır. Proje, sivil gözetimi daha etkin kılmayı amaçlamış ve bu bağlamda komisyonun oluşturulmasıyla ilgili süreç ve ilerlemeler incelenmiştir.

Bu tezin amacı, Kolluk Gözetim Komisyonu'nun Türkiye'de kolluğun sivil gözetimine uluslararası standartlar getirip getiremeyeceğini incelemek ve kolluk teşkilatına yönelik şikâyetlerin bağımsız, tarafsız, etkili ve şeffaf bir şekilde ele alınmasının, kamuoyunun bu mekanizmaya olan güvenini artırıp artırmayacağını ve hukuki olarak hesap verebilir bir yapının oluşturulup oluşturulamayacağını değerlendirmektir.

Tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde devlet ve egemenlik kavramları ele alınarak geçmişten günümüze kadar ortaya atılan çeşitli tanımlar çerçevesinde farklı görüşler değerlendirilerek devletin siyasi, hukuki ve politik bir kurum olarak belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insan topluluğunu oluşturan yapı olduğu açıklanmıştır. Aynı zamanda bu kavram üzerinden yola çıkarak devletin temel unsurlarından biri olan egemenlik devletin hukuki yapısının temel yapıtaşıdır. Egemenlik Fransızca “hégémon” kelimesinden Türkçeye geçmiştir ve devletin siyasi yapılanmasının ve toplum içindeki yerinin anlaşılması açısından önemli bir role sahip olması iç ve dış egemenlik kavramları ile birlikte incelenmiştir.

İkinci bölümünde kolluk kavramsal olarak açıklanıp devletin temel faaliyetlerinden biri olan vatandaşların huzur ve güvenliğini sağlama ve bu sorumluluklarını yerine getirebilmek için dikkat çekilmesi gereken nokta olan kamu

düzeni üzerinde durulmuş ve kamu düzeninin unsurları üzerinden kolluk faaliyetlerinin çıkış noktası açıklanmıştır. Ayrıca kolluk esas itibariyle ikiye ayrılmış olup suç işlenmeden önceki önleyici tedbirler alan kolluk faaliyeti idari kolluk, suç işlendikten sonra yürütülen faaliyetler suçluların yakalanmasını sağlamayı ve delillerin toplanmasını açısından adli kolluktur. Ülkemizde adli ve idari kolluk faaliyetini yürüten kurumlar polis, jandarma ve sahil güvenlik başta olmak üzere açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise kolluğun orantısız güç kullanımı, hem ulusal hem de uluslararası yargı kararlarında birey haklarının ihlali olarak değerlendirilmiş, yaşam hakkı ve toplantı özgürlüğü gibi temel hakların korunması gereği vurgulanmıştır. Danıştay ve Yargıtay, kolluk görevlilerinin yetki aşımını idarenin hizmet kusuru sayarken, AIHM kararları bu tür eylemleri yaşam hakkı ve toplantı özgürlüğü ihlali olarak ele almıştır. Bu kararlar, hukukun üstünlüğü çerçevesinde kolluk yetkisinin ölçülülük ilkesiyle sınırlandırılmasının zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Dördüncü bölümde kolluğun sivil gözetimi üzerinde durularak sivil gözetim kavramı açıklanmıştır. AB uyum sürecinde ülkemizde yapılan değişiklikler bağlamında Kolluk Gözetim Komisyonu kuruluş süreci incelenmiştir. Bu noktada İç Güvenlik Sektöründe Sivil Gözetimin Geliştirilmesi Projesi üzerinde durularak ülkemizdeki yansımaları açıklanmıştır. Akabinde Kolluk Gözetim Komisyonu mevzuat çerçevesinde değerlendirilerek Komisyonun yapısı, görev ve yetkileri ile soruşturma süreci açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET VE EGEMENLİK ANLAYIŞI

Devlet, belirli bir toprakta egemenlik kullanan ve kendisine tabi olan vatandaşları ve toplumdaki diğer gruplar üzerinde yönetim yetkisine sahip bir organizasyondur. Devlet, genellikle çeşitli kurumlar aracılığıyla işlerini yürütür ve halkın refahını, güvenliğini ve düzenini sağlamak gibi amaçlar taşır. Devlet, egemenliğin kullanıldığı siyasi bir organizasyon olarak adlandırılabilir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde önce devlet kavramına daha sonrasında ise devletin hâkimiyet unsurlarından olan egemenlik kavramı ile bu kavramın boyutları üzerinde durulacaktır.

1.1. DEVLET

Devlet, belirli bir toprak alanını içine alan sınırları olan bir egemenlik alanıdır ve bu alanda çeşitli kurumlar aracılığıyla egemenlik yetkisini kullanır. Devletin temel unsurları toprak, egemenlik ve halktır. Toprak, devletin sahip olduğu ve üzerinde egemenlik iddia ettiği coğrafi alanı ifade eder. Egemenlik ise devletin bu topraklar üzerinde en yüksek otoriteye sahip olma hakkı ve yetkisidir.

Devlet, topraklarında yaşayan halkı yani vatandaşları üzerinde egemenlik kurar. Vatandaşlar, devlete tabi olan bireylerdir ve devletin yasalarına uymakla yükümlüdürler. Ayrıca, devletin diğer toplumsal gruplar üzerinde de egemen bir üst siyasi otorite olarak işlevi vardır. Bu, devletin toplum içinde farklı gruplar arasında denge ve düzen sağlamak amacıyla rol oynadığı anlamına gelir.

Bu otorite, devletin yaptığı faaliyetleri ve kullanılan gücü meşru kılan yasallık çerçevesinde hareket eder. Yani, devletin faaliyetleri hukuk ve meşruiyetle sınırlandırılır. Devletin meşruiyeti, vatandaşların genellikle kabul ettiği ve desteklediği bir otorite temeline dayanır. Yasalar ve anayasal düzenlemeler, devletin meşruiyetini sağlamak için önemlidir ve vatandaşların haklarını ve güvenliğini korumak amacıyla kullanılır (Sayıcı, 2023: 1).

Devlet, topraklarını içine alan sınırları belirlenmiş bir alanda egemenlik kurarak, vatandaşları üzerinde yasal ve meşru otoriteye sahip bir siyasi yapıdır.

Devletin temel amacı, toplumdaki düzeni sağlamak, vatandaşların haklarını korumak ve refahı artırmaktır.

“Devlet” kelimesinin Arapça kökü “devle”dir ve “değiştirmek, döndürmek” anlamına gelir. Türkçe’de “el değiştirmek (tedavül etme)” anlamına gelir. Batı dillerinde kullanılan “state”, “état”, “staat” ve “stato” kelimeleri Latince “status” kelimesinden gelir ve “sabit durma” anlamına gelir. Devlet kelimesinin kökleri, aslında tarihe de yansıyan anlamlara sahiptir. Batıda devlet, istikrarlı bir yönetim olarak görülürken, doğuda istikrarsız bir yönetim olarak görülür. Bunun nedeni, Batı’da devletlerin uzun bir geçmişe sahip olması ve bu süre içerisinde istikrarlı bir şekilde yönetilmeleridir. Doğuda ise devletler daha kısa bir geçmişe sahip olmuştur ve bu süre içerisinde sık sık yıkılıp kurulmuştur (Gözler, 2017: 6-9).

Devlet, genel olarak “ülke, insan topluluğu, iktidar ya da hukuksal siyasi düzen” kavramları üzerinden üç ana unsura dayanır. Yani devlet, belirli bir ülkesel sınırla çevrili coğrafi alanda, zor kullanma gücü ve yetkisi olan bir iktidarın, belli bir insan topluluğunu yönettiği siyasal bir kurumdur. Bu unsurlar, devletin temel özelliklerini ve işlevlerini belirleyen ana öğelerdir (Kapani, 2007: 37-38).

Devlet, yalnızca hukuki bir kavram değildir. Yalnızca politik ve ekonomik bir anlam da ifade etmez. Devlet, iç içe ve çok fonksiyonlu bir sosyal olgudur. Devlet, insanlığın belirli evrelerden geçmesinden sonra ortaya çıkmıştır (Zabunoğlu, 2015: 30). Bu evreler sosyal ve politik oluşumların süreç içerisinde kurumsallaşma aşamalarını belirtir, bu sebeple devleti bir kurum olarak ele alanlar da vardır. Bu sebeple devletin “en büyük kurum” olarak veya “kurumlar kurumudur” şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Kısaca devlet “dışa ve içe karşı toplum adına hareket edebilen, bu amaçla güç kullanabilen, toprağı ve insanıyla birlikte tüm ülkeyi temsil eden onun simgesi olan bir kurumdur” (Kışlalı, 1994: 92).

Milattan önce 427 ile 347 yılları arasında yaşayan Platon, “Devlet” adlı eseriyle bir devletin nasıl olması gerektiğini ifade etmiştir. Platon’a göre devlet, “menfaat ilişkileri sebebiyle bir diğerine bağlılık duyan kişilerin bir araya geldiği bir bütündür. Kişiler gereksinimlerini gidermek maksadıyla başkalarının yardım ve güç birliğine ihtiyaç duyarlar. Devlet bir organizmaya benzer. İnsanlar da organizmayı oluşturan

hücrelere benzerler” (Tabanlı, 2018: 333). Platon’un ideal olarak tanımladığı devlet ise varlıklı ile fakir arasında gelir uçurumunun olmadığı sosyal bir devlettir (Köktürk, 2011: 76).

Platon’un öğrencisi ve düşünce arkadaşı olan Aristoteles’e göre devlet; “Siyaset” isimli eserinde kaynağı aile olarak ifade edilmiştir. Ona göre devlet, ayrıca birçok köyün ekonomik bakımdan kendi kendine yetecek şekilde birleşmesinden oluşmaktadır. Benzetme olarak aile ve köy, insanın sosyal bir varlık olmasının temelini oluşturur. Devlet de aynı şekilde insanın sosyal yapısından doğar (Tabanlı, 2018: 333). Özetle, Aristoteles’e göre devletin temel birimi ailedir ve ailelerin bir araya gelerek köyleri oluşturmasıyla devlet meydana gelir. İnsanın sosyal yapısı, aile ve köylerin birleşmesiyle devleti oluşturur.

Cicero’ya göre devlet, halktan başka bir şey değildir. Ancak halk, rastgele bir yığın değil, ortak bir yarar ve ortak bir amaçla bir araya gelmiş insanlar topluluğudur. Bu insanlar, hukuksal bağlarla birleşmiştir ve bir uyum içinde yaşamaktadır (Şenel, 2019: 215). Cicero’nun devlet anlayışı, halkın toplumsal bir varlık olarak değerlendirilmesini vurgulamaktadır. Devletin temelini oluşturan unsurlardan biri halktır ve halkın bir araya gelmesiyle devlet meydana gelmektedir. Ancak önemli olan nokta, halkın rastgele bir şekilde bir araya gelmemesi, ortak yarar ve ortak amacı paylaşmasıdır. Bu ortaklık, hukuksal bağlarla güçlendirilmiştir ve toplumda uyumun sağlanmasına katkıda bulunur. Cicero’nun devlet anlayışı, toplumun bir bütün olarak düşünülmesini ve halkın ortak çıkarlar doğrultusunda bir araya gelmesini vurgulayan önemli bir felsefî yaklaşımdır. Bu düşünce, toplumun işleyişinde adalet, düzen ve uyumun önemini vurgular.

Cicero’nun görüşü insanların sosyal bir varlık olduğu ve diğer insanlarla birlikte yaşamaya ihtiyaç duyduğu fikrine dayanmaktadır. İnsanlar, yalnız başlarına hayatta kalmak için çok güçsüzdür ve bu nedenle bir araya gelerek bir toplum oluştururlar. İnsanlar, toplum içinde birlikte çalışarak daha fazla üretebilir ve daha iyi bir yaşam sürebilirler (Yıldırım, 2023: 214). Cicero’nun yorumu, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. İnsanlar, hala sosyal bir varlıktır ve diğer insanlarla birlikte

yaşamaya ihtiyaç duymaktadır. Devlet, insanların yaşamlarını daha iyi hale getiren önemli bir kurumdur.

Modern devletin kurucularından biri olan Jean Bodin'e göre devlet, birçok ailenin ve bu ailelerin ortak çıkarlarının egemen bir güç tarafından doğruluk ve adaletle yönetilmesidir. Bu tanımda devlet, toplumun bir araya gelmiş ailelerden oluşan bir yapıdır ve bu ailelerin ortak çıkarlarının yönetimini sağlar (Çetin, 2002: 3). Bodin'in devlet anlayışında ailedeki baba otoritesi, devletteki egemen otorite ile benzetilmektedir. Bu, onun otorite anlayışında bir benzerlik olduğunu gösterir. Ailedeki baba otoritesi genellikle tartışılmaz ve sınırsızdır; benzer şekilde, devletteki egemen otoritenin de doğal ve tartışılmaz olduğu düşünülmektedir. Bu yaklaşıma göre, devletin temelinde doğal bir otorite yatar ve bu otorite devletin yönetimini sağlar. Bu düşünce, Jean Bodin'in devlet teorisinin temelini oluşturur. Devletin otoritesinin doğal ve sınırsız olduğu kabulü, devletin gücünün ve yönetiminin temelini oluşturan önemli bir ilkedir.

Alman siyaset bilimci Hegel'e göre devlet bir dünyadaki ulvi bir olgudur. Ona göre devlet, toplumun en yüksek ifadesi ve tarihsel bir sürecin sonucudur. Devlet, bireyin özgürlüğünü gerçekleştirebileceği, adaletin ve ahlakın korunduğu bir yapıdır. Hegel'e göre devlet, toplumsal düzenin ve tarihsel ilerlemenin vazgeçilmez bir unsur olarak görülür. Karl Marx ve onun fikirlerine dayanan Marksist geleneğe göre devlet ise bir sınıfın diğer sınıfları egemenliği altında bulundurduğu bir örgütlenme biçimidir. Marksist düşüncede devlet, sınıf mücadelesinin sonucunda ortaya çıkan bir araçtır ve egemen sınıfın çıkarlarını korumak için kullanılır. Marksistler, kapitalist toplumda devletin temel işlevinin burjuvazi sınıfının çıkarlarını korumak olduğunu savunur ve devletin sınıfsız bir topluma ulaşmak için günün birinde kendiliğinden yok olacağını düşünürler. Anarşist yaklaşım ise devletin varlığını reddeder. Onlara göre devlet, zor kullanma ve otoriteye dayalı bir yapıdır ve bireylerin özgürlüğünü sınırlayan bir mekanizmadır. Anarşistler, devletin baskıcı ve adaletsiz olduğunu savunarak devletin mümkün olan en kısa sürede ortadan kaldırılması gerektiğini ileri sürerler. Onlara göre, insanlar öz-örgütlenme ve dayanışma içinde yaşayarak devletsiz bir toplumu başarabilirler (Kapani, 2019: 42-43). Bu üç farklı yaklaşım, devletin doğasını ve

işlevini farklı perspektiflerden ele almaktadır. Her bir yaklaşım, toplumsal düzen, güç ve özgürlük gibi temel kavramları farklı açılardan değerlendirir. Siyaset felsefesi, devletin rolü ve işlevi üzerine geniş bir yelpazede farklı düşünceleri barındırmaktadır ve bu düşünceler toplumların politik yapılarının şekillenmesinde etkili olmuştur.

Liberalizm savunucularına göre devletin temel amacı, bireyin özgürlük ve haklarını korumak ve güvence altına almak olarak görülür. Liberal teori, bireysel özgürlük, kişisel haklar ve ahlaki değerlerin önemini vurgulayan bir siyasi felsefedir. Liberal teori, devletin toplumun bireylerin merkezinde olduğu ve bireylerin refahını ve özgürlüğünü destekleyen bir yapı olarak tanımlar. Devlet, liberal teoriye göre işlevsel ortak amaçların gerçekleştirilmesi için bir araçtır. Ancak bu amaçlar, bireylerin hak ve özgürlüklerine saygı gösterilerek ve onları kısıtlamadan gerçekleştirilir. Devletin görevi, adaleti sağlamak, çatışmaları çözmek, güvenliği sağlamak ve toplumda huzur ve düzeni korumaktır (Hall ve Ikenberry: 2000: 13). Liberal teori, devletin mümkün olduğunca az müdahaleci olması ve bireylerin özgürlüklerini sınırlamaması gerektiğini savunmaktadır. Devletin işlevlerini sınırlamak, ekonomik ve toplumsal hayatta serbest rekabetin ve özel mülkiyetin gelişimine fırsat tanımayı amaçlar. Bu nedenle, liberal teori, devletin bireylerin ahlaki değerlerin merkezinde olduğu, onların haklarını ve özgürlüklerini koruyan ve işlevsel ortak amaçları gerçekleştiren bir organ olarak anlaşıldığı bir sistemdir.

Rönesans döneminde yaşayan İtalyan siyaset teorisyeni ve tarihçisi Niccolò Machiavelli'nin "Prens" isimli eseri de devlet yönetimi ve politik güç kullanımı konusunda önemli fikirler içermektedir. Machiavelli'nin "Stato" kelimesini kullanması, devlet kavramının gelişiminde önemli bir dönüm noktasıdır. Machiavelli, "Stato" kelimesini kullanarak devleti ifade ederken, çağdaş anlamıyla devleti tanımlamış ve devletin bağımsız bir siyasi yapı olarak anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Onun zamanında devlet anlayışı, monarşi, cumhuriyet ve krallıklar gibi farklı siyasi yapıları içeriyordu. Ancak Machiavelli'nin "Stato" kavramı, devletin bağımsız bir kurum olarak ele alınmasına ve daha sonra diğer Avrupa dillerine de yayılmasına katkı sağlamıştır. 1500 ve 1600'lerde Fransız, İngiliz ve Alman dillerine girerek, "Stato" kelimesi farklı Avrupa ülkelerinde devletin anlamını ifade etmek için

kullanılmaya başlamıştır. Böylece, devletin modern anlamı, Machiavelli'nin eserleri ve bu kavramın diğer dillere yayılmasıyla şekillenmeye başlamıştır (Gözler, 2011: 6-9).

Bir devletin varlığından bahsedilebilmesi için millet, egemenlik ve ülke unsurlarının üçünün de bir arada bulunması gerekmektedir. Bu unsurlara kısaca bakılacak olursa (Yıldırım, 2023: 215):

- **Millet:** Millet, bir devletin birinci unsuru olarak tanımlanmaktadır. Millet, ortak kültürel, tarihsel, dil ve değerlere sahip olan bireylerden oluşur. Bu ortak bağlar, milleti bir arada tutan ve ortak bir kimlik oluşturan önemli faktörlerdir.

- **Ülke:** Ülke, devletin ikinci unsuru olarak ifade edilmektedir. Ülke, sürekli olarak bir insan topluluğunun yaşadığı ve egemenlik kurduğu, belirli sınırlarla tanımlanmış bir toprak alanıdır. Bu toprak parçası, devletin yargı yetkisi ve egemenliğinin uygulanabileceği sınırları belirler. Ülkenin sınırları, devletin toprak ve nüfusunu tanımlar ve devletin coğrafi varlığını ifade eder.

- **Egemenlik:** Egemenlik, devletin üçüncü unsuru olarak tanımlanır. Egemenlik, devletin en üst düzeydeki otoritesi ve yönetim gücüdür. Bir devletin var olabilmesi için, bir topluluğun belirli bir toprak parçası üzerinde en yüksek iktidarı elinde bulundurması gerekmektedir. Egemenlik, devletin bağımsızlığını ve yetki alanını temsil eder.

Bu unsurlar bir araya geldiğinde bir devletin varlığından bahsedilebilir. Millet, ülke ve egemenlik, devletin temel yapı taşlarını oluşturur ve bir devletin meşruiyetini ve varlığını temin eder. Bu nedenle, bir devletin kurulabilmesi için bu üç unsurdan oluşan bir bütünlüğün birlikte var olması gerekmektedir.

Sonuç olarak Devlet, belirli bir coğrafi alanda yaşayan insanların toplu halde yaşamalarını organize eden, otoritesi ve gücü sayesinde insanları yöneten siyasal bir kurumdur. Devlet, insanların güvenliğini, refahını sağlamak için çalışmaktadır, toplumsal düzeni ve hukuk düzenini uygulamak için var olmaktadır. Devlet, insanlar arasında adaleti sağlar ve insanların hak ve özgürlüklerini korur. Devlet, insanların

ortak çıkarlarını temsil eder ve uluslararası ilişkilerde ülkeyi temsil eder. Toplumdaki en üst yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. EGEMENLİK

Egemenlik, siyasal düşüncelerde ve hukuk alanında temel bir kavramdır ve devletin merkezinde yer alır. “Devlet” kavramından bahsedildiğinde egemenlikten de bahsetmek gereklidir, çünkü egemenlik, devletin temel unsurlarından biridir ve devletin varlığı ve işleyişi için hayati bir öneme sahiptir.

Egemenlik, devletin bağımsızlığını ve otoritesini ifade etmektedir. Bir devletin belirli bir toprak üzerinde en yüksek otoriteye sahip olması, onun kendi iç işlerinde bağımsız ve egemen olduğunu ifade eder. Egemenlik, devletin iç işlerine ve dış ilişkilerine yönelik karar alma yetkisini temsil etmektedir. Bu nedenle, egemenlik kavramı, devletin siyasi yapılanmasının ve toplum içindeki yerinin anlaşılması açısından kritik bir rol oynamaktadır. Hukuk alanında, egemenlik, devletin yasama, yürütme ve yargı organlarının yetki ve otoritesini düzenleyen temel bir kavramdır. Devletin hukuki yapısının temel dayanağıdır ve devletin yasaları oluşturma, uygulama ve yargılama gücünü ifade etmektedir (Buldur, 2019: 5).

Siyasal düşüncelerde egemenlik, siyasi iktidarın kaynağını ve sınırlarını belirleyen önemli bir kavramdır. Egemenlik, devletin toplumun iradesi ve onayı temelinde varlığını sürdürmesi anlamına gelmektedir. Egemenlik, demokrasi gibi siyasi sistemlerde halkın yönetimde söz sahibi olduğu bir temel ilkedir.

Türkçedeki “egemenlik” kelimesinin etimolojik kökeni Avrupa dillerine dayanmaktadır. Egemenlik; Batı dillerinde “yüksek” anlamına gelen “superior” kelimesinden türemiştir (Gözübüyük, 2003: 15). Fransızca’da “souveraineté” olarak kullanılan kelime kökeni Latince’ye dayanır. “Superanus” kelimesi, Latince’de “en üstün iktidar” anlamına gelir. Bu kelime, “super” (üstünde) ve “anus” (iktidar, güç) kelimelerinin birleşiminden oluşur. Fransızca’da “souveraineté” olarak kullanılan kelime de bu Latince kökenli “superanus” kelimesinden türetilmiştir. Bu kelime, Orta Çağ Avrupa’sında feodalizm döneminden itibaren kullanılmış ve zamanla modern devletin temelini oluşturan egemenlik kavramının ifadesi haline gelmiştir.

“Souveraineté” kelimesi, bir ülkenin içişlerine ve dış ilişkilerine yönelik bağımsız ve en yüksek iktidarın ifadesi olarak kullanılmaktadır. Türkçeye de “egemenlik” olarak geçen bu kavram, Osmanlı İmparatorluğu’nun modernleşme sürecinde ve Cumhuriyet döneminde benimsenen Batı kökenli siyasi terimlerden biridir. Türkçede “egemenlik” olarak kullanılarak, devletin içinde ve dışında bağımsız, en yüksek iktidarın kimde olduğunu ifade eden bir terim olarak yerleşmiştir (Kapani, 2010: 60).

Türkçedeki “egemenlik” kelimesinin diğer karşılığı olarak “hâkimiyet” kelimesi kullanılmaktadır. “Hâkimiyet” kelimesi, Arapça kökenli olup dilimize Arapça’dan geçmiştir. “Hâkimiyet”, kendi dışındaki tüm kudret ve güç sahiplerine engel ve üstünlük gösterme anlamını taşır. Bu kelime, egemenlik kavramının ifadesinde önemli bir role sahiptir ve devletin sahip olduğu otorite ve gücü ifade etmektedir. Hâkimiyet, bir devletin içinde ve dışında bağımsız ve etkin bir şekilde karar alma yeteneğini belirtmektedir. Bu bağlamda, hâkimiyet, devletin diğer güç merkezlerine karşı üstünlüğünü ve egemenliğini simgeler (Türcan, 2001: 78).

Türkçedeki “egemenlik” kelimesinin manası ve kaynağı konusundaki farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, “egemen” sözcüğü Türkçeye Fransızca ‘hégémon’ kelimesinden alınmıştır ve dilimizde orijinal bir kökene sahip değildir. Fransızca “hégémon” kelimesi, başka devletler veya topluluklar üzerinde baskın ve hâkimiyet kurma anlamını taşır. Bu kelimenin Türkçeye “egemen” olarak geçmiş olması, “hâkim”, “üstün” veya “baskın” anlamında kullanılan bir sıfat olarak dilimizde yerleşmesine neden olmuştur (Doğan, 1996: 323). “Egemenlik” kelimesinin Türkçedeki kökeni ve anlamı konusundaki bir başka görüşe göre ise, “ige, ege” gibi Türkçe sahiplik anlamına gelen kelime köklerinden türetilmiştir ve sonuna getirilen “-men” eki de Türkçede bulunan bir ek olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda “egemenlik” kelimesi, “en üstün güce sahip olan” anlamına gelmektedir (Karaböcek, 2011: 90).

Fransız filozof ve hukukçu Jean Bodin, egemenlik kavramının hukuki ve siyasi literatüre kazandırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bodin, 16. yüzyılda yaşamış ve egemenlik konusunda önemli düşünceler ortaya koymuştur. Bodin’e göre, egemenlik kavramının değişmez özelliği, onun sürekli ve bölünemez oluşudur. Yani egemenlik,

belli bir siyasi yapıda tek bir otoriteye ait olmalıdır ve bölünemez bir şekilde otoriteye sahip olanın yetkisinde olmalıdır. Bu, güçlü bir siyasal otoritenin ve bir merkezi yönetimin önemini vurgular. Önceki dönemlerde kral ve hükümdarların bedeniyle özdeşleşmiş siyasal iktidar anlayışından farklı olarak, Bodin'in düşünceleri kişilerden bağımsız, ilkeye (yasa/kanun) dayanan ve o ilkeyi kullanan kişiyi birbirinden ayıran bir devlet ve iktidar anlayışını ortaya çıkarmıştır. Yani, egemenlik kavramı kişiye değil, yasalara ve devlete aittir (Akal, 2016: 66).

Egemenlik kavramının semantik kökenleri konusunda farklılıklar olsa da modern anlamı itibarıyla, kişiler üzerinden ya da kişilerin inisiyatifindeki bir yönetim anlayışından ziyade bireylerin üzerinde ve sürekli bir otorite, yönetim ve devlet yapısını ifade eder. Egemenlik, bir devletin veya yönetimin diğer güç odaklarına ve kişilere üstün gelme ve bağımsız bir şekilde karar alma yetkisine sahip olmasıdır. Egemen devlet, içindeki diğer siyasi otoritelere ve gruplara üstünlük sağlar ve dış ilişkilerinde bağımsız hareket eder. Egemenlik, kişilere değil, devlete aittir ve devletin bağımsızlığı ve otoritesi üzerinde durulur (Buldur, 2019: 6). Bu nedenle egemenlik, kişisel inisiyatifle değil, toplumsal ve hukuki yapılarla belirlenen ve sürekliliği olan bir iktidar anlayışını ifade etmektedir. Egemenlik, modern devletin temel niteliklerinden biridir ve devletin iç ve dış politika kararlarının belirlenmesinde ve uygulanmasında belirleyici rol oynamaktadır.

Egemenlik kavramı, klasik ve modern yaklaşımlarda iki farklı boyutta ele alınır: iç egemenlik ve dış egemenlik. İç egemenlik, bir devletin coğrafi sınırları içerisindeki egemenlik ilişkisini konu almaktadır. Dış egemenlik ise devletlerin uluslararası arenadaki farklı egemen aktörlerle olan egemenlik ilişkilerini ele almaktadır. İç egemenlik ve dış egemenlik, devletin iç ve dış işlerini düzenleyen iki önemli boyuttur ve modern devletlerin temel niteliklerindendir. Bir devletin hem iç egemenliğe sahip olması hem de dış egemenliği koruyabilmesi, bağımsızlığını ve otoritesini sürdürebilmesi açısından önemlidir (Demir, 2020: 12).

Egemenlik kavramı, devletin oluşumu ve işleyişi için hayati bir öneme sahip olup, devletin merkezinde yer alan temel bir unsurdur. Devlet kavramı ile birlikte ele alındığında, devletin yapı ve işlevini anlamada ve analiz etmede kritik bir kavram

olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin iç ve dış düzeydeki bağımsızlığını ve yetkisini de muhteva etmesi açısından modern siyaset ve uluslararası ilişkilerin temel taşlarından birini oluşturur.

1.2.1. İç Egemenlik

Egemenlik kavramı, doğuşunda iç egemenlik anlamı bakımından meydana gelmiştir. Bu çerçevede egemenlik, bir devletin kendi topraklarında sahip olduğu en üstün kuvvet manasına gelmektedir. İç egemenlik, devletin sınırları içerisinde yaşayan birey ve topluluklar üstündeki mutlak bir otoriteye sahip olmasıdır (Özman, 1964: 59).

İç egemenlik, devletin kendi toprakları içerisinde tüm kararları alma, hukuki düzenlemeler yapma ve toplumu yönetme yetkisine sahip olmasını ifade eder. Bu, devletin iç işlerini düzenleme ve halkının üzerinde tam anlamıyla otorite sahibi olmasını vurgular. Devletin iç egemenliği, iç düzeni sağlama, adaleti temin etme ve vatandaşların haklarını koruma sorumluluğunu içerir.

Devletin sınırları dâhilindeki egemenliği olan iç egemenliğin iki ayrı boyutu mevcuttur. Bunlardan ilki; devlet iktidarının asli niteliklerini ifade eder. Bu nitelikler en üstün, sınırsız, bölünemez ve devredilemez olmaktır. Yani devlet, kendi sınırları içerisinde en üst düzeydeki iktidar sahibidir ve diğer tüm otoritelerin üzerindedir. Aynı zamanda devletin egemenliği sınırsızdır, yani toprakları içinde tüm işleri kontrol edebilme yetkisine sahiptir. Egemenlik ayrıca bölünemez ve devredilemezdir, yani devlet bu egemenlik haklarını başka bir otoriteye tamamen devredemez veya parçalayamaz. İkinci boyutunda ise devlet iktidarının içeriği, yani sahip olduğu yetkiler yer alır. Bu yetkiler, egemenliğin kullanımından doğan yetkileri içerir. Örnek olarak devletin kanun yapma, yasaklar getirme, vergi koyma, para basma gibi hususlar bu ikinci boyuta örnek olarak verilebilir. Bu yetkiler devletin halkı ve toplum üzerindeki yönetim ve düzenleme yetkisini ifade eder (Gözler, 2007: 82, Hakyemez, 2004: 79). İç egemenliğin bu iki boyutu, devletin temel yetkilerini ve gücünü içermektedir. Devletin bu yetkileri kullanarak toplumu yönetmesi ve düzenlemesi, iç düzeni sağlaması ve vatandaşların refahını ve güvenliğini koruması amaçlanır. Bu boyutlar, devletin iç işlerini düzenlemek ve toplumsal düzeni sağlamak için kullanılan önemli araçları temsil eder ve modern devletin işleyişinde temel bir rol oynar.

İç egemenlik sayesinde devlet, kendisine rakip olma veya meydan okuma ihtimali bulunan potansiyel otoritelere imkân tanımayarak siyasal topluma hükmetme yetkisini eline almış olmaktadır. İç egemenlik, devletin içerisindeki en üstün güç ve otorite olarak belirlenmesi demektir. Bu durumda, diğer otoritelerin devlete karşı gelmesi veya devletle rekabet etmeye çalışması önlenmektedir. Devlet, iç egemenliği sayesinde toplumdaki fert ve toplulukları kendisine itaatle yükümlü kılmaktadır (Hinsley, 1986: 26). Böylece, iç egemenlik devletin kendi otoritesini korumasını ve güçlü bir siyasi yapının temelini oluşturmasını sağlar. İç egemenlik, devletin halkı yönetme yetkisini eline alması ve toplumun güvenliğini, düzenini ve refahını sağlamak için gerekli politikaları ve yasaları uygulamasını mümkün kılmaktadır.

İç egemenlik, modern devletin temel niteliklerinden biridir ve devletin bağımsızlığı ve varlığı açısından kritik öneme sahiptir. Bir devletin iç egemenliği olmadan, etkili bir şekilde yönetilememesi ve halkının refahını ve güvenliğini sağlayamaması söz konusu olur. Dolayısıyla, egemenlik kavramının iç boyutu, devletin temel yetkilerini ve gücünü içermektedir ve devletin bağımsızlığını ve etkinliğini temsil etmektedir.

1.2.2. Dış Egemenlik

Yaygın anlamı ile dış egemenlik, bir devletin uluslararası arenada, dış ilişkilerinde, herhangi bir diğer devlete bağlı olmamasını ve diğer devletlerle ilişkilerinde hukuken eşit olmasını ifade eder. Bu durum, uluslararası hukukun temel prensiplerinden biri olan devletlerin egemen eşitliği ilkesine dayanır (Teziç, 1997: 117-118). Dış egemenlik, bir devletin kendi bağımsızlık ve otonomisini diğer devletlerle ilişkilerinde korumasını sağlamaktadır. Bir devlet, dış egemenlik ilkesi sayesinde diğer devletlerle eşit statüde olur ve kendi kararlarını alırken dış müdahaleye karşı korunur. Ülkelerin birbirlerinin iç işlerine müdahale etmeksizin uluslararası konumda eşit olarak var olmaları anlamına gelmektedir (Krasner, 2001: 230).

Uluslararası hukukta her devletin kendi iç işlerini bağımsızca düzenleme hakkına sahip olduğunu kabul edilmektedir. Buna göre devletler arasında ilişkilerin adil ve eşit koşullarda yürütülmesini amaçlanır. Dış egemenlik veya devletlerin

bağımsızlığı, iki temel ilkeye dayanmaktadır, bunlar “Devletlerin Egemen Eşitliği” ilkesi ve “İç İşlerine Karışmama” İlkesidir.

Devletlerin Egemen Eşitliği İlkesine göre, tüm devletler uluslararası hukuk önünde eşit statüdedir. Hiçbir devlet diğerine göre daha üstün veya daha aşağı bir konumda değildir. Devletler, egemenlik haklarını ve bağımsızlıklarını uluslararası alanda koruma hakkına sahiptir. Bu ilke, devletler arasında adil ve eşit ilişkilerin sağlanmasını amaçlar. Her devlet, kendi egemenlik alanında bağımsızca hareket edebilir ve uluslararası ilişkilerde diğer devletlerle eşit statüde yer alır (Zabunoğlu, 1973: 118). Bu ilke, dünya tarihi boyunca pek çok uluslararası antlaşmalarda benimsenen ve vurgulanan bir ilkedir. Bu bağlamda özellikle Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi önem arz eder. Nitekim BM Sözleşmesi Mad.2/1’ de “*Örgüt, tüm üyelerin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur*” şeklinde ifade bulunmaktadır. Devletlerin egemen eşitliği ilkesi yalnızca hukuki olarak eş olma durumunu belirtir, bundan farklı olarak milletlerarası diğer iktisadi, teknik ve politik ayrımları içermez. Bu durum ülkelerin milletler arası hukuk bakımından eş değer statüde olduklarını ifade eder (Pazarcı, 2007: 150).

İç İşlerine Karışmama İlkesine göre, devletler kendi iç işlerine diğer devletlerin müdahale etmesine izin vermemektedir. Her devlet, kendi siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel işlerini bağımsızca yönetme hakkına sahiptir. İç işlerine karışmama ilkesi, bir ülkenin milli sınırlar içerisinde mevcut bulunan hakimiyeti kapsamında değerlendirilebilecek hususlara, öteki devletlerce karışılmamasını belirtmektedir. Bu ilke, Milletler Cemiyeti Sözleşmesi ve ayrıca Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilen kararlar ile bir milletler arası genel geçer kabul edilir hale gelmiştir. (Pazarcı, 2007: 24). Diğer devletler, bir devletin iç işlerine müdahale etmeye çalışmamalı ve egemenliğine saygı göstermelidir.

Dış egemenlik, devletlerin toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına ve iç işlerine karışılmamasını öngörmektedir. Devletlerin egemenliği uluslararası hukuk tarafından tanınmakta ve devletlerin kendi egemenlik alanlarında özgürce hareket etme ve dış ilişkilerini bağımsızca yönetmelerine olanak tanımaktadır. dış egemenlik, uluslararası ilişkilerde devletlerin bağımsızlığını ve eşitliğini koruyan önemli bir

prensiptir ve uluslararası hukukun temel taşlarından birini oluşturur. Dış egemenlik sayesinde devletler, kendi iç işlerini düzenlerken diğer devletlerin karışmasını önler ve uluslararası alanda eşit ve bağımsız bir şekilde hareket edebilirler. Bu kavram, uluslararası barış ve istikrarın korunmasında önemli bir rol oynar ve devletler arasında adil ve eşit ilişkilerin kurulmasına katkı sağlar.

İKİNCİ BÖLÜM

KOLLUK

Her insan topluluğu, birlikte yaşamak ve düzenli bir ortamda varlığını sürdürebilmek için düzene ihtiyaç duymaktadır. Bu düzenin sağlanması ve toplumun güvenliği ve düzeni için devletler, kamu gücünü kullanmaktadırlar. Kolluk faaliyetleri, bu kamu gücünün en temel halini tanımlamaktadır.

Kolluk faaliyetleri, devletin polis teşkilatları, jandarma, güvenlik güçleri gibi birimleri aracılığıyla yürütülen, toplumun güvenliğini, huzurunu ve düzenini sağlamayı amaçlayan faaliyetlerdir. Kolluk kuvvetleri, suçların önlenmesi, suçluların yakalanması ve toplumun genel güvenliğinin korunması gibi görevleri üstlenmektedir.

Devletler, kamu gücünü kullanarak halkın can ve mal güvenliğini sağlar, adaleti temin eder ve toplumun düzenli bir şekilde işlemlerini sağlamaktadır. Kolluk faaliyetleri, toplumda düzeni koruyan ve suçları önleyen önemli bir rol oynamaktadır.

Kolluğun daha iyi anlaşılması amacıyla çalışmanın bu bölümünde kavram olarak kolluğa, kolluğun amacına ve kolluğun türlerine değinilecektir.

2.1. KAVRAM OLARAK KOLLUK

İnsanlığın başlangıcından günümüze güvende olma ihtiyacı temel bir gereksinim olmuştur. İnsanlar, yaşamlarını ve varlıklarını korumak amacıyla çeşitli önlemler almışlardır. Bu ihtiyaç, tarih boyunca mağaralarda yaşamdan başlayarak kabilelerin oluşumu ve sonrasında devletlerin kurulmasıyla şekillenmiştir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde de kendine yer bulan güvenlik ihtiyacı, insanların temel yaşamsal gereksinimlerinden biridir (Aydın vd., 2019: 71).

Devlet elinde bulundurduğu kamu gücü ile ülke içerisindeki nizamı tesis ve muhafaza etmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemde de yüklenmiş olduğu yetki ve görevlerin alanının genişlemesi ile devlet, düzeni tesis etmek maksadıyla kolluk faaliyetleri yürütmektedir. Bu çerçevede kolluk, idare tarafından yürütülen eylem ile bu eylemi yürüten personelin bütününe belirtmektedir. Kolluk kamu gücünü elinde bulunduran otoritece, kamu düzenini muhafaza etmek gayesi ile umumi özgürlüklere

getirilmiş bir takım kısıtlamalar şeklinde tanımlanabilir. Bu kolluk yetkisinin dayanması gereken yegâne düzenleyici işlem ise kanun olmak mecburiyetindedir (Giritli vd., 2015: 1147).

Kolluk kavramı konusunda literatürde bir uzlaşma olmamakla beraber çoğu kaynakta kamu düzeni olgusuna vurgu yapıldığı görülmektedir (Göktaş, 2022: 6). Bir tanıma göre kolluk kamu düzeninin tesisi, muhafazası düzen bozulduğu zaman ise faaliyete geçerek tekraren düzenin sağlanması adına kolluk kuvvetleri tarafından yerine getirilen idari faaliyetleri ifade etmektedir (Gözübüyük, 1983: 164). Bir başka görüşe göre ise kendi içerisinde bir sistematik dâhilinde oluşum gösteren kolluk makamları ve kolluk alanında görev alanlar eliyle bozulan kamu düzenini eski hale getirmeye çalışan ve bunu korumaya çalışan, belirli bir kural ve esaslar çerçevesinde oluşan bir yapı olarak belirtilmektedir (Atay, 2006: 519).

Kolluk kamu düzenini, dirliği, sağlığı, esenliği ve genel ahlakı korumaya çalışır. Genel anlamda asayiş ve emniyeti sağlamakla görevli kuruluşlarca yürütülür. Kolluk görevini yerine getiren güçler yaygın olarak sorumluluk alanlarına göre farklı olan ancak özünde aynı görevleri ifa eden polis, jandarma ve sahil güvenlik birimleridir. Bu birimler İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır. Bu çerçevede idari kolluk olarak sayılabilecek bu birimler öncelikle İçişleri Bakanı emrinde olmak üzere diğer kolluk makamları olan vali ile kaymakamın emrinde görev yürütmektedirler (Çağlayan, 2016: 289).

Günümüzde devletlerin asli görevlerinden biri, vatandaşlarının güvenliğini sağlamaktır. Bu, toplumun düzenini ve refahını korumak için elzemdir. Her ne şekilde yönetilirse yönetilsin, her devlet vatandaşlarının yaşam, mülkiyet ve özgürlüklerini korumakla yükümlüdür. Bu bağlamda devletler, kolluk faaliyetleri yoluyla güvenliğini sağlamak, suçları önlemek ve toplumun huzurunu temin etmek amacıyla çeşitli önlemler almaktadırlar. Kolluk faaliyetleri, vatandaşların yaşam ve mülkiyet güvenliğini sağlamak için devletlerin yürüttüğü önemli bir kamu hizmetidir.

2.2. KOLLUĞUN AMACI

Kolluk faaliyetlerinin esas amacı, bireylerin değil toplumun genel güvenliğini, sağlığını ve huzurunu koruyarak kamu düzenini sağlamaktır. Kolluk faaliyetleri, bireylerin suçluluğu ile mücadelesinin yanı sıra toplumun tamamının refahını ve istikrarını temin etmeyi hedeflemektedir.

Kamu düzeni, toplumun içinde yaşadığı çevrenin güvenliği, huzuru ve düzenini ifade etmektedir. Kolluk kuvvetleri, suçları önlemek, suçluları yakalamak ve toplumun genel güvenliğini sağlamak için faaliyet göstermektedir. Böylece bireylerin ve toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi sağlanmaktadır.

Kolluk faaliyetleri, sadece suçla mücadele değil aynı zamanda toplumsal barışın ve istikrarın korunması için de önemlidir. Kamu düzeni sağlandığında, bireylerin güvenliği ve özgürlükleri korunmuş olur ve toplumun genel refahı artar.

Devlet, vatandaşlarının huzur ve güven içinde yaşamasını sağlamakla yükümlüdür. Bu, devletin anayasal bir görevi ve zorunluluğudur. Kolluk faaliyetleri, devletin bu görevini yerine getirmek amacıyla yürütülür. Kolluk kuvvetleri, suçları önlemek, suçluları yakalamak ve toplumun genel güvenliğini temin etmek için çalışmaktadır. Halkın sükununu temin etmek ve toplum sağlığını korumak amacıyla, bazı durumlarda temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması gerekebilmektedir. Ancak bu tür sınırlamaların da yine kanunlar çerçevesinde ve geçici olarak yapılması esastır. Sınırlamalar, tamamen önlem amaçlıdır. Devlet, vatandaşların haklarını ve özgürlüklerini korurken aynı zamanda kamu düzenini ve toplumun genel güvenliğini de sağlamak ve bir denge sağlamak zorundadır (Akyılmaz, 2004: 341). Bu denge, devletin temel amacını ve sorumluluğunu yansıtan önemli bir kavramdır. Kolluk faaliyetleri, vatandaşların güvenliğini ve huzurunu temin etmek için gerektiğinde bu dengeyi sağlama yolunda önemli bir araçtır.

Kolluk faaliyetlerinin odak noktası kamu düzeninin sağlanmasıdır. Bu düzen, bireylerin tekil çıkarlarının ötesinde toplumun genel güvenliği, sağlığı ve huzuru için mücadele edilmesini ifade eder. Bu bağlamda kamu düzeni kavramına ve kamu düzeninin unsurlarına ayrı birer başlıkta değinmek yararlı olacaktır.

2.2.1.Kavram Olarak Kamu Düzeni

Kamu düzeni, bir toplumdaki kişilerin bir arada uyum halinde bir hayat sürdürebilmeleri için uymaları gereken yazılı olmayan kuralların tümünü ifade eder. Bu kavram, toplumun sosyal ve ahlaki değerlerine dayalı olarak şekillenen normları tanımlar. Kamu düzeni, insanların bir arada yaşayabilmesi için gerekli olan düzeni ve davranış normlarını içermektedir. Toplum içinde uyumlu bir yaşamın sağlanması için belirlenen bu normlar, genellikle yasalara uyumlu olmakla birlikte, bazı durumlar da resmi kanunlar dışında da geçerli olabilmektedir. Kamu düzeni, insanların güvenlik ve huzur içinde yaşamalarını temin etmeyi amaçlar. Bu düzeni sağlamak için kolluk kuvvetleri ve diğer ilgili kurumlar çeşitli faaliyetler yürütürler (Özder, 2018: 13).

İnsanlar, yaşamlarının ve sahip oldukları maddi varlıkların güvence altında olmasını, hem insan kaynaklı hem de doğal olaylardan kaynaklanabilecek tehlikelerden korunmayı arzu ederler. Bu tehlikelerin önlenmesi yeterli olmayıp, aynı zamanda salgın ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilerek sağlıklı bir yaşam ortamının sağlanması; toz, gürültü, koku, duman, ışık ve ısı gibi rahatsızlık veren unsurların ortadan kaldırılması da gereklidir (Çağlayan, 2016: 279). Kamu düzeni, insanların kamuya açık alanlarda güvenli, huzurlu ve sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleriyle sağlanır.

Kolluk faaliyetleri ile muhafazası istenilen düzen, kamu düzenidir. Fakat bahse konu durum maddi anlamda kamu düzenidir. Yani toplumun ya da bireylerin manevi gereksinimlerini ilgilendiren konular, idarenin kolluk faaliyetlerinin alanına girmemektedir. Kamu düzeni, toplumun değerleri, normları ve kabul edilmiş davranış biçimleri temel alınarak oluşturulur. Bu düzen, insanların birbirleriyle ve toplumla uyumlu bir şekilde etkileşimde bulunmalarının sağlanmasını hedefler.

Kamu düzeni, toplumun uyumlu bir yaşam sürdürebilmesi için gerekli olan kuralların tümünü ifade eder. Bu kurallar, toplumun sosyal ve ahlaki değerlerine uygun olarak belirlenerek, insanların güvenli ve huzurlu bir şekilde bir arada yaşamalarını temin etmektedir.

2.2.2. Kamu Düzeninin Unsurları

Kamu düzeni, toplumda yaşayan bireylerin kamusal alanlarda güvenli, huzurlu, sağlıklı ve esenlik içinde yaşamlarını sürdürebilmelerini temin eder. Dolayısıyla, kamu düzeni; güvenlik, huzur, esenlik ve sağlık unsurlarından oluşur (Günday, 1999: 193). Ayrıca hesap verebilirlik de bu unsurlara dâhil edilmelidir. Bahse konu unsurlar geleneksel anlamda kamu düzeninin unsurları iken günümüzde genel ahlak, kamusal estetik, insan onuru ve bireylerin kendilerine karşı korunması da modern anlamda sayılabilmektedir. Çalışmanın bu başlığı altında geleneksel ve modern bağlamda kamu düzeninin unsurlarına değinilecektir.

2.2.2.1. Geleneksel Kamu Düzeni Unsurları

Klasik bakış açısına göre, kamu düzeninin unsurları, bireylerin güvenlik, huzur ve sağlık içinde yaşamaları ve sorumlulukları doğrultusunda yetkililere hesap verebilirlik olarak tanımlanabilir.

2.2.2.1.1. Güvenlik

“Güvenlik”, genellikle “emniyet” ve “asayiş” kavramlarıyla benzer anlamlarda kullanılmaktadır. Bu terimler insanların fiziksel, zihinsel ve mülkiyet haklarını koruma, tehlikelerden kaçınma, suçları önleme ve toplumun genel huzurunu sağlama amacıyla ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda güvenlik, bireylerin ve toplumun tehlikelere, tehditlere ve suçlara karşı korunmasını ile ilgilidir.

Emniyet, bireylerin kendilerini tehlikelerden ve zararlardan koruma durumunu tanımlar. Polis ve diğer kolluk kuvvetleri, emniyeti sağlama amacıyla faaliyet gösterir. Asayiş ise toplumun düzenini ve huzurunu koruma anlamını taşır. Asayiş sağlanmadığında toplumsal düzen bozulabilir ve suç oranı artabilir. Emniyet ve asayişin sağlandığı koşullar güvenli olarak değerlendirilebilir. Güvenlik, bir toplumun üyelerinin fiziksel, zihinsel ve mülkiyet haklarını tehlikelerden, suçlardan ve zararlardan koruyacak bir düzenin varlığını ifade eder. Bu düzen, devletin ve ilgili kurumların görevi olarak kabul edilir ve toplumun huzurunu, refahını ve genel güvenliğini sağlamayı amaçlar (Onar, 1966: 1482-1483).

Örnek olarak trafik kazalarına karşı alınan tedbirler, yapıların ya da illerin deprem, sel ve benzeri afetlere karşı korunabilmeleri için alınan tedbirler, yıkılmak üzere olan binalar için alınan önlemler güvenliğin tesisi için yürütülen faaliyetler olarak sayılabilir.

Güvende olmak, insanların günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri için gereklidir ve toplumun genel düzenini ve istikrarını korumak adına büyük bir önem taşımaktadır. Güvenlik, emniyet ve asayiş kavramları toplumsal düzenin korunması ve bireylerin yaşamlarının ve haklarının güvence altına alınması için gerekli ve kaçınılmazdır.

2.2.2.1.2. Dirlik ve Esenlik

Dirlik ve esenlik, kamusal bağlamda huzurlu ve rahat olmak anlamında kullanılan, hayatın olağan akışı içerisinde devam edebilmesini, bu akışı bozma ihtimali olan her türlü tehlikenin idarece önlenmesini belirtir. Ayrıca çevre kirliliği, gürültü, görüntü kirliliği, rahatsız edici kokular, toz gibi huzuru bozan durumlara karşı kolluk kuvvetlerinin gerekli tedbirleri almasını ifade eder (Gözler, 2003: 419).

Türk Dil Kurumuna göre *dirlik*: “Yaşayış, hayat, sağlık, varlık, geçim.” olarak tanımlanırken *esenlik* ise: “Esen olma durumu; selamet, hastalık karşıtı” olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, [TDK], 2023).

Toplumsal yaşamın düzenli ve huzurlu bir şekilde sürdürülebilmesi için dirlik ve esenliğin içerdiği değerlerin korunması ve sağlanması önemlidir. Dirlik ve esenlik toplumun genel refahını ve güvenliğini temin etmeye yönelik devlet ve ilgili kurumların sorumluluklarını yansıtan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşamın olağan gidişatına negatif yönde etki edebilecek düzensizlik ve karışıklıkların yokluğudur. (Günday, 2015: 282).

2.2.2.1.3. Sağlık

Sağlık, kişilerin bulaşıcı ya da salgın hastalıklardan muhafazası, toplumun elverişli şartlarda yaşaması olarak ele alınan bir kavramdır. Kişilerin bulaşıcı ya da salgın hastalıklardan muhafazası, toplumun elverişli sağlık şartları içerisinde tutulmasıdır. Bu durum “genel sağlık” olarak da ifade edilmektedir (Gözübüyük ve Tan, 1999: 474). Toplumun genel sağlık durumunun korunması, bireylerin fiziksel ve

zihinsel sağlığının güvence altına alınması ve salgın hastalıkların yayılmasının önlenmesi gibi konuları içerir.

rnek olarak içme sularının, yiyecek ve içecek maddelerinin ve bu maddeleri üretenlerin denetimi, bulaşıcı hastalıkların önlemesi için öngörülen önlemler devletin umumi hijyen sağlamak amacıyla yaptığı kanalizasyon sistemlerinin inşası ve sağlık koşullarına uygun olmayan konutlarda ikameti engelleme gibi tedbirler bu kapsama dahildir (Giritli ve Bilgen, 1979, s. 171)

Genel sağlığın korunmasına ilişkin tedbirler sadece insanlar üzerinde değil her türlü canlı ve cansız tüm varlıklar üzerinde uygulanabilme alanı bulmaktadır (Günday, 2015: 293).

2.2.2.1.4. Hesap Verebilirlik

Hesap verebilirlik, sivil gözetim ve kamu güveni oluşturmak için oldukça temel ve önemli bir kavramdır. Hesap verebilirlik, devletin ve kamu hizmeti sağlayıcılarının faaliyetlerini şeffaf bir şekilde sunmalarını, kararlarını izah etmelerini ve olası yanlışları düzeltmeyi içerir. Bu, toplumun güvenini artırırken, kamu hizmetlerinin etkinliğini ve kamu düzenini korumaya da katkı sağlar (Göktaş, 2022: 29).

Kaynakların ekonomik ve etkin kullanımı ile yolsuzlukların önlenmesi, hesap verebilirliğin temel unsurlarıdır ve bu, aynı zamanda kamu düzeninin korunmasında kritik bir rol oynar. Kolluğun yaptığı faaliyetlerin bir otoriteye karşı açıklanabilmesini içeren bu durumun kaynağı bir otoritedir yani hesap sorma hakkı st konumdaki kişilerce yapılmaktadır (Gl, 2008: 73). Kolluğun sivil gözetimi, özü itibarıyla, bahsi geçen amir ve st konumdaki kişiler haricinde de bir hesap verebilme sorumluluğunu beraberinde getirdiği için kamu düzeninin unsurları arasında bu kavramın sayılması önemli görülmüştür.

2.2.2.2 Modern Kamu Düzeni Unsurları

Modern anlamda kamu düzeninin unsurları; genel ahlak, kamusal estetik, insan onuru ve bireylerin kendilerine karşı korunması şeklinde sınıflandırılabilir.

2.2.2.2.1. Genel Ahlak

Genel ahlak, toplumu oluşturan bireylerin büyük çoğunluğunun kabul ettiği ve uyduğu toplumsal normlar ve değerlerin bütünüdür. Ahlaki kurallar, toplumun içindeki bireylerin davranışlarını düzenlemeye yardımcı olur ve toplumsal düzeni korumak için önemlidir.

Ahlaka aykırı davranışlar, bazen maddi kamu düzenini bozabilecek nitelikte olabilmekte ve bu durumda, kolluk kuvvetleri tarafından engellenmesi veya düzeltilmesi gerekmektedir. Toplumsal kurallara aykırı davranışlar, bireylerin tepkisine neden olabilmekte ve bu da toplumsal huzuru etkileyebilme olasılığı taşımaktadır. Bu nedenle genel ahlak kavramı, kamu düzeninin sağlanması ve toplumsal huzurun korunması açısından önemlidir. Kolluk kuvvetleri, belirli durumlarda kanunların verdiği yetki çerçevesinde ahlaka aykırı davranışları önlemeye veya düzeltmeye yetkilidir (Giritli vd., 2015: 1159).

Örnek olarak umuma açık bir alanda bir kadının protesto maksadıyla soyunarak bir eylem gerçekleştirmesi kolluk görevlilerinin müdahalesini gerektirmektedir (Çağlayan, 2016: 283). Bu durum genel ahlak anlamında ele alınabilecek bir durumdur. Nitekim genel ahlakı bozacak eylemler kamu düzenini de bozma potansiyeli taşımaktadır.

2.2.2.2.2. Kamusal Estetik

Modern kamu düzeni anlayışında kamusal estetik, toplumun genel görünümünü ve yaşam kalitesini etkileyen önemli bir faktördür. Bu nedenle, kolluk makamlarının kamusal alanların düzeni, temizliği ve estetiği konularında yetkilendirilmesi, toplumun genel yaşam kalitesini artırabilmektedir.

Belediyelerin, evlerin dış cephelerinin renklendirilmesi gibi konularda kolluk kararı alabilmesi modern anlayışa göre kabul edilebilir bir durumdur ve kamusal alanların daha düzenli ve estetik bir görünüme sahip olmasını, “kamusal estetiği” korumayı sağlamak açısından dikkate değerdir. Bu tür uygulamalar, kamusal alanların düzenlenmesi ve estetik bir şekilde geliştirilmesi için önemli arz etmektedir (Gözler ve Kaplan, 2018: 526).

2.2.2.2.3. İnsan Onuru

İnsan onurunun korunması, bireylerin fiziksel, zihinsel ve duygusal bütünlüğünün korunması, kişisel mahremiyetin saygı görmesi, ayrımcılığa karşı mücadele gibi birçok farklı boyutta gerçekleşmektedir. Modern toplumlar, kolluk makamlarını da bu değerleri korumak ve desteklemek için yetkilendirmektedirler. Bu anlamda, kolluk kuvvetlerinin insan onurunu koruma görevi, modern devletin en temel sorumluluklarından biridir. Bu sorumluluk, hukukun üstünlüğü ilkesiyle birleşerek, bireylerin haklarının ve onurunun etkili bir şekilde korunmasını amaçlar (Arslan, 2015: 169).

Bireylerin kendileri ile etrafındakiler üzerindeki onurlarının muhafazasının sağlanması kamu düzeninin unsurlarından biridir. İdarenin, kişi onurunu hem kamu hem de özel hukuk kişilerine karşı koruması sorumluluğu modern anlamda kamu düzeninin bir unsurudur (Turan, 2020: 53).

2.2.2.2.4. Bireylerin Kendilerine Karşı Korunması

Modern yaklaşımda, , bireylerin kendilerini korumaları da kamu düzeninin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruması, toplum içindeki düzen ve huzurun sağlanması açısından önemlidir. Bireylerin kendi sağlık ve güvenliğini korumaları, kamu düzeninin bir parçası olarak görülmektedir. Bir diğer önemli nokta da, bireyin kendine ve başkalarına karşı tehlike arz eden durumları önlemesi gerekliliğidir. Bu tür durumların farkına varılması, kolluk makamları tarafından bireyin uygun şekilde uyarılması veya yardım talep etmesi bu unsur kapsamında sayılabilmektedir. Bireyin kendi güvenliğini sağlaması, kamu düzenini korumanın bir parçası olarak görülmektedir (Turan, 2020: 53).

Örnek olarak kolluk makamlarınca, bireylerin kendi güvenliğini tesis etmek amacıyla motosiklet sürücülerine kask takma ve darbelere dayanıklı giysiler ile ekipmanlar kullanma zorunluluğu ile sürücülere emniyet kemeri kullanma zorunluluğu getirebilmeleri durumu verilebilir (Gözler ve Kaplan, 2018: 526).

2.3. KOLLUK T RLER 

Kolluğun türlere ayrılması esasen suç işlenmeden önce müdahale ve suç işlendikten sonra yürütülen faaliyetler açısından adli kolluk, genel anlamda suçun önlenmesi faaliyetleri anlamında ise idari kolluk olarak türlere ayrılmaktadır. Adli kolluk ve idari kolluk, kolluk kuvvetlerinin yaptığı faaliyetleri iki temel gruba ayırmak için kullanılan terimlerdir.

Adli kolluk, suç işlenmeden önce ve suç işlendikten sonra faillerin yakalanması, delillerin toplanması ve adli sürecin yürütülmesi gibi adli işlemlere odaklanmaktadır. Bu tür kolluk faaliyetleri, suç işlendiğinde hızlı bir şekilde müdahale ederek faillerin yakalanmasını ve adil bir yargılama sürecinin sağlanmasını amaçlamaktadır.

Öte yandan, idari kolluk daha çok halkın güvenliği, genel düzenin korunması, trafik denetimleri gibi idari düzeni sağlamaya yönelik faaliyetleri içermektedir. İdari kolluk, suç işlenmeden önce önleyici tedbirler almayı amaçlamaktadır. Bu tür faaliyetler genellikle suçun işlenmesini engelleme ve toplum düzenini koruma amacına yöneliktir.

Ayrıca, idari kolluk da genel ve özel olmak üzere iki alt kategoriye ayrılabilir. Genel idari kolluk, görev alanı genel nitelikli olan ve toplumun genel düzenini korumayı hedefleyen faaliyetleri ifade ederken, özel idari kolluk daha spesifik alanlara odaklanan, örneğin evre kolluğu veya ekonomik düzeni koruma gibi özel bir amacı olan faaliyetleri ifade etmektedir.

Bu ayrımlar, kolluk kuvvetlerinin farklı görev ve sorumluluklarına göre nasıl organize olduğunu ve farklı durumlar için nasıl hareket ettiklerini açıklamak amacıyla kullanılmaktadır.

2.3.1. Adli Kolluk

Adli kolluk, suç işlenmesi durumunda hızlı ve etkin bir şekilde hareket ederek suçluların yakalanmasını sağlamayı ve delillerin toplanmasını amaçlamaktadır. Özellikle suçun işlendiği yerde veya yakın zamanda olay yerine ulaşarak delillerin korunmasını sağlamak, şüphelilerin tespitini ve gözaltına alınmasını gerçekleştirmek,

gerektiğinde adli makamlara ulaştırılmak üzere delilleri toplamak, tanıkların ifadelerini almak gibi işlemleri içermektedir. Bu faaliyetler, adil bir yargılama sürecinin sağlanması için son derece önemlidir (Güngör, 2020: 22).

Adli kolluk, adli mercilerin emri altında ve suç meydana geldikten sonra sorumluların bulunarak cezai yaptırıma uğratılması eylemleridir. “Bastırıcı kolluk” şeklinde de tanımlanmaktadır. Görevi suçun meydana gelmesinden itibaren başlamaktadır (Özay, 2013: 950). Adli kolluk, kamu düzenini bozucu eylemleri engellemeyi ve bu eylemleri gerçekleştirenleri cezalandırmayı hedeflemektedir.

Örnek olarak hırsızlık suçunun işlenmesinin ardından adli kolluk, suçlunun tespiti için olay yerine giderek delilleri toplar, şüpheliyi tespit eder, gözaltına alır ve gerekli adli işlemleri başlatır. Böylece suçun işlenmesi ve kamu düzeninin bozulmasının ardından suçluların adil bir şekilde yargılanması sağlanmaktadır.

Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununda adli veya idari kolluk ayrımları yapılmamakla birlikte, Kanunun 2 nci maddesinde:

“(…)

B) İşlenmiş olan bir suç hakkında Ceza Muhakemesi Kanunu ile diğer kanunlarda yazılı görevleri yapmak.

(…)”

hükmü mevcuttur. Bu hükümle kolluğun adli yönünün ele alındığını söylemek mümkündür.

Adli kolluğun nihai hedefinde, suç işleyenlerin yaptırıma tabi tutulması vardır ve ceza hukuku mevzuatına tabidir (Günday, 2004: 261-262). Adli ve idari kolluk özü itibarıyla aynı personel tarafından yürütülmektedir ancak nitelik itibarıyla adli ve idari kolluk birbirinden ayrılmaktadır. İdari kolluk idari mercilerin emri altında iken adli kolluk suçun meydana gelmesi veya öncesinde, ancak suç ile ilgili bir kolluk olması sebebiyle yargı mercilerinin emri altında faaliyet sürdürmektedir. Bu sebeple sürekli değil istisnai bir durumdur. Adli kolluk personeli adli süreçler tamamlandıktan sonra asli görevlerine dönmektedir. (Giritli, 2015: 1149). Ayrıca adli kolluk ile ilgili ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklar adli yargının konusuna girer. Ayrıca bu personelin

kovuşturulması da idare hukukuna yani 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümlerine göre “ön inceleme”ye tabi olmaksızın, Ceza Muhakemesi Kanunun 165. maddesinin 5. fıkrası hükmü doğrultusunda Cumhuriyet Savcısı tarafından doğrudan soruşturulmaktadırlar.

2.3.2. İdari Kolluk

İdari kolluk, suç meydana gelmeden önce kamu düzenini bozabilecek davranışları engellemek ve genel düzeni sağlamak amacıyla çalışır. Bu, toplum içindeki düzenin ve huzurun sağlanması için önemli bir görevdir. Bu nedenle “önleyici kolluk” olarak adlandırılabiliriz. Örneğin, trafik polislerinin trafik kurallarının ihlal edilmesini engellemek amacıyla denetim yapması veya toplum düzenini bozabilecek herhangi bir olayın engellenmesi için güvenlik güçlerinin önleyici tedbirler alması idari kolluğun örneklerindendir (Giritli ve Bilgen, 1979: 167).

PVSK’nın 2 nci maddesinde polisin görevlerinden olan şu hükümler:

“(…)

A) Kanunlara, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine, yönetmeliklere, Hükümet emirlerine ve kamu düzenine uygun olmayan hareketlerin işlenmesinden önce bu kanun hükümleri dairesinde önünü almak,

(…)”

kolluğun idari yönüne atıf yapmaktadır.

İdari kolluğun en önemli özelliği önleyici yapısıdır. Bu kapsamda; devriye, arama faaliyetleri, kimlik denetimi gibi görevler, idari kolluk hizmetleri kapsamında değerlendirilmektedir (Aydın ve Demir, 2022: 35).

İdari kolluğun özellikleri genel olarak şöyle sıralanmaktadır (Gözler, 2003: 434-436):

- *“Tek Taraflılık: İdari kolluk faaliyetleri her zaman idarenin tek yanlı işlemleri ile yürütülmektedir*

• Devredilemezlik: İdari kolluk faaliyetleri kural olarak sözleşme ile kamu dışındaki mercilere devredilemez

• Mecburilik: İdari kolluk faaliyetlerinin yerine getirilmesinde idarenin takdir yetkisi bulunmamaktadır

• Kamu Gücüne Dayanma: İdari kolluk faaliyetleri idarenin kamu gücünün ayrıcalıklarına dayanılarak yerine getirilmektedir

• Hak Yaratıcı Olmama ve Geri Alınabilme: İdari kolluk faaliyetleri kapsamında tesis edilen işlemler bireyler için hak yaratıcı nitelikte değildir. Bu işlemlerin geri alınması mümkündür

• Sorumluluk İçin Ağır Kusur Şartı: İdarenin idari kolluk faaliyetlerinden doğan sorumluluğunun ortaya çıkabilmesi için idarenin “ağır” derecede kusurlu olması gereklidir.”

İdari kolluk faaliyetleri, toplumsal düzenin sağlanması ve kamu güvenliğinin temini amacıyla gerçekleştirilir. Bu amaç doğrultusunda, idari kolluk makamları bireylerin hak ve hürriyetlerini sınırlayıcı veya kısıtlayıcı önlemler alabilir. Ancak T.C. Anayasası’nda “temel hak ve hürriyetlerin” sadece kanun aracılığı ile sınırlandırılabilmesi belirtildiğinden dolayı söz konusu kısıtlamaların ancak ve ancak yasal şartlar imkân verdiğince uygulanabilmesi mümkündür (T.C. Anayasası, 1982: 13). Bu şekilde idari kolluk, toplumun güvenliğini ve düzenini sağlamak adına proaktif bir rol üstlenir ve suçların oluşmasını engellemeye çalışır.

İdari kolluk makamları, bireysel işlemler yapmanın yanı sıra düzenleyici işlemler de gerçekleştirebilirken, adli kolluk makamları bu yetkiye sahip değildir. İdari kolluk faaliyetleri, idare hukukuna tabi olup, devletin yürütme erki kapsamında yer alır. İdari kolluk personeli, vali ve kaymakamların emirleri doğrultusunda çalışır ve idari yargı hükümlerine tabidir. Bu görevlerden doğan uyuşmazlıklar veya suçlar, 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'a göre soruşturulur (Gözler, 2003: 434-436).

İdari kolluk “genel idari kolluk” ile “özel idari kolluk” olmak üzere iki ayrı başlıkta incelenebilmektedir. Genel İdari Kolluk toplumsal düzenin ve kamu

güvenliğinin sağlanması amacıyla genel olarak yürütülen idari kolluk faaliyetlerini ifade ederken Özel İdari Kolluk belirli bir kuruluş veya faaliyet alanı içinde, o alana özgü idari kolluk faaliyetlerini ifade eder. Örneğin, ormanların korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi, gümrüklerin muhafazası gibi özel alanlarda yürütülen idari kolluk faaliyetleri özel idari kolluğa örnek olarak verilebilir.

2.3.2.1 Genel İdari Kolluk

Genel idari kolluk faaliyetleri, toplumun güvenliğini, sağlığını, ahlakını, dirliğini ve esenliğini korumaya yönelik genel anlamdaki etkinlikler olarak değerlendirilmektedir. (Yıldırım, 2010: 152).

Genel idari kolluk kamu düzenine etki edecek her türlü faaliyeti kapsamaktadır. Ülkenin sınırları içerisindeki tüm alan genel idari kolluğun yetki alanı içerisinde. Genel idari kolluk, esas olarak İçişleri Bakanlığı ve valiler ile kaymakamların emri altındadır.

10 Haziran 1949 tarih ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun şu hükümleri:

“A) Vali, il sınırları içinde bulunan genel ve özel bütün kolluk kuvvet ve teşkilatının amiridir. Suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenliğini korumak için gereken tedbirleri alır. Bu maksatla Devletin genel ve özel kolluk kuvvetlerini istihdam eder, bu teşkilat amir ve memurları vali tarafından verilen emirleri derhal yerine getirmekle yükümlüdür.

B) Memleketin sınır ve kıyı emniyetini ve sınır ve kıyı emniyetiyle ilgili bütün işleri, yürürlükte bulunan hükümlere göre sağlar ve yürütür.

C) İl sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi valinin ödev ve görevlerindendir. Bunları sağlamak için vali gereken karar ve tedbirleri alır.

(...)

A) Kaymakam, ilçe sınırları içinde bulunan genel ve özel kolluk kuvvet ve teşkilatının amiridir;

B) Suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenliğini korumak için gereken tedbirleri alır. Bu maksatla Devletin genel ve özel kolluk kuvvetlerini istihdam eder. Kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer mevzuat ile Cumhurbaşkanınca alınmış bulunan karar ve tedbirlerin yürütülmesi için emirler verir. Bu teşkilat amir ve memurları kaymakam tarafından verilen emirleri derhal yerine getirmekle ödevlidir;

C) Kaymakam, memleketin sınır ve kıyı emniyetiyle ilgili bütün işleri yürürlükte bulunan hükümlere göre sağlar ve yürütür;

Ç) İlçe sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının tasarrufa mütaallik emniyetin, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi kaymakamın ödev ve görevlerindendir. Bunları sağlamak için kaymakam gereken karar ve tedbirleri alır;

(...)”

valilerin il sınırları içerisindeki, kaymakamların ise ilçe sınırları içerisindeki kolluğun amiri olduğunun yasal bir göstergesidir. (İl İdaresi Kanunu, 1949: md.11, 32).

Genel idari kolluk, silah kullanma yetkisini haizdir. Genel idari kolluk polis, jandarma ve sahil güvenlikten meydana gelmektedir (Göktaş, 2022: 12). Genel hatlarıyla belediye mücavir alanında Polis, il ve ilçenin diğer alanlarında jandarma yetkilidir. Bu durum PVSK’nın 25 inci maddesinde:

“Polis teşkilatı bulunmayan yerlerde il, ilçe ve bucak jandarma komutanları ile jandarma karakol komutanları bu kanunda yazılı vazifeleri yapar ve yetkileri kullanırlar.”

şeklindeki düzenleme ile jandarma polisin yetki alanlarını belirlenmesine imkân tanınmıştır. Ülkenin iç sularında ise yetkili olan birim sahil güveniktir.

Özet olarak genel idari kolluğun birimlerinden olan Polis teşkilatı, şehirlerde kamu düzenini sağlama, suçları önleme, soruşturma yürütme, trafik denetimleri gerçekleştirme gibi görevleri üstlenmektedir. Şehir merkezlerinde ve yerleşim alanlarında, suçların önlenmesi ve halkın güvenliğinin sağlanması için faaliyet gösterir. Jandarma teşkilatı ise kırsal ve yayla bölgeleri ile köylerde kamu düzenini koruma ve güvenliği sağlama görevini üstlenmektedir. Aynı zamanda jandarma, terörle mücadele, asayiş sağlama, trafik denetimi, sınır güvenliği ve doğal afetler gibi konularda da faaliyet gösterir. Bir diğer genel idari kolluk birimi olan Sahil güvenlik ise denizlerde ve kıyı bölgelerinde kamu düzenini ve güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Denizcilikle ilgili suçları önlemek, kaçakçılığı engellemek, deniz kirliliğini kontrol altına almak gibi görevler sahil güvenliğin sorumluluk alanına girmektedir.

Polis, jandarma ve sahil güvenlik olmak üzere genel idari kolluğu oluşturan bu üç kolluk kuvveti, farklı alanlarda görev alarak toplumun güvenliğini ve kamu düzenini sağlama amacıyla çalışmaktadır. Her biri farklı görev sahalarına odaklanarak devletin genel güvenliğini temin etmeye yönelik faaliyetler yürütmektedirler.

2.3.2.1.1. Polis

“Polis” tarihi Türk tarihi ile başlamıştır. Polis teşkilatının kuruluşu ise Osmanlı Devleti dönemlerine dayanmaktadır. Çağdaş anlamda polis teşkilatının kuruluşu 10 Nisan 1845 tarihi olarak kabul edilmektedir (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2023).

3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu’nun 4 üncü maddesinde yer alan:

“Polis, silahlı icra ve inzibat kuvveti olup üniformalı ve sivil olmak üzere iki kısımdır (...).”

şeklindeki hüküm ile polisin tanımı yapılmış olup silahlı olduğunu ayrıca sivil veya üniformalı olarak da faaliyet gösterdiğini belirtilmiştir (Emniyet Teşkilat Kanunu, 1937: md. 4)

Polis genel kapsamda değerlendirildiğinde *PVSK’nin 2 nci maddesinde* detaylı olarak görev tanımı açıklanmış olup örnek verilecek olursa; *“halkın ırz, can ve malını muhafaza ve umumun huzur ve istirahatini temin etmek, yardım isteyenlerle yardıma*

muhtaç olan çocuk, aile ve acizlere yardım etmek, kanun ve diğer düzenleyici işlemler ile kendisine verilen görevleri yerine getirmektir.” Bu görevleri gerçekleştirebilmek için suç oluşturan unsurları göz önüne alarak o mahalde merkez, karakol, nokta, devriye ve motorlu ekipler kurar. Yurt içine zararlı kişi ve maddelerin girmemesi için giriş kapılarında gerekli kontrolleri yapar, umuma açık yerlerde suçların oluşmaması için gerekli tedbirleri alır. Ruhsatsız silahları yakalamak için aramalar yapar, genel ahlaka uygun olmayan hareketleri önler. Açılması izne bağlı yerlerden izinsiz açılanlara müdahale eder. Halkı rahatsız edici hareketlerin olmamasını sağlar. Toplu hareketlerin, gösteri yürüyüşlerinin, grevlerin yasalara uygun olarak yapılmasını sağlar, sarhoş, hasta ve acizlerin yardımına koşar, terkedilmiş çocukların ilgili müesseselere yerleştirilmesine ilişkin hizmetleri yapar. Sinema tiyatro gibi yerlerdeki toplu çıkışlarda suçların oluşmasını önler ve bunun dışındaki diğer önleyici zabıta hizmetlerini görür (Doğan, 2016: 11).

Özetle Polis, devletin iç güvenliğini sağlamak ile alakalı her türlü görevi yürütebilmektedir. Polis adli kolluk olarak da idari kolluk olarak da faaliyet gösterebilir.

3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’un 2 nci maddesinde yer alan:

“Bakanlığa bağlı iç güvenlik kuruluşlarını idare etmek suretiyle ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü, yurdun iç güvenliğini ve asayişini, kamu düzenini ve genel ahlakı, Anayasada yazılı hak ve hürriyetleri korumak (...)”

hükümünün organik bir sonucu olarak Polis teşkilatı, İçişleri Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde çalışır ve merkez, yurt dışı ile taşra birimlerinden oluşur. Yurt dışındaki temsilcilikler, büyükelçilerin yönetimi altında çalışırken, taşra teşkilatında görevli polisler vali ve kaymakamların emri altında görev yapmaktadır (Doğan, 2016: 12).

2.3.2.1.2. Jandarma

Emniyet ve asayiş işleriyle ilgili farklı unvan taşıyan görevlilerin ortaya çıkışı 6. yüzyıla kadar dayanmakla birlikte günümüz anlamında Jandarma teşkilatının kuruluşu, 14 Haziran 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'nda geçmektedir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2023).

“10 Mart 1983 tarih ve 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu” 3 üncü maddesi:

“Türkiye Cumhuriyeti Jandarması, emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin korunmasını sağlayan ve diğer kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin verdiği görevleri yerine getiren silahlı genel kolluk kuvvetidir.”

şeklinde jandarmanın tanımını yapmış, silahlı bir kolluk kuvveti olarak “emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin korunmasını sağlamakla” görevli olduğunu belirtmiştir (Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, 2803: 3).

Jandarma Genel Komutanlığı, İçişleri Bakanlığına bağlı bir kuruluş olarak faaliyetlerini yerine getirmekte olup merkez teşkilatında İçişleri Bakanlığına bağlı yürütülen faaliyetler taşra teşkilatı olan il ve ilçelerde valiler ve kaymakamların emri altında yürütülmektedir. Polis ile jandarmanın yetki ve görev alanları hizmet ettikleri bölge olarak birbirinden farklılaşmaktadır. Polis, belediye sınırları içerisinde görev yapmakta iken “kırsal” olarak nitelendirilen Belediye dışında kalan alanlarda ise kolluk hizmeti jandarma tarafından yürütülmektedir (Göktaş, 2022: 16).

Jandarma, Türkiye'de genel olarak kırsal bölgelerde güvenlik ve kamu düzenini sağlama, asayiş ve halkın güvenliğini temin etme görevini üstlenen bir kolluk kuvvetidir. Jandarmanın teşkilat yapısı ve görevleri, Türkiye'nin coğrafi ve demografik yapısına uygun olarak düzenlenmiştir. Jandarma illerde “*il jandarma komutanlığı*”, ilçelerde “*ilçe jandarma komutanlığı*” şeklinde güvenlik ve kamu düzenini sağlama amacıyla faaliyet gösterir. İlçe sahaları karakol bölgelerine ayrılarak adli ve idari görevler bu komutanlıklar tarafından icra edilmektedir (Çolak, 1998: 87).

Eğer bir bölgede polis teşkilatı henüz oluşturulmamışsa, polis bölgesi sayılsa bile emniyet ve asayiş hizmetleri jandarma teşkilatı tarafından yürütülebilmektedir (Kuyaksil, 2000: 15). Bu durum yerel ihtiyaçlara ve güvenlik gereksinimlerine verilen önemin bir sonucudur. Türkiye'nin coğrafi yapısı ve nüfus dağılımı dikkate alındığında, bazı bölgelerde jandarmanın güvenlik hizmetlerini sunması daha uygun olabilmektedir. Böylece, farklı kolluk kuvvetleri etkin bir şekilde yurt sathına dağılarak toplumun güvenliğini sağlama amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedir.

2.3.2.1.3. Sahil Güvenlik

Cumhuriyet dönemi öncesine uzanan Sahil Güvenlik Teşkilatının kuruluş çalışmaları 1800'lü yıllarda gündeme gelmiştir. Komutanlığının günümüzdeki haliyle ayrı bir birim olma tarihi ise 13 Temmuz 1982'dir (Sahil Güvenlik Komutanlığı, 2023).

Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın görev ve yetkileri, "2682 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu" ile belirlenmiştir. "9 Temmuz 1982 tarih ve 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu" 2 nci maddesinde yer alan:

" (...) silahlı bir genel kolluk kuvveti olan Sahil Güvenlik Komutanlığı kurulmuştur.

Bu Komutanlık İçişleri Bakanlığına bağlıdır. (...)"

şeklindeki hükümler ile silahlı bir genel kolluk kuvveti olduğu belirtilmiş ve tıpkı polis ve jandarma gibi içişleri bakanlığına bağlı olduğu üzerinde durulmuştur (Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu, 1982: md.2).

Sahil Güvenlik, Türkiye'nin deniz ve kıyı güvenliği ile ilgilenen bir kolluk birimdir. Aynı Kanunun 4 üncü maddesinde Sahil Güvenlik Teşkilatının "Ülkemizin bütün sahillerinde, iç suları olan Marmara Denizi, İstanbul ve Çanakkale boğazlarında, liman ve körfezlerinde, karasularında, ulusal ve uluslararası hukuk kurallarıyla belirlenmiş sınırlar içerisinde yetkilidir" diyerek görev ve sorumluluk alanını çizmiştir.

Sahil Güvenliğin görevleri arasında; deniz sınırlarının korunması, denizde kaçakçılık ve kaçakçılıkla mücadele, kıyı ve deniz alanlarının kontrolü, deniz kazaları ve arama

kurtarma operasyonları gibi faaliyetler bulunur. Sahil Güvenlik Komutanlığı, Türkiye'nin denizlerdeki güvenliğini ve egemenlik haklarını koruma görevini üstlenir. Aynı zamanda deniz kirliliği ve çevre kirliliği gibi çevresel tehditlere karşı da mücadele eder. Komutanlık, denizdeki gözetim, keşif ve operasyonlarını yürüterek deniz güvenliğini sağlamak amacıyla faaliyetlerini sürdürür. Sahil Güvenlik personeli, Türkiye'nin tüm sahilleri ve iç sularında genel kolluk hizmetlerini yürütür. Jandarma ve polis gibi silah kullanma yetkisine sahip olan sahil güvenlik personeli, denizde başlayıp karada devam eden suçlarda yetkilerini karada da kullanabilir, ancak bu durumda durumu hemen mülki idare amirlerine bildirmek zorundadır. (Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu, 1982, md.5).

Sahil Güvenlik Komutanlığı, Türkiye'nin denizlerinde güvenliği ve düzeni sağlamak için önemli bir görev üstlenmektedir. Komutanlığın çalışmaları, Türkiye'nin denizlerinde faaliyette bulunan insanların can ve mal güvenliğini sağlamaktadır.

2.3.2.2.Özel İdari Kolluk

Özel idari kolluk, özel kanunla kurulmuş ve belirli bir alanda kolluk görevi yapan kolluk kuvvetidir. Özel idari kolluk, genel idari kolluk gibi kamu düzenini ve güvenliğini sağlamakla görevlidir, ancak genel idari kolluğun sahip olmadığı bazı özel yetkilere sahiptir ancak özel idari kolluğun görev ve yetkileri, genel idari kolluğun görev ve yetkilerini sınırlayamaz.

Emniyet Teşkilat Kanunu 3 üncü maddesinde “*özel idari kolluk, genel kolluk dışında özel kanunlara göre kurulan ve bu kanunla verilen vazifeleri yapan kolluk*” olarak ifade edilmiştir. “Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliğinin” 3 üncü maddesinde ise:

“(…)

m) Özel kolluk: Devlet ve yetkili diğer kamu tüzel kişilerin, özel kanunlar çerçevesinde kurulup teşkilatlandırılan, kendi görev alanında güvenliği sağlamak amacı taşıyan ve jandarma, sahil güvenlik ve polis dışındaki kolluk birimlerini,

İfade eder.”

şeklinde ve konusunu özel kanunların oluşturduğu belirtilmiştir.

Özel kolluklar, genel anlamda idari kolluğun niteliği ya da önem arz eden kısımlarından ayrılarak başlı başına yürütülmesi sonucu meydana geldiğini ve yine genel idari kolluğun hedefleri ile ilgi alanlarının dışında faaliyet göstermek amacıyla oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Böylece özel idari kolluklar ile muhafazası sağlanmak istenen düzen, kamu düzeninden farklı bir düzendir. (Günday, 1999: 197-198, Doğan, 2016: 15). Kısaca özel kanunlar ile meydana getirilen ve genel idari kolluk haricindeki bir kolluğu ifade etmektedir.

Örnek olarak “gümrük kolluğu“, “orman kolluğu“, “tarım kolluğu“, “hayvan kolluğu“, “av kolluğu“, “maliye kolluğu“, “karayolları trafik kolluğu“, “demir yolları kolluğu“, “hava yolları kolluğu“, “hudut ve sahil kolluğu” sayılabilir. Gümrük kolluğu, gümrük düzenini sağlamakla, Orman kolluğu, orman düzenini sağlamakla, demir yolları kolluğu, demiryolu düzenini sağlamakla görevlidir. (Gözler ve Kaplan, 2011: 174).

Özel idari kolluklar toplumdaki tüm bireyleri değil sadece belirli kanunlar ile yürütülen etkinlikler ile bu etkinlikleri ifa eden bireyler için yetkilidir. Genel idari kolluktan ayrılmış olsa da özünde bir idari yaptırım uygulaması neticesi yönünden genel idari kolluğa benzemektedir. Genel idari kolluktan ayrılan bir yönü ise genel idari kolluk makamları dışındaki birimlere özel kolluk yetkileri verilebilmesidir. Örnek olarak ormanların muhafazasını ilgilendiren konulardaki özel kolluk faaliyetleri için yetki genel idari kolluktakinin aksine İçişleri Bakanlığı’nda değil ilgili bakanlıktadır (Yıldırım, 2010: 155).

Özel idari kolluk, genel idari kolluk ile koordineli olarak çalışmaktadır. Genel idari kolluk, kamu düzenini ve genel güvenliği sağlamak amacıyla geniş kapsamlı yetkilere sahipken, özel idari kolluk daha özellikli bir alan veya görevde faaliyet göstermektedir. Bu iki tür kolluk, idari kolluğun alt unsurları olarak birbirinin tamamlayıcısı şeklinde toplumun güvenliğini ve düzenini sağlamaya yardımcı olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOLLUĞUN ORANTISIZ GÜÇ KULLANIMI

3. Genel Çerçeve

Bir arada yaşama düzeninin sağlanması amacıyla devletin düzen kurucu bir role sahip olduğu ve bu görevi yerine getirmesi gerektiği açıktır. Devletin bu işlevi, düzenin tesisi ve korunması olarak ifade edilebilir; bu bağlamda söz konusu görev kolluk kuvvetleri tarafından yerine getirilmektedir. Eski kaynaklarda, kolluk kavramı yerine yaygın olarak “zabıta” ifadesinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Zabıta terimi, Türk hukuk yazınında kolluk görevlilerini temsil etmek üzere geniş bir anlamda kullanılmıştır. Onar, zabıta ve polis kavramlarının birbirinin yerine geçebileceğini, ancak zabıta teriminin polis kavramının kökeni ve anlamından oldukça farklı olduğunu ifade etmektedir.

“Kolluk” terimi ise ilk defa 1961 Anayasası’nda, zabıta yerine kullanılmaya başlanmış ve böylece Türk hukuk terminolojisine dahil edilmiştir (Onar; 1966, 1476). Günümüzde bu görev tanımında “kolluk” ifadesi yerleşik bir kavramdır (Kelep, 2012: 3).

Toplumların güvenli bir şekilde varlıklarını sürdürebilmeleri adına tarih boyunca farklı isimlerle anılan kolluk güçleri ortaya çıkmış ve değişen toplumsal koşullara ve tehditlerin boyutuna göre yeniden şekillenmiştir. Günümüz dünyasında ise bu güvenlik yapıları, jandarma ve polis teşkilatları adı altında faaliyet göstermektedir. Güvenlik arayışı, insanlık tarihinde en köklü ihtiyaçlardan biri olarak görülmekte ve devletin bu ihtiyacı karşılaması asli bir görev olarak değerlendirilmektedir (Dinçer, 2009: 38).

Güvenlik hizmetleri, tarih boyunca devlet tarafından sunulan kamu hizmetleri içinde en öncelikli olanlardan biridir. Başlangıçta askeri birlikler tarafından sağlanan güvenlik, zamanla profesyonelleşmiş kolluk teşkilatlarının sorumluluğuna geçmiştir. Bu bağlamda, modern anlamda ilk kolluk biriminin 1820 yılında Londra’da kurulduğu belirtilmektedir (Cerrah, Semiz, 2001: 217).

Kolluk kuvveti en genel anlamıyla “bir ülkenin sükun, güvenlik, sağlık ve düzenini sağlamak ve korumak amacıyla idare tarafından alınan ve yürütülüp gerçekleştirilmesi bir takım müeyyidelerle sağlanan genel ve özel önlemleri ve bu amaçla yerine getirilen hizmetlerin tümünü” ifade eder (Dinçer, 2009: 38).

3.1 Zor Kullanma Kavramı

Weber, güç kullanmadan bahsederken “Modern devlet, bütün siyasi birlikler gibi, sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir: o da fiziksel güç ve şiddet kullanımıdır” demekte ve sosyal bir yapının şiddet kullanma yetisi olmadan “anarşi” durumuna düşeceğini ileri sürer. Bu bağlamda modern devlet, belirli bir coğrafyada fiziksel şiddetin meşru kullanımını elinde bulunduran insan topluluğudur (Altıntop, 2015: 875).

Görevlerinin doğası gereği, kolluk kuvvetleri, bireyleri etkisiz hale getirmek ve hem kendilerini hem de başkalarını zarardan korumak için fiziksel güç kullanmakla görevlidir (Thompson II, 2015:1).

Hukuk literatüründe birçok yazar “zor kullanma” terimini farklı şekillerde tanımlamışlardır. Özyay, kolluğun zor kullanma yetkisini; “Kolluk görevlilerinin çok ağır durumlarda, kendileri ve başkalarının can ve ırzını korumak, silahlı saldırıları bastırmak, kaçakları yakalamak zorunluluğunda kalmaları ve başka bir çarenin de bulunmaması halinde ateşli silah kullanabilme yetkileri de vardır.” şeklinde açıklamıştır (Özyay, 2017: 741). Derdiman ise zor kullanma konusunda, “kolluk güçlerinin dağıtılması gereken bir topluluğun direnç göstermesi veya şiddetli saldırıda bulunması durumunda bunları etkisiz hale getirecek derecede kademeli olarak artan oranda bedeni kuvvet, maddi güç ve kanuni şartlar oluştuğunda silah kullanma yetkisi” olduğunu kabul etmektedir (Derdiman, 2007: 413).

Devlet, kamu düzenini sağlamak amacıyla topluma ve bireylere yönelik emirler ve yasaklar getirirken, bu düzenin işlerliğini kolluk kuvvetlerine verdiği görev ve yetkilerle sağlamaktadır.

Kolluk güçlerinin görev alanı, “devletin şiddet tekeli” elinde bulundurmasından kaynaklanan yetkilerle şekillenir. Kolluk, devletin zor kullanma

gücünü temsil ettiği için, görevlerini yerine getirirken bu gücü, kullanması yetkilerinin doğal bir parçasıdır (Kelep, 2012: 72).

Kolluk kuvvetleri, mevzuatla belirlenmiş olan kamusal düzeni koruma, toplumun güvenliğini sağlama, barış içinde bir arada yaşamayı destekleme, suçları engelleme ve suç delillerini tespit etme gibi görevlerini yerine getirirken, bazı durumlarda zor kullanma veya silah kullanma yetkisini kullanmak durumunda kalabilir. Ancak bu yetkinin, insan haklarına uygun bir hukuk düzeni çerçevesinde kullanılabilmesi, demokratik bir toplum düzeni için temel bir gerekliliktir (Yılmaz, 2007: 66).

Zor kullanma, kanunların sağladığı yetki çerçevesinde, kolluk kuvvetlerinin, kişilerin yasal yükümlülüklerine uygun hareket etmediği durumlarda, onları bu yükümlülükleri yerine getirmeye zorlayabilmesine imkân tanıyan bir yetkidir (Özgenç, 2008: 194).

Yetki, hukukun belirlediği sınırlar içinde hizmetlerin ifa edilmesini sağlayan bir araçtır (Yenisey, 1991: 58). Hukuk kurallarının dışında hiç kimsenin yetki kullanması mümkün değildir. Yetki, bir hak olmanın yanı sıra yerine getirilmesi gereken bir sorumluluk ve zorunluluğu da ifade eder. Kanunların tam olarak kapsamadığı bazı durumlarda kişilere takdir yetkisi tanınmıştır. Kolluk kuvvetlerinin zor ve silah kullanma yetkisi, insan haklarına doğrudan müdahale teşkil ettiği için, bu yetkiye dair düzenlemelerin mutlaka yasal çerçevede olması zorunludur.

Kolluğun faaliyet alanının niteliği gereği geniş yetki ve hareket imkanına sahip oldukları söylenebilir. Bu geniş yetkilerin kolluk faaliyetinde bulunması gereklidir; ancak temel hak ve özgürlüklerle çakıştığı durumlarda, bu yetkilerin ihlal yaratmaması amacıyla Anayasa ve yasalarla sınırlar çizilmiştir. Kolluk faaliyetlerine ilişkin bu düzenlemeler, aynı zamanda kolluk yetkilerini usuli açıdan çerçeveleyerek bazı noktalarda kolluk görevlerine yer vermiştir (Cin, 2000: 672).

Görevlerini yerine getirme sürecinde kolluk kuvvetlerinin karşılaşılabileceği direnç ve engelleri bertaraf edebilmesi, görev başarısını sağlamak açısından bu tür yetkilerin tanınmasını gerekli kılmaktadır.

Kolluğun güç kullanma yetkisi, bireylerin yaşam hakkını ve fiziksel bütünlüğünü koruma yükümlülüğüyle çelişmemelidir. Polis, görevinin doğası gereği, toplumun yasa dışı veya sorun teşkil eden kesimleriyle sıklıkla karşı karşıya gelmektedir. Zor kullanma yetkisinin amacı, yalnızca saldırıda bulunan veya direnç gösteren bireyin etkisiz hale getirilmesiyle sınırlıdır. Bu süreçte kullanılan kuvvet, saldırıyla orantılı olmalı ve cezalandırıcı bir niteliğe dönüşmemelidir. Ayrıca, zor kullanma eylemi, birey etkisiz hale geldiği anda sonlandırılmalıdır (Eryılmaz, 2009: 229).

Zor kullanmanın yasal bir gereklilik haline gelmesi için, görevini yapan polise karşı bir direniş sergilenmesi kanuni bir şarttır. Bu durum, zorunluluk ilkesi olarak da ifade edilmektedir. Eğer bir direnme davranışı bulunmuyorsa, zor kullanmaya ihtiyaç duyulmaz. Direnme eylemleri, suç teşkil eden “aktif direnme” ve suç oluşturmeyen “pasif direnme” olarak sınıflandırılır. Aktif direnme, polise karşı cebir ve tehdit içeren, yaralama veya öldürmeye teşebbüs gibi fiilleri kapsamaktadır ve bu eylemler TCK’nin 265. maddesi uyarınca suç olarak tanımlanır. Pasif direnme ise; kaçma, kapıyı açmama veya kendini yere atma gibi, cebir ve tehdit içermeyen davranışlardan oluşur ve suç kapsamında değerlendirilmez (Kaşlı, 2021: 121).

Yargıtay kararında, “765 sayılı TCK’nin 260. maddesinde düzenlenen görevlilere cebir ve şiddet göstermeden pasif direnme suçu, yeni 5237 sayılı TCK’de düzenlenmemiştir. Yani bu durum suç olmaktan çıkarılmıştır. Örneğin, artık dur ihtarına uymayarak kaçan, istenen evrakları vermeyeceğini yüksek sesle söyleyen, kendisini aratmamak ya da yakalanmasını engellemek için yere atan ya da istenen belge veya kimliğini göstermeyen kişiler hakkında adli bir suç oluşmayacaktır.” demiştir (4.CD. 4.11.2006 gün ve 2006/5190 E, 2006/14845 K).

Kolluk birimleri, bazı durumlarda fiziksel müdahaleye başvurarak bireyin hareketini kısıtlamak ya da kaçmasını önlemek için bedensel güç kullanabilir. Bunun ötesinde, kelepçe takma, biber gazı kullanma veya cop gibi maddi araçlarla müdahale etme gerekliliği doğabilir. Silah kullanma ise, kolluk görevlilerinin kamu düzenini tesis etme görevinden kaynaklanan bir yetki olup, zor kullanma hakkının daha ileri bir boyutudur. Dolayısıyla bu yetkinin uygulanması, yalnızca zor kullanma yetkisine ilişkin tüm şartların yerine getirilmiş olduğu ve bu yollarla amacın gerçekleşmediği hallerde mümkün olabilir (Kelep, 2012: 74-75).

Zor kullanma, kolluk kuvvetlerinin istediği şekilde başvurabileceği bir yöntem değildir; bu yetkinin devreye girmesi için zorunluluk halleri ve yasal gerekçeler bulunmalıdır. Görev dışı, bireysel çıkarlar doğrultusunda veya kanun dışı bir şekilde zor kullanılması kabul edilemez. Ayrıca, uygulanan kuvvetin şiddeti ve derecesi, olayın gerekliliklerine ve karşılaşılan saldırı veya direnişin boyutuna uygun olarak belirlenmelidir.

Direnişi sona erdirmek amacıyla zor kullanımı, yalnızca şahsı etkisiz hale getirmeyi hedeflemelidir. Bununla birlikte, meşru müdafaa hallerinde, kişinin hayati bölgelerine yönelik müdahaleler, etkisiz hale getirme amacını gerçekleştirmek için zorunlu hale gelebilir. Ancak bu tür durumlarda ölüm, amaçlanan değil, istenmeyen bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır (Eryılmaz, Bozlak; 2009: 273).

Kolluk Kuvvetleri tarafından güç kullanılması konusunda günümüzde en iyi uygulamalar olarak tanımlanan altı ilke vardır.

1. Operasyonun Tarzı ve Tonu
2. İletişim
3. Karar Alma Modeli
4. Komuta
5. Orantılı Müdahale
6. Yeterlik ve Kabilîyet

Tüm kolluk birimlerinin bu sürecin idrakinde olmaları ve eylemlerinin, karşı karşıya olunan tehdidin sağlıklı bir değerlendirmeye belirlenmiş seviyesine göre

orantılı, makul ve etiğe uygun olduğunu ortaya koyabilmeleri, meşruluğunu gösterebilmeleri gerekir.

3.1.1. Kolluğun Zor Kullanma Halleri

1. Kanunun Hükmünü Yerine Getirme (CMK 90/1-2, PVSK 16,17 MD. 2911 SK.24, MD.)

2. Yetkili Merciin Emrini Yerine Getirme

3. Meşru Müdafaa Hali (TCK 25/1)

4. Zorunluluk Hali (TCK25/2).

3.1.2 Zor Kullanma Çeşitleri

- a. İkaz (Uyarma)
- b. Kelepçe Takma
- c. Bedeni Kuvvet Uygulama
- d. Maddi Güç Uygulama
- e. Silah Kullanma

Polis, kamu düzenini sağlama sorumluluğu çerçevesinde kanunen müdahalede bulunmak zorunda olduğu olaylarda, zor kullanma yetkisini doğrudan uygulayamaz. Müdahaleye öncelikle sözlü uyarıyla başlamalıdır. Direniş veya itaatsizliğin devam etmesi durumunda ise direnen kişiye, zor kullanacağına dair ihtarda bulunması gereklidir. Ancak, direnişin doğası ve şiddeti, bazı durumlarda ihtarsız bir şekilde zor kullanılmasını gerektirebilir (Tekin, 2017: 33).

Mukavemetle karşılaşan polis, PVSK 16. maddeye göre, sözlü uyarının ardından bedeni kuvvet kullanma aşamasına geçebilir. Bedeni kuvvet, direniş sergileyen kişiye yönelik olabileceği gibi, bir eşyaya da uygulanabilir. Direnişi kırmak amacıyla polise verilen kademeli kuvvet kullanma yetkisinin bir sonraki aşaması ise maddi güç kullanımını içerir. Bu noktada, PVSK madde 16/3-b, polise kelepçe, cop, basınçlı su, göz yaşartıcı gazlar, fiziksel engeller, polis köpekleri ve atları gibi araçlardan faydalanma yetkisi tanımaktadır. Artan suç oranları ve toplumsal olaylar,

polisin kamu düzenini tesis ederken karşılaştığı zorlukları artırmış, bu durum ise polise daha geniş yetkiler ve kapsamlı maddi güç araçları sağlanmasını gerekli kılmıştır.

Bir güvenlik tedbiri olarak kelepçe uygulaması, yasal düzenlemeler çerçevesinde ve olayın özelliklerine göre polisın takdirine bırakılmıştır. Polis, bu kararını verirken işlenen suçun ağırlığı, şüpheli sayısı, şüphelilerin kendilerine veya başkalarına zarar verme potansiyeli, fiziksel ve psikolojik durumları ile görevli personelin sayısı ve ekipman durumu gibi unsurları dikkate alır (Tekin, 2017: 33). Kelepçe, maddi güç kullanımının bir aracı olarak yalnızca yakalanan kişinin direnmesi, saldırıya teşebbüs etmesi veya saldırı gerçekleştirmesi durumlarında kullanılır; bu da her yakalanan kişiye kelepçe takılmadığı anlamına gelir (Eryılmaz, Bozlak; 2009: 241). Kelepçe ancak şartlar oluştuğunda kullanılabilir; bunun dışında kullanılması keyfi uygulama sebebiyet verir.

CMK'nin “Yakalanan veya Tutuklanan Kişilerin Nakli” başlıklı 93. maddesinde kelepçe takma tedbiri şu şekilde düzenlenmiştir: “*Yakalanan veya tutuklanarak bir yerden diğer bir yere nakledilen kişilere, kaçacaklarına ya da kendisi veya başkalarının hayat ve beden bütünlükleri bakımından tehlike arz ettiğine ilişkin belirtilerin varlığı hallerinde kelepçe takılabilir.*” (Ceza Muhakemesi Kanunu; 2004).

Toplumsal olaylarda polisın müdahale yöntemlerini çeşitlendiren “İç Güvenlik Paketi” düzenlemeleri, boyalı su kullanma yetkisini de kapsamaktadır. Bu yöntemle, polis göstericiler arasına girmeden TOMA araçlarıyla müdahalede bulunabilir ve yasa dışı faaliyetlere katılan kişileri boyalı su yardımıyla işaretleyerek tespit edebilir. Ancak bu yöntem, orantılılık ilkesine riayet edilmediği durumlarda ciddi yaralanmalara veya ölümlere yol açabilmektedir (Tekin, 2017: 35).

İspanya gibi bazı ülkeler, su sıkma yönteminden farklı olarak, göstericileri rahatsız edecek ve uzaklaştıracak düzeyde yüksek ses dalgaları kullanarak müdahalede bulunmaktadır.

Son dönemde toplumsal olaylara müdahalede polisın başvurduğu ve yoğun tartışmalara neden olan yöntemlerden biri, göz yaşartıcı sprey ve gazların kullanımıdır.

Biber gazı gibi kısa süreli acıya neden olan bu maddeler, 1969 tarihli Cenevre Protokolü'nde kimyasal silahların yasaklanmasına yönelik düzenlemeler kapsamında yasaklanmamıştır. Türkiye'nin de taraf olduğu 1997 tarihli Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'nde de yasaklanmayan bu kimyasallar, “Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretimi, Stoklanması ve Kullanımının Yasaklanması Hakkında Kanun” ile yasal bir zemine oturtulmuştur (Tekin, 2017: 35).

3.2 Kolluk Kuvvetlerinin Zor Kullanma Yetkisinde Yasal Çerçeve

Kamu güvenliği ve toplumsal asayiş, toplumların en temel ihtiyaçlarından birini oluşturur. Modern demokratik toplumlarda bu ihtiyaç, öncelikli olarak polis teşkilatının çalışmalarıyla karşılanmaktadır. Polis, görevlerini yürütürken yasal olarak kendisine tanınan yetkiler çerçevesinde hareket eder ve gerektiğinde güç kullanma hakkını da bu yasal düzenlemelerden alır (Kavgacı, 1998: 57).

Polis yetkilerinin, temel hak ve özgürlükler ile insan onuru, beden bütünlüğü ve yaşama hakkı gibi unsurlara doğrudan etki edebileceği göz önüne alındığında, bu yetkilerin yalnızca kanunla düzenlenmiş olması ve yasal sınırlamalarla çerçevelenmesi gereklidir (Osmanoğlu, 2013: 1575).

Kolluğun zor kullanma yetkisi iç hukukumuz açısından değerlendirildiğinde pek çok mevzuat önümüze çıkmaktadır.

Anayasamızın kişinin hakları ve ödevleri bölümü Madde 17'de;

“Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz. meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır” denmektedir.

Yine Anayasamızın 13 üncü maddesinde;

“Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir.” hükmü mevcuttur.

İdarenin temel hak ve özgürlükleri sınırlama yetkisi, kamu düzeni, genel asayiş ve genel sağlık gibi gerekçelere dayanmakla birlikte, bu yetki “öze dokunma yasağı” ile sınırlandırılmıştır. Anayasa Mahkemesi, “bir hakkın ve hürriyetin kullanılmasını yasaklayıcı veya örtülü bir biçimde kullanılamaz hale koyucu veya ciddi surette güçleştirici ve amacına ulaşmasını önleyici ve etkisini ortadan kaldıracı hükümler o hak ve özgürlüğün özüne dokunur” diyerek, temel hakların özünü koruma ilkesini açıkça ortaya koymuştur (AYM, 4.1.1963 tarih ve E.1962/208, K.1963/1; Avcı, 2011: 73).

Polis görevini yerine getirirken, kanunların kendilerine verdiği yetkiler çerçevesinde hareket eder. Kanunlar polise görevini yerine getirebilmesi amacıyla zor kullanma yetkisini vermiştir.

Türk hukukunda, “zor ve silah kullanma yetkisi” konusunda en temel referans, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’dur. Bu kanunun temel alınmasının başlıca nedeni, zor ve silah kullanımıyla ilgili en kapsamlı ve güncel düzenlemeleri içermesidir. PVSK’nin 25 inci maddesi, jandarma personeline de aynı yetkilerin kullanımı hakkını tanımaktadır. Bunun yanı sıra, “2803 sayılı Jandarma Görev ve Teşkilatı Kanunu” bu konuda detaylı bir düzenleme içermemekte olup, ilgili yönetmelikte bu hususa yer verilmiştir (Eryılmaz, Bozlak, 2009: 223-224).

Kolluğa zor ve silah kullanma yetkisi veren PVSK md. 16’nın çerçevesi 1982 Anayasasının “Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığını” düzenleyen 17 inci maddesi ve AİHS’nin, yaşam hakkını düzenleyen ikinci maddesi tarafından çizilmektedir (Avcı, 2011: 120).

Zor kullanma yetkisi için PVSK’nin 16 ncı maddesinde;

“Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir.

Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir.”

ifadesi yer almaktadır.

Zor kullanma yetkisi, direniş ve saldırının boyutuna bağlı olarak, bedeni kuvvetten maddi güce ve yasal gerekliliklerin olduğu durumlarda her türlü silah kullanımına kadar genişleyen kademeli bir müdahale yöntemidir. Bu bağlamda “her çeşit silah” ifadesi, olayın niteliği doğrultusunda polisin sahip olduğu geleneksel silahlar arasından en uygun olanını seçerek kullanmasını ifade eder (Dinçer, 2009: 45).

Kamu görevlilerinin zor kullanma yetkileri kanundan kaynaklanan bir hukuka uygunluk nedenidir. Zor kullanma yetkisi kimi durumlarda kanunun emrinden kimi durumlarda ise kolluk amirinin ya da yetkili makamın emrinden kaynaklanır. Yetkili makamın emri ya da kanunun emri zor kullanma fiilini hukuka uygun hale getirmektedir. Bu nedenle zor kullanmada sınırın aşılması fiilleri esasen özel bir hukuka uygunluk nedeninde sınırın aşılmasıdır. Örneğin 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 24 üncü maddesinde belirtilen koşullar gerçekleştiğinde kolluğun grubu dağıtmak için zor kullanma yetkisi vardır. Kanunlarda sayılan haller dışındaki zor kullanma yetkisi ancak meşru savunma ya da zorunluluk hali gibi bir hukuka uygunluk nedeninin varlığına bağlıdır (Aydı, 2015: 145-146).

Polis, toplumsal olaylarda devletin güvenliği ile bireysel özgürlükler arasında bir denge unsuru olarak hareket eder. Bireysel özgürlükleri koruma görevini üstlenirken, aynı zamanda devletin güvenliği ile kamu düzenini sağlama sorumluluğunu da kanunlar çerçevesinde yerine getirmekle yükümlüdür (İrtem, Bayansar, 2022: 145).

Toplumsal olaylara müdahalede kuvvet kullanılması gerekiyorsa aşamalı, orantılı ve kontrollü güç kullanılmalıdır. Çünkü kamu otoritesinin meşruiyetini halk

nezdinde zedeleyen unsurlardan biri orantısız ve kontrolsüz güç kullanımıdır. 2011 yılında Arap ülkelerinde yaşanan ayaklanmalarla uluslararası alanda önemli bir örnek oluşturmuştur (İrdem, Bayansar, 2022: 150).

Polisin yasa dışı bir eylem karşısında tercih etmesi gereken ilk müdahale yöntemi “ikna ve ihtar”dır. Ancak bu yöntem etkili olmazsa, kademeli bir zor kullanma sürecine geçilmesi uygun bir yaklaşım olacaktır (Ünsal, 2023: 174).

Direnişe karşı zor kullanmadan önce, ilgililere direnmeye devam etmeleri durumunda zor kullanılacağı ihtar yapılır. Ancak direnişin mahiyeti ve derecesi dikkate alınarak, bazı durumlarda bu ihtar yapılmadan da zor kullanılması mümkündür. Polis, zor kullanma yetkisi çerçevesinde, direnişi etkisiz hale getirmek için gerekli araç ve yöntemleri seçme ve zorun derecesini belirleme yetkisine sahiptir. Toplu müdahalelerde ise bu kararlar, müdahaleden sorumlu amir tarafından verilir. Ayrıca, polis kendisine veya bir başkasına yönelik saldırılarda, zor kullanma koşullarına bağlı kalmaksızın meşru müdafaa hakkını TCK’nin ilgili hükümleri doğrultusunda kullanabilir (Yılmaz, 2007: 71).

Meşru savunma, bir kimsenin, kendisini veya başkasını hedef alan saldırı karşısında, savunma amacına yönelik olarak ve bu saldırıyı defedecek ölçüde zor kullanmasını ifade eder. TCK’nın 25. maddesinde “*Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hal ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.*” şeklinde tanımlanmıştır (Bahadır, Kıldan, 2013: 289).

Zor ve silah kullanımını düzenleyen 16. madde iki ayrı fıkrada meşru müdafaa hükmüne yer vermiştir. Birincisi, 16/7(a) “meşru müdafaa hakkının kullanılması kapsamında”, ikinci hal de aynı maddenin 9. fıkrasındadır:

“*Polis, direnişi kırmak ya da yakalamak amacıyla zor veya silah kullanma yetkisini kullanırken, kendisine karşı silahla saldırıya teşebbüs edilmesi halinde, silahla saldırıya teşebbüs eden kişiye karşı saldırı tehlikesini etkisiz kılacak ölçüde duraksamadan silahla ateş edebilir.*” (Sevdiren, 2021: 80).

PVSK'nin 16/7(a) maddesi, kolluk görevlilerine, kendilerine ya da başkalarına yönelen bir saldırıyı engellemek amacıyla silah kullanma yetkisi vermektedir. Bu durum, meşru savunmanın bir hukuka uygunluk sebebi olarak kabul edildiği anlamına gelir. Meşru savunma uygulamasında kolluk görevlileri ile diğer bireyler arasında bir fark bulunmamaktadır. Dolayısıyla, meşru müdafaa durumlarında, kolluk mevzuatına başvurmadan doğrudan Türk Ceza Kanunu'nun ilgili hükümleri esas alınmalıdır (Eryılmaz, Bozlak, 2009: 244).

1934 tarihli bu kanun, kolluk kuvvetinin görev ve yetkilerini, hangi hallerde güç kullanabileceği gibi önemli hususları düzenlemektedir. 2559 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu 02.06.2007 tarih ve “5681 Sayılı Kanun” ile değişikliğe uğramış ve bugün bile tartışılan zor kullanma yetkileri verilmiştir (Dinçer, 2009: 39).

Zor ve silah kullanma yetkileri, 5681 sayılı Kanun ile yapılan düzenlemeyle, daha önce PVSK'nın 16. maddesi ve Ek 6. maddesi olarak düzenlenen hükümlerden birleştirilerek tek bir madde altında toplanmıştır. Yeni düzenleme çerçevesinde, isnat edilen suçun niteliği gözetilmeksizin, hakkında tutuklama, gözaltı, zorla getirme kararı ya da yakalama emri bulunan kişiler ile suçüstü durumundaki şüphelilerin yakalanması amacıyla silah kullanımı, ölçülü olmak kaydıyla hukuken mümkün hale getirilmiştir (Sevdiren, 2021: 67).

Zor kullanma yetkisi, kolluk kuvvetlerine özgü olan ve diğer kamu görevlilerinden ayıran önemli bir yetkidir. Bu yetki, PVSK'nın eski Ek 6. maddesinde yer almakla birlikte, 02.06.2007 tarihinde yapılan düzenleme ile silah kullanma yetkisiyle birleştirilmiş ve 5681 sayılı Kanun kapsamında PVSK'nın 16. maddesi altında yeniden ele alınmıştır. Eski düzenleme, polisin yalnızca yakalanması gereken kişilere veya dağılması gereken topluluklara karşı direnç veya saldırı durumlarında zor kullanmasına izin verirken, görev sırasında karşılaşılabileceği diğer durumları kapsamıyordu. Yeni düzenleme, polisin görev sırasında karşılaştığı direnişi kırmak için gerekli ölçüde zor kullanma yetkisini açıkça düzenlemektedir (Dinçer, 2009: 53).

Buna rağmen, PVSK'de direnişin ne anlama geldiği tanımlanmamıştır. Direnişle ilgili bir tanım, Türk Ceza Kanunu (TCK)'nin 265 inci maddesinde “Görevi

Yaptırmamak İçin Direnme” başlığıyla düzenlenmiş ve bu eylem “*kamu görevlisine karşı görevini yapmasını engellemek amacıyla, cebir veya tehdit kullanma*” şeklinde ifade edilmiştir (Demir, Avcı, Övet, 2015: 94).

Mevzuatımızda da kolluğun zor ve silah kullanma yetkisinin, kolluk görevini yürüten kamu görevlileri için iç hukuk mevzuatının geneli dikkate alındığında farklı kanunlarda düzenlenmiş olduğu görülmektedir (Yayla, 2022: 53).

Örneğin zor kullanma yetkisinin tanımına 2559 sayılı PVSK yerine Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği madde 4’te yer verilmesi bu durumu örneklemektedir.

“Zor kullanma; kanunsuz toplu hareket haline gelen bir toplumsal olayın etkisiz hale getirilmesi veya önlenmesi veya dağıtılması için; toplu hareketin niteliğine veya dağıtma sırasında meydana gelen cebir ve şiddet veya saldırı veya direnişin derecesine ve gereğine göre kademeli şekilde artan ölçüde bedeni kuvvet, maddi güç ve silah kullanılması halini, Silah ve araç; cop, (normal veya elektrikli), sis ve gaz bom baları, tabanca, makinalı tabanca, ve tüfek, gaz ve bomba tüfeği, dürbünlü tüfek ve benzeri vurucu, önleyici etkisiz hale getirici savunmaya elverişli aletleri, gaz, boyalı veya boyasız tazyikli su püskürten veya personeli ve malzemelerini taşıyan zırhlı veya zırhsız araçlar ile helikopterleri veya uçakları” ifade eder.

PVSK kapsamında, kolluk kuvvetlerinin direniş karşısında öncelikle bedeni güç, sonrasında ise maddi güç kullanması gerekmektedir. PVSK’nın 16. maddesinde, özellikle iki önemli nokta vurgulanmaktadır. İlk olarak, maddi güç, ateşli silahlar dışında kalan araçları ifade eder ve cop, basınçlı ya da boyalı su ve göz yaşartıcı gaz gibi araçlar silah olarak değerlendirilmemiştir. Bu tür araçlar, silah kullanımından önce devreye giren bir kademeli güç mekanizması olarak tanımlanmaktadır. İkinci olarak, silah kavramı, kolluk görevlileri açısından yalnızca ateşli silahlarla sınırlandırılmıştır (Ünsal, 2023: 177).

Ateşli silahlar, güç kullanımı denildiğinde ilk akla gelen araçlar olmasına rağmen, kolluk kuvvetlerinin göz yaşartıcı gaz kapsülleri gibi farklı araçlar da kullandığı bilinmektedir. Bu tür yöntemler, ülkemizde olduğu kadar Avrupa’da da

uygulanmaktadır. Ancak fiziksel güç kullanımındaki yanlışlıklar, yaşama hakkına yönelik bir müdahale olup olmadığına dair tartışmalara neden olabilmektedir.

Son dönemlerde toplumsal olaylara müdahale yöntemleri önemli ölçüde değişmiş ve tartışmaların odağı haline gelmiştir. Daha önce doğrudan fiziksel temas gerektiren kalkan ve cop gibi müdahale araçları kullanılırken, günümüzde “ölümcül olmayan (non-lethal)” yöntemler ön plana çıkmıştır. Göz yaşartıcı gaz, biber gazı ve TOMA ile sıkılan basınçlı su, toplulukların uzaktan kontrol altına alınmasında tercih edilen yeni müdahale yöntemlerindendir.

Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretilmesi, Saklanması, Kullanılması ve Yok Edilmesine Dair Sözleşme (CWC), 11 Haziran 1997 tarihinde Türkiye’de yürürlüğe girmiştir ve bu sözleşmeye göre göz yaşartıcı gaz, kimyasal silah kategorisine dahil edilmemiştir (Trapp; 2006, 26). İç düzenin sağlanması ve yasaların uygulanması amacıyla bu gazların kullanımına izin verilmiş olsa da, Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT), bu gazların özellikle kapalı alanlarda kullanılmasının ciddi riskler barındırdığını belirtmektedir. CPT ayrıca açık alanlarda dahi bu tür gazların uygulanmasından önce güvenlik tedbirlerinin alınmasının zorunlu olduğunu ifade etmektedir (Altıntop, 2015: 892-893).

AİHM, kolluk kuvvetlerinin belirli ekipman kullanımına ilişkin olarak genellikle Avrupa İşkenceyi ve İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muameleyi Önleme Komitesi’nin (CPT) önerilerini benimsemiştir. CPT’ye göre, biber gazı kapalı alanlarda kesinlikle kullanılmamalı, açık alanlarda ise kullanımı için net kurallar ve güvenlik önlemleri bulunmalıdır. Gösteriler sırasında göz yaşartıcı gaz bombalarının kullanımı, ulusal yasalarla sıkı bir şekilde düzenlenmeli ve kötüye kullanılmasını önlemek için güvenlik mekanizmaları oluşturulmalıdır. Benzer şekilde, elektroşok silahlarının temas modunda kullanımı genelde tavsiye edilmemektedir (Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, 2022: 8).

Gaz fişekleri gibi öldürücü olmayan ancak kullanım şekline göre öldürücü özelliğe de sahip silahların kullanımına ilişkin normatif kurallar Türkiye davalarında

ilk kez Abdullah Yaşı ve diğlerleri/Türkiye davasında, ele alınmıştır. Mahkeme, gösteriler sırasında göz yaşartıcı bombaların kullanımına yönelik ulusal mevzuatta herhangi bir spesifik düzenleme veya kullanım şekline ilişkin talimat bulunmadığını ifade etmiştir (AİHM, Abdullah Yaşı/Türkiye; 2013, 44827/08 SK.).

Bizim hukuk düzenimiz açısından, “zor ve silah kullanma yetkisi” için gerekli bulunan bu kanuni düzenlemeler, çalışmanın içeriğinde de sıkça verildiği gibi, bu konudaki temel düzenleme olan PVSK’nin yanında yine esas olarak Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ve diğler bazı kanunlarda düzenlenmiş bulunmaktadır.

Örneğin, ceza yargılaması sürecinde “...usulüne uygun olarak çağrılıp da mazeretini bildirmeksizin gelmeyen tanık zorla getirilir...” düzenlemesinde (CMK, m. 44/1) ve aynı şekilde CMK’nin 43, 44, 146 ve 176 ncı maddelerindeki düzenlemelerde belirtildiği üzere, kolluğun zor kullanma yetkisinin kanuni dayanağı gösterilmiştir.

3.2.1 Zor Kullanma Sınırının Aşılması

Kolluğun zor kullanma yetkisini aşması ve orantısız güç uygulaması, karşılıklı bir etkileşimle ortaya çıkar; karşı tarafın direnişine karşı kolluk, mevzuatın kendisine verdiği yetkiden öteye geçerek bu direnci kırmayı hedefler (Altıparmak, 2009: 159).

Zor kullanmada amaç, direnişi etkisiz hale getirmektir. Kullanılacak kuvvetin derecesi, direnmenin ve saldırının derecesine bağlıdır. Direnme veya saldırı ne kadar fazla ise, kullanılacak kuvvetin derecesi de o kadar fazla olacaktır. Ayrıca kolluk kuvvetleri, kendisine veya başkasına yönelik bir saldırı karşısında, zor kullanmaya ilişkin koşullara bağlı kalmaksızın, meşru savunmaya ilişkin hükümleri çerçevesinde savunmada bulunabilmektedir (Dinçer, 2009: 52).

5237 Sayılı Kanunu’nun 24. maddesinde kanun hükmünün yerine getirilmesi bir hukuka uygunluk sebebi sayılmakta, 256. maddesinde ise “sınırın aşılması veya görevin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanılması” halinde kuvvete başvuran görevlinin cezai sorumluluğu öngörülmektedir.

Buna göre, zor kullanma yetkisine sahip kamu görevlisinin, görevini yaptığı sırada, kişilere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanması halinde, kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

TCK'nin 256 ncı maddesi *“Zor kullanma yetkisine sahip kamu görevlisinin, görevini yaptığı sırada, kişilere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanması hâlinde, kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır”* şeklinde bir düzenleme getirmiştir. Maddenin uygulanabilmesi için öncelikle TCK'nin 6 ncı maddesinde tanımlandığı üzere kamu görevlisi olması ve bunun yanında zor kullanma yetkisine sahip bulunması gerekir.

Zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması suçu, yeni bir suç türü olmayıp 765 sayılı mülga TCK m. 245'te de yer almaktaydı. Mülga TCK'de zor kullanmaya ilişkin sınırın aşılması suçu, “Devlet İdaresi Aleyhinde İşlenen Cürümler” başlıklı üçüncü bap altında, Hükümet Memurları Tarafından Efrada Karşı Yapılacak Sui Muameleler başlıklı altıncı fasılda düzenlenmişti. 765 sayılı mülga TCK m. 245/1 *“Kuvvei cebriye imaline memur olanlar ve bilumum zabıta ve ihzar memurları memuriyetlerini icrada ve mafevkinde bulunan amirinin emrini infazda kanun ve nizamın tayin ettiği ahvalde başka surette bir kimse hakkında suimuamele veya cismen eza verecek hale cüret eder yahut o kimseyi darp ve cerheylerse üç aydan beş seneye kadar hapis ve muvakkaten memuriyetten mahrumiyet cezaları ile cezalandırılır. Eğer işlediği cürüm bu fiillerin fevkinde ise o cürümlere terettüp eden ceza üçte birden yarıya kadar artırılır.”* biçimindeydi (Aydın, 2015: 138).

Görevin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanımı, belirtilen suça neden olmakta ve bu düzenleme esasen kamu görevlilerinin devlet adına orantısız fiziksel şiddet uygulamalarını engellemeyi hedeflemektedir. Zor kullanma yetkisine sahip kamu görevlisinin, görevini yerine getirirken yalnızca gerekli ölçüde kuvvet kullanması, gerektiğinde bu kuvveti kademeli olarak artırması ve olayın niteliğine göre kullanılan araçları daha az etkili olandan daha etkili olana doğru çeşitlendirmesi, hukuka uygunluk sebebi olarak kabul edilmektedir (Aydın, 2015: 140).

Ulusal hukukta dikkat çeken husus işkence suçunu oluşturan davranışlarla kasten yaralama ya da zor kullanmada sınırın aşılması suçunu oluşturan davranışlar arasında kesin bir fark olmaması durumudur. “Zor Kullanma Yetkisine İlişkin Sınırın Aşılması” suçuna vücut verecek kimi fiiller, işkencenin önlenmesine dair sözleşmelerde geçen zalimane ve insanlık dışı davranışlar olabilecektir (Zabunoğlu, 2017: 653).

Burada TCK’nin 94 üncü maddesini de incelemek gerekmektedir. TCK 94 üncü maddesi, kişiye, insan onuruyla bağdaşmayan şekilde bedensel veya ruhsal yönden acı çektirilmesini işkence olarak tanımış ise de, madde gerekçesinde bu eylemlerin, ani olarak değil, sistematik ve belli bir süreç içerisinde işlenmesinin, işkence suçunu oluşturacağı belirtilmiştir. Bu nedenle, polis tarafından ani olarak yapılan fakat devamlılık arz etmeyen, fiziksel veya bedensel eylemler nedeniyle kişiye hissettirilen acı, ızdırap veren, dövmek, yaralamak ve benzeri şekildeki hareketlerin TCK’nin 256. maddesi kapsamında değerlendirilmesi gereklidir (Yılmaz, 2007: 126).

Ancak, toplu kuvvet olarak müdahale edilen durumlarda, zor kullanmanın derecesi ile kullanılacak araç ve gereçler müdahale eden kuvvetin amiri tarafından tayin ve tespit edilir. Kolluk kuvvetleri, kendisine veya başkasına yönelik bir saldırı karşısında, zor kullanmaya ilişkin koşullara bağlı kalmaksızın, meşru savunmaya ilişkin hükümleri çerçevesinde savunmada bulunur (Dinçer, 2009: 46).

PVSK’ye göre silah kullanma yetkisi, birinci olarak, meşru savunma hakkının kullanılması kapsamında tanınmıştır.

TCK’nın meşru savunmayı düzenleyen 25/1. Maddesi;

“Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekteşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hâl ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı fail e ceza verilmez.”

Altuntop’a göre, “kolluğun aşırı güç kullanma yönünde yetkisini kötüye kullandığı algısı, halkın kolluğa olan güveninin sarsılmasına, memurların moralinin düşmesine ve kollukla bölge sakinleri arasında çatışma ve gerilim yaşanmasına neden

olur; kurumsal istikrarın korunmasına ve liderliğin devamlılığına da zarar verir”. (Altıntop, 2015: 876).

Kolluk görevlilerinin zor kullanma yetkisini aşması, devlet otoritesinin sınırlarını ve birey haklarının korunmasını merkeze alan önemli bir hukuki mesele olarak karşımıza çıkar. Bu tür bir ihlalin soruşturulması, suçun hangi bağlamda işlendiğine bağlı olarak farklı prosedürler gerektirir. Adliyeye ilişkin görevlerin ifası sırasında gerçekleşen zor kullanma yetkisi ihlalleri, Cumhuriyet savcılar tarafından doğrudan ve re’sen soruşturulabilirken; önleyici, düzenleyici veya caydırıcı kolluk görevleri sırasında meydana gelen ihlallerde, 4483 sayılı Kanun’a göre soruşturma izni alınması gerektiği savunulmaktadır (Bahadır, Kıldan, 2012: 216).

Bununla birlikte, Türk Ceza Kanunu’nun 256. maddesi, “zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması” suçunu, 765 sayılı eski TCK’nın 245. maddesinin bir devamı olarak düzenlemiştir. Bu düzenlemeye göre, idari görevler sırasında dahi bu suçun işlenmesi durumunda, Cumhuriyet savcılarının re’sen soruşturma yapabileceği öngörülmüştür.

Fakat Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 21 Ocak 2009 tarihli ve E.2008/15833, K.2009/405 sayılı kanun yararına bozma kararında, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 256. maddesinde düzenlenen “zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması” suçunun, 4483 sayılı Kanun kapsamında soruşturma iznine tabi olmadığını açıkça belirtmiştir. Karar, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 245. maddesi ile 5237 sayılı Kanun’un 256. maddesi arasında bir süreklilik ilişkisi kurarak, söz konusu suçun Cumhuriyet savcılar tarafından re’sen soruşturulabileceğini hükme bağlamıştır. Bu doğrultuda, Yargıtay, kanun yararına bozma istemini yerinde bularak, zor kullanma yetkisi ihlallerinin, idari izin prosedürüne gerek olmaksızın yargısal denetime tabi tutulmasını teyit etmiştir. Karar, bireysel hakların korunması ve kolluk görevlilerinin yetki kullanımının yargı denetimine tabi olması bakımından önemli bir içtihat niteliği taşımaktadır (Yargıtay 4. CD. 21.09.2009 tarih 2008/15833 Esas ve 2009/405; Bahadır, Kıldan, 2012: 217).

Bu yaklaşım, devletin yetkilerini kullanırken hesap verebilirliğini sağlaması ve bireylerin haklarını koruması açısından önemli bir güvence sunar. Zor kullanma yetkisinin sınırlarının aşılması, yalnızca bireysel hak ihlallerine değil, aynı zamanda kamu otoritesine duyulan güvenin zedelenmesine yol açar. Bu nedenle, yargının re'sen soruşturma yetkisi, hem hukukun üstünlüğünü hem de kamu görevlilerinin hesap verebilirliğini teminat altına alan hayati bir mekanizmadır.

Kolluk görevlilerinin zor kullanma yetkisini aşması halinde, zarar gören bireyler idare aleyhine dava açabilmeleri; idarenin tazminata mahkûm edilmesi durumunda, bu bedelin kusurlu personele rücu edilmesi, hem sorumluluğun bireysel düzeyde üstlenilmesini sağlar hem de kamu görevlilerinin hukuka uygun davranmasını teşvik eder. Bu süreç, devletin adalet ve hesap verebilirlik ilkelerini hayata geçiren önemli bir mekanizma olarak işlev görür (Avcı, 2011: 298).

Danıştay 10. Dairesi'nin 4.10.2001 tarihli ve 2001/3396 E., 2001/40 K. sayılı kararında, idarenin, kamu hizmetini yürütmekle görevli personelin eylem ve işlemlerinden doğan kişisel kusurların hizmet kusuru olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kararda, bir polis memurunun karakolda başka bir polis memurunun tabanca ile ateş etmesi sonucu yaralanması örnek gösterilerek, bu durumun genel güvenlik hizmetini yerine getiren idarenin hizmet kusuru sayıldığı vurgulanmıştır. Bu bağlamda, idarenin, kamu hizmetinin gereği gibi yürütülmesini sağlayamamasından kaynaklanan maddi ve manevi zararları tazmin etme yükümlülüğünün bulunduğu ifade edilmiştir (Avcı, 2011: 298; Danıştay 10. Dairesi, 4.10.2001 tarih 2001/3396 E., 2001/40 K).

3.2.2 Orantılılık

Kolluk için güç kullanımı için gerekli bir parçasıdır. Güç kullanımının gerekçelendirilmesinde sıklıkla başvuru yapılan “makul” kavramı, bazı durumlarda yoruma açık olabilmektedir. Bu kavram, genellikle, aklı başında ve ihtiyatlı bir bireyin belirli bir görevi yerine getirmek için gerekli olduğunu düşündüğü eylemleri ifade eder. Deneyimli polis memurları, makuliyetin çoğu durumda kolayca tespit edilebileceğini savunmaktadır (Wittie, 2011: 17).

Yeni düzenlenen PVSK'nin 16. maddesi, kolluk görevlilerine oldukça geniş bir zor ve silah kullanma yetkisine sahip olduğunu belirtmekle birlikte, bu yetkinin keyfi bir şekilde uygulanmasını önlemek amacıyla “orantılılık” ilkesini esas almıştır. Bu ilkeye göre, bir kişinin yakalanmasından elde edilecek fayda, silah kullanımıyla o kişiye verilecek zarardan daha büyük olmalıdır. Bu prensip, silah kullanımına yön ve sınır getiren bir kılavuz niteliğindedir (Eryılmaz, Bozlak; 2015: 248).

Kolluğun olaylara müdahale ederken güç kullanması, görevinden kaynaklanan bir “hukuka uygunluk nedeni” olarak tanımlanır. Ancak bu güç kullanımı, yalnızca mevcut olayın gerektirdiği şekilde “zorunlu” ve “orantılı” biçimde gerçekleştirildiğinde hukuka uygun olur. Müdahale sırasında kullanılan güç, grubun büyüklüğü, sayı durumu ve olayın koşulları doğrultusunda kişileri etkisiz hale getirmeyi hedeflemelidir (Ünsal, 2023: 175).

Zor kullanma, devlet otoritesinin bireysel haklarla çatışma noktasında ortaya çıkan bir araçtır ve bu aracın meşruiyeti, yalnızca orantılılık ve ölçülülük ilkelerine bağlı kalındığında korunabilir. Karşılaşılan direnişin veya tehdidin yoğunluğu, kullanılacak gücün niteliğini ve derecesini belirleyen temel faktördür. Hafif müdahalelerle sonuç alınabilecek bir durumda daha sert yöntemlerin tercih edilmesi gücün adalet yerine keyfiliğe yöneldiği algısını güçlendirir. Zor kullanmanın ölçülülük ilkesiyle sınırlandırılması, hukukun temel değerlerini korumanın bir gereğidir. Müdahalenin yoğunluğu, somut olayın koşullarına ve tehdidin seviyesine uygun olarak belirlenmeli, gerekliliği aşan her türlü güç kullanımı reddedilmelidir. Bu yaklaşım, adaletin teminatı olduğu kadar, devlet gücünün bireysel haklarla dengeli bir şekilde var olmasını da sağlar (Bahadır, Kıldan, 2012: 202-203).

Kolluk, “suçun ağırlığını”, her olayda, silah kullanmaya gerek olup olmadığını karar verme aşamasında, “silah kullanmadan da kişi etkisiz hale getirilebilir mi”, “silah en son çare mi”, “silah kullanman gerekli mi”, “silah kullanmanın hemen kullanılmalı mı”, “elde edilecek fayda ile verilecek zarar arasında bir orantı var mı” gibi soruların cevabı ile birlikte değerlendirmek zorundadır (Eryılmaz, Bozlak, 2015: 248).

Kolluk kuvvetlerinin güç kullanımında temel kural, orantılılık ilkesine uyulmasıdır. Bu, kamu düzenini sağlamak için gerekli olan en düşük seviyede kuvvetin kullanılması anlamına gelir. Kuvvet kullanımı kaçınılmaz olduğunda, kullanılan kuvvetin karşılaşılan durumla dengeli olması beklenir. Eğer kolluk kuvvetleri, kanunun çizdiği sınırlar dahilinde hareket ederse, bu tür bir müdahale suç oluşturmaz (TCK; 2004, 24). Ancak, uygulanan kuvvetin ölçüsüz olması durumunda, TCK'nın 27. maddesi “hukuka uygunluk sebeplerinde sınırın aşılması” olarak devreye girer.

Anayasa'nın 13 üncü maddesi kolluk yetkisinin sınırlarına etki edecek “ölçülülük ilkesi” ne değinmiştir. Özbudun'a göre ölçülülük ilkesi, “sınırlamada başvuru alan aracın sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasını; bu aracın, sınırlama amacı açısından gerekli olmasını ve araçla amacın ölçüsüz bir oran içinde bulunmamasını” ifade etmektedir. (Özbudun, 2019: 114).

Danıştay'ın 2008 tarihli bir kararına göre; “Ölçülülük ilkesi ise; amaç ve araç arasında makul bir ilişkinin bulunması, diğer bir deyişle yapılan sınırlamayla sağlanan yarar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması gereğini ifade etmektedir. Bu ilkenin; sınırlayıcı önlem ile sınırlama amacı arasındaki ilişkinin denetiminde, yasal önlemin sınırlama amacına ulaşmaya elverişli olup olmadığını saptamaya yönelik elverişlilik, sınırlayıcı önlemin sınırlama amacına ulaşma ve demokratik toplum düzeni bakımından zorunlu olup olmadığını arayan zorunluluk, ayrıca amaç ve aracın ölçüsüz bir oranı kapsayıp kapsamadığını, bu yolla ölçüsüz bir yükümlülük getirip getirmediğini belirleyen orantılılık ilkeleri olmak üzere üç alt ilkesi bulunmaktadır. (Danıştay 10. Dairesi, E: 2006/946, K: 2008/6084: 317).

AYM vermiş olduğu bir kararında, kanun koyucunun düzenlemeler yaparken ölçülülük ilkesine bağlı olduğunu belirtmiş, ölçülülük ilkesinin “elverişlilik”, “gereklilik” ve “orantılılık” şeklinde üç alt ilkeden oluştuğunu vurgulamıştır. AYM, E. 2011/150, K. 2013/130).

3.2.3 Silah Kullanma Yetkisi

Silah kavramı pek çok çağrışıma neden olabilecek türden bir kavram olmakla birlikte kelime anlamı olarak “savunmak ve saldırmak amacıyla kullanılan araç” olarak ifade edilmektedir (TDK: 2024).

Polisin zor kullanma yetkisine bağlı olarak sahip olduğu silah kullanma yetkisi, yalnızca direnişi ve saldırıyı bertaraf ederek kanunun uygulanmasını sağlamayı amaçlar. Bu yetki, insan öldürmeyi değil, kanun hükmünü yerine getirmeyi hedefler. Silah kullanımı kavramı doğrudan ateş etmeyi kapsamaz; ateş açma, yalnızca kaçınılmaz durumlarda başvurulması gereken bir yöntemdir (Ünsal, 2023: 178).

Silah kullanma yetkisi, kolluk kuvvetlerinin zor kullanma yöntemleri içinde hem en etkili hem de en son aşamayı temsil etmektedir. PVSK’nin 5681 sayılı Kanun’la güncellenmiş 16. maddesi, polisin zor kullanma yetkisini kademeli olarak tanımlamış ve bu yetkinin son aşaması olarak silah kullanma düzenlenmiştir. Silah kullanma yetkisi iki ayrı başlık altında ele alınmış; “silah kullanma” ve “silahla ateş etme” olarak kategorize edilmiştir. Polisin zor kullanma sırasında, uygulanan önlemler ile elde edilmek istenen sonuç arasında mutlak bir orantılılık sağlanması zorunludur (Dinçer, 2009: 50).

AİHS’in 2. maddesinde, silah kullanmanın son çare olduğu ve kolluğun silah kullanması durumunda “mutlak olarak gerekli olandan fazla olmaması” gerektiği özellikle vurgulanmıştır. (Bu ifade AİHS’de “no more than absolutely necessary” şeklinde ifade edilmiştir (Ünsal, 2023: 178).

Anayasa Mahkemesi, kolluk görevlilerinin yalnızca başka bir çözümün bulunmadığı “zorunlu hallerde” ve “Anayasa’da belirtilen hedeflere ulaşmak amacıyla” silah kullanabileceğini ifade etmektedir. Mahkeme, bu yetkinin uygulanmasında ulaşılmak istenen sonuç ile maruz kalınan güç arasında bir denge bulunması gerektiğini ve ölçülülük ilkesine uyulması gerektiğini açıkça belirtmiştir. Bu yaklaşım, AİHM içtihatlarıyla büyük ölçüde paralellik taşımaktadır (Sevdiren, 2021: 78).

Anayasa Mahkemesi, 4178 sayılı Kanun'un 3. maddesiyle 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'na eklenen ek madde 2'de yer alan "... Kolluk kuvveti görevlileri, failleri etkisiz kılmak amacıyla doğruca ve duraksamadan hedefe karşı silah kullanmaya yetkilidir." hükmünü, silah kullanımı konusunda zorunluluk, ölçülülük ve kademelilik ilkelerine aykırılık teşkil ettiği gerekçesiyle iptal etmiştir (Avcı, 2011: 74). Mahkeme, bu düzenlemenin insan haklarına yönelik ihlaller doğurabileceğine vurgu yaparak, bu konuda tereddüde mahal bırakmayacak şekilde net bir karar almıştır (AYM; E. 1996/68, K. 1999/1, K.T. 6.1.1999; Dinçer, 2009: 54).

Ancak, Terörle Mücadele Kanunu'nun iptal edilen bu düzenlemesi, 29.06.2006 tarihli ve 5532 sayılı Kanun ile yeniden düzenlenmiş ve 16. maddeye benzer bir ifade eklenmiştir. Bu maddeye göre, "Terör örgütlerine karşı icra edilecek operasyonlarda teslim ol emrine itaat edilmemesi veya silah kullanmaya teşebbüs edilmesi halinde kolluk görevlileri, tehlikeyi etkisiz kılacak ölçü ve orantıda, doğrudan ve duraksamadan hedefe karşı silah kullanmaya yetkilidirler." Bu yeni düzenlemenin, iptal edilen hükümle kıyaslandığında insan hakları açısından daha fazla sorun teşkil ettiği ifade edilmiştir (Avcı, 2011: 79). Bu durum, insan hakları standartlarına uygunluk ilkesinin kolluk yetkilerinin düzenlenmesinde ne denli kritik olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Anılan karar Anayasa'nın 17 nci maddesine aykırı olduğu gerekçesi ile iptal edilmiş olup "*Anayasa'nın 17. maddesinin birinci fıkrasında, herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Son fıkrasında da, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesine koşut olarak mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hali ile meşrû müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri birinci fıkra hükmü dışındadır denilmektedir. Bu maddeyle güvence altına alınan yaşama hakkını korumak için devlet her türlü önlemi almak yükümlülüğündedir. Yasa ile ancak zorunlu durumlarda silah kullanma yetkisi verilebilir. Silah kullanmaya yetki verilebilmesi için*

son fıkrada sayılan durumlarda yetkililerin silah kullanma dışında başka olanaklarının bulunmaması gerekir.” Denilerek burada her şeyden öte dikkat çekilmesi gereken husus devletin yaşam hakkını korumak mecburiyetidir.

Silah kullanma yetkisi, Türk Hukuku’nda Anayasa’nın 17. maddesi ile güvence altına alınmıştır. Maddenin birinci fıkrası, yaşam hakkının herkes için dokunulmaz olduğunu ifade eder ve insan yaşamını koruma gerekliliğini anayasal bir hüküm olarak ortaya koyar. Ancak 17. maddenin 3. fıkrası: *“Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri birinci fıkra hükmü dışındadır”* şeklinde düzenlenmiştir.

Polisin “silah kullanma yetkisi“, PVSK’nin 16 ncı maddesinin 7. fıkrası ve devamında düzenlenmiştir.

“Polis;

a) Meşru savunma hakkının kullanılması kapsamında,

b) Bedenî kuvvet ve maddî güç kullanarak etkisiz hale getiremediği direniş karşısında, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde,

c) Hakkında tutuklama, gözaltına alma, zorla getirme kararı veya yakalama emri verilmiş olan kişilerin ya da suçüstü halinde şüphelinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde,”

Kolluk kuvvetleri, suçun türüne bakılmaksızın, tutuklama, gözaltına alma, zorla getirme kararı ya da yakalama emri bulunan kişileri veya suçüstü yakalanan şüphelileri yakalamak amacıyla, gerekli ölçüde silah kullanma yetkisine sahiptir. (Eryılmaz, 2007: 76).

Eski PVSK’nın 16. maddesi, tutuklu ve mahkumların kaçışlarını önleme ve yeniden yakalanmalarında kolluk kuvvetlerine farklı yetkiler tanımıştır. Kaçışın önlenmesi için silah kullanımı, işlenen suçun niteliğinden bağımsız olarak tüm suçlar

için mümkün görülürken, bir kişinin kaçtıktan sonra yakalanması için silah kullanma yetkisi yalnızca 10 yıl ve üzeri hapis cezasını gerektiren ağır suçlarla sınırlandırılmıştır. Bu düzenleme, kaçışın önlenmesi ve yeniden yakalanma aşamalarında kolluk yetkilerini ayrı çerçeveler içinde ele almıştır (Eryılmaz, 2007: 76).

Nihayet, 2015 yılında, “İç Güvenlik Paketi” olarak bilinen 6638 sayılı Kanun ile PYSK 16 ncı maddeye yeni bir fıkra eklenerek kolluğun silah kullanma yetkisinin kapsamı genişletilmiştir. İlgili Kanun’un 4 üncü maddesi ile eklenen ek fıkraya göre;

“...kendisine veya başkalarına, işyerlerine, konutlara, kamu binaları na, okullara, yurtlara, ibadethanelere, araçlara ve kişilerin tek tek veya toplu halde bulunduğu açık veya kapalı alanlara molotof, patlayıcı, yanıcı, yakıcı, boğucu, yaralayıcı ve benzeri silahlarla saldıran veya saldırıya teşebbüs edenlere karşı, saldırıyı etkisiz kılmak amacıyla ve etkisiz kılacak ölçüde, silah kullanmaya yetkilidir”.

Tasarımın gerekçesinde, eski haliyle “çok soyut” olarak değerlendirilen hükmün, orantılılık ilkesi temelinde yeniden düzenlendiği ifade edilmiştir. Ayrıca, bu düzenlemenin, silah kullanımı sırasında yaşanan belirsizlikleri ve bu durumların soruşturmalara yol açarak mağduriyetlere neden olmasını önlemeyi amaçladığı belirtilmiştir. Madde gerekçesi, bu hükmün özellikle toplumsal gösterilere müdahale sırasında devreye gireceğini açıkça ortaya koymaktadır (Sevdiren, 2021: 84)

Fakat ilgili maddede polisin silah kullanma yetkisi düzenlenmekle beraber, silahın cinsi ve şekli üzerine bir ayırım yapılmamıştır. 5237 sayılı TCK’nin 6. maddesi incelenecek olursa silah kavramının içeriği daha iyi anlaşılacaktır. TCK m. 6’da yapılan tanımlama büyük ölçüde eski TCK m. 189’a benzemektedir.

Eski 765 Sayılı TCK m. 189’da; *“ateşli silahların, patlayıcı maddelerin, tecavüz ve savunmada kullanılan her türlü kesici, delici veya bereleyici aletlerin ayrıca yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler ve boğucu, kör edici gazlar”* silah olarak sayılmıştır. Ancak burada tek fark, mevcut tanıma *“nükleer, radyoaktif, kimyasal ve biyolojik maddeler”* kısmı eklenmiştir. Yani Ceza hukuku açısından silah kavramının tanımı genişletilmiştir (Ünsal, 2023: 176-177).

TCK md. 6/1(f): “Silah deyiminden;

1. *Ateşli silahlar,*
2. *Patlayıcı maddeler,*
3. *Saldırı ve savunmada kullanılmak üzere yapılmış her türlü kesici, delici veya bereleyici alet,*
4. *Saldırı ve savunma amacıyla yapılmış olmasa bile fiilen saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişli diğer şeyler,*
5. *Yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, zehirleyici, sürekli hastalığa yol açıcı nükleer, radyoaktif, kimyasal, biyolojik maddeler” anlaşılr.*

Silah, kesici, delici, yakıcı veya zarar verici özelliklere sahip olan ve hem savunma hem de saldırı amacıyla kullanılabilecek her türlü aracı kapsar. Bununla birlikte, bir nesnenin silah olarak kabul edilebilmesi için özel olarak bu amaçla tasarlanmış olması zorunlu değildir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu (YCGK), bu durumu bir kararında şu şekilde açıklamıştır: “Bir aletin silah sayılması için saldırı ve savunma amacıyla özel olarak üretilmesi gerekmez; yalnızca kesici, delici veya bereleyici olarak kullanılması ve olayda bu şekilde işlev görmesi yeterlidir” (YCGK 3-25/22, 12.2.2008; Kelep, 2012: 30).

Silah kavramı yalnızca fiziksel araçlarla sınırlı olmayıp, biyolojik ve kimyasal silahları da içermektedir. 1972 yılında kabul edilen “Biyolojik Silah Sözleşmesi”, biyolojik silahların kullanılmasını uluslararası düzeyde tamamen yasaklamıştır. Kimyasal silahların üretimi, bulundurulması ve geliştirilmesi ise 1925 tarihli “Cenevre Protokolü” ile yasaklanmış, “1993 Kimyasal Silahlar Sözleşmesi” ile bu yasak daha kapsamlı hale getirilmiştir. Buna rağmen, aynı sözleşme, göz yaşartıcı gazlar ve tozlar gibi kimyasal maddelerin toplumsal olaylara müdahalelerde kullanılmasını serbest bırakmıştır. Bu bağlamda, kolluk açısından dikkat edilmesi gereken husus, kimyasal silahların kullanımına ilişkin mutlak bir yasağın bulunmamasıdır (Fidler, 1999: 70-71). Keza Mahkeme, Oya Ataman/Türkiye davasında, toplantıyı dağıtmak için göz yaşartıcı (biber) gazının Avrupa ülkelerinde kullanıldığını ve bu gazın 13 Ocak 1993 tarihli “Kimyasal Silahların Yasaklanması ilgili Sözleşmenin (CWC)” ekinde kimyasal silahlardan sayılmadığını belirtmiştir.

Silah kavramı bakımından bir tanım getiren başka bir düzenlemeyi ise 6136 sayılı Ateşli Silahlar Bıçaklar ve Diğer Aletler Hakkında Kanun ve ilgili yönetmeliği oluşturmaktadır. Söz konusu yönetmelik md. 2 'ye göre silah deyimi *“Uzaktan veya yakından canlıları öldirebilen, yaralayan, etkisiz bırakan, canlı organizmaları hasta eden, cansızları parçalayan veya yok eden, ruhsata tabi araç ve aletlerin tümünü”* ifade etmektedir. Silahların bulundurulması ve taşınması için ruhsat gerektiren araçları belirlemek amacıyla hazırlanan bu kanun ve yönetmelik, silah kavramını ceza hukukunda belirtilen genel tanımdan daha dar bir kapsamda ele almaktadır. Çünkü burada, bir aletin silah olarak sayılabilmesi için ruhsata tabi olup olmadığı dikkate alınmaktadır. Bununla birlikte, kolluk kuvvetlerinin kullanabileceği araçlar açısından bu dar tanım uygun değildir. Örneğin, kolluk tarafından kullanılan göz yaşartıcı gazlar ruhsata tabi bir silah sayılmazken, kolluğun silah kullanımı açısından bu tür araçlar silah olarak değerlendirilebilmektedir (Kelep, 2012: 31).

Silah kullanımının gerekmesi halinde, kolluk kuvvetleri bu yetkiyi ancak şu üç durumdan birinde devreye sokabilir: meşru müdafaa hakkının devreye girmesi, direnişin bedensel ya da maddi güçle kırılmasının mümkün olmaması, veya tutuklama, gözaltı, zorla getirme kararı ya da suçüstü durumunda bir şüphelinin yakalanmasını zorunlu kılan bir durumun varlığı. Üçüncü durumda, kolluk, kendi güvenliğini riske atmadan ve şartlar uygunsa, silah kullanmadan önce sözlü bir uyarı yapmalı ve “teslim ol” çağrısında bulunmalıdır. Kişi bu çağrıya uymaz ve kaçmaya devam ederse, önce uyarı amacıyla ateş edilmeli, daha sonra kişinin yakalanmasını sağlayacak ölçüde silah kullanılmalıdır.

PVSK'nın 16/7. maddesinin (c) bendi kapsamında, silah kullanmadan önce kişiye duyulabilir şekilde “dur” ihtar yapılması ön koşuldur. Bu ihtara rağmen kişinin kaçmayı sürdürmesi halinde, ilk olarak uyarı amaçlı ateş açılır. Eğer bu da sonuç vermez ve kişinin ele geçirilmesi başka bir yolla mümkün olmazsa, kişinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ölçülü bir şekilde silah kullanılabilir.

Bu maddenin hükmüne göre, kolluğun silah kullanımı, yalnızca kaçan kişinin başka bir yöntemle ele geçirilmesinin mümkün olmadığı durumlarda geçerlidir.

Kimliği belirsiz olan bir kişinin yakalanması söz konusuysa, silahın yalnızca hayati bölgeleri hedef almayacak şekilde kullanılması gerekir. Bu tür durumlarda temel amaç, kaçan kişiyi yaralama sınırında etkisiz hale getirerek canlı olarak yakalamaktır (Eryılmaz, 2009: 246).

Ayrıca Anayasa, kanun ve yönetmelik maddeleri dışında Türk mevzuatında 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda ve 1481 Sayılı Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesine Hakkında Kanunda da meşru savunma hali, zorunluluk hali gibi hususlarla tehlikeyi bertaraf etmek için ölçülülük ve orantılılık ilkeleri çerçevesinde silah kullanımı ile ilgili ibarelere yer verilmiştir (İrdem, Bayansar, 2007: 149).

3.3 AİHM Çerçevesinde Zor Kullanma

Modernleşen dünya üzerinde, kişilik haklarının önemi anlaşılmakta ve çağdaş dünya ülkeleri tarafından insan haklarına oldukça önem verilmekte ve bireylerin en kutsal hakkı sayılmaktadır.

İnsan haklarının korunması, modern dünyada ulusal bir mesele olmaktan uzaklaşmış ve uluslararası bir önem kazanmıştır. Bu hakların ulusal düzeyde etkin bir şekilde korunamaması, devletlerin uluslararası sözleşmeler imzalaması ve bu hakları savunmak için yargı mekanizmaları oluşturmasını gerekli kılmıştır (Akgül, 2014: 196).

Devletlerin temel hak ve özgürlüklere yönelik müdahalelerde kötüye kullanımını önlemek amacıyla, ulusal ve uluslararası düzeyde birçok hukuki düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeler, kolluk kuvvetlerinin de belirlenmiş sınırları aşmadan hareket etmesini zorunlu kılar. Bu çerçevede, polisin müdahale ettiği durumların meşruiyeti, yalnızca kanunlara veya hukuki bağlayıcılığı olan düzenlemelere dayanmasına bağlıdır (Osmanoğlu, 1998: 1581).

Ulusal mevzuatın insan haklarının evrensel değerleriyle uyumlu olması, yalnızca bireysel hakların korunması için değil, aynı zamanda devletin meşruiyetinin sürdürülebilirliği için de temel bir zorunluluktur. Türk hukuk düzenlemelerinin AİHS

hükümleriyle çelişmesi, bireylerin temel haklarının ihlaline yol açar ve devletin adalet temelli otoritesini zayıflatır. Ölçüsüz güç kullanımı gibi uygulamalar, yaşam hakkını keyfi bir şekilde ihlal ederek insan onuruna ve toplumsal güvene ciddi zararlar verir (Avcı, 2011: 124).

Kolluk kuvvetlerinin güç kullanımıyla ilgili en temel hak, yaşam hakkıdır. Bu hak hiçbir şekilde askıya alınmaz. Birçok insan hakları sözleşmesinde, yaşam hakkının ihlali ancak keyfi olması durumunda yasaklanmıştır.

3 Eylül 1952’de Avrupa Konseyi üyesi ülkeler tarafından yürürlüğe giren ve kısa adıyla AİHS olarak bilinen “İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”, temel hakların bölgesel düzeyde korunmasını sağlamayı amaçlamıştır. Türkiye, sözleşmeye 18 Mayıs 1954’te taraf olmuştur. Sözleşmenin, bireyleri uluslararası düzlemde birer hak süjesi olarak ele alması ve devletlerin hak ihlallerine yönelik yargısal denetim mekanizması oluşturması, onu diğer metinlerden ayıran önemli bir özelliktir (Kelep, 2012: 35-36).

Vatandaşların gereksiz yere “aşırı bir güce maruz kalmama hakkı”, AİHS’in yaşam hakkını düzenleyen 2. maddesi ve işkence yasağını içeren 3. maddesi ile Anayasa’nın kişi dokunulmazlığı ve maddi-manevi varlığın korunmasını güvence altına alan 17. maddesine dayanmaktadır.

Anayasa’nın 17. maddesi, sadece zorunlu hallerde silah kullanımıyla ilgili hükümler içermekte olup, diğer zor kullanma yöntemleriyle ilgili açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, Anayasa Mahkemesi E:1985/8, K:1986/27 sayılı kararında; *“Kişilere karşı silah kullanılmasına olanak sağlayan Anayasanın, koşulları gerçekleştiğinde kolluk güçlerinin bedeni kuvvet ve maddi güç kullanmasına öncelikle izin vereceği kuşkusuzdur. Anayasanın 17. maddesinde bu tür zor kullanılmasına ilişkin bir kural yer almadığına göre, silah kullanmayı kurala bağlayan sonuncu fıkranın, bu gibi haller için de geçerli olması gerekir.”* ifadesiyle bu konuda bir değerlendirme yapmıştır.

Bu açıdan AİHS md. 2 nin incelenmesi gerekmektedir.

Kolluğun silah kullanması ile AİHS md. 2 arasındaki bağlantıda söz konusu maddenin 2 nci fıkrasında yer alan durumlar çerçevesinde karşımıza çıkmaktadır.

“Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- a) *Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;*
- b) *Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;*
- c) *Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması”*

Öncelikle belirtmek gerekir ki, burada yer verilen durumlar, kesinlikle bizatihi yaşam hakkının istisnaları olarak yorumlanamaz. Zira bu haller öldürmeye değil, yalnızca doğrudan güç kullanmaya izin vermektedirler. Nitekim burada sayılan üç olasılık yalnızca amacı meşruluğuna işaret etmekte ve amacın meşru olması diğer koşulların bulunmaması halinde her zaman için sonucun da meşruluğunu sağlamamaktadır. (Gözübüyük, Gölcüklü; 2007: 164).

AİHM, kolluğun orantısız güç kullandığı iddia edilen birçok davada Sözleşme’nin işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muameleyi yasaklayan 3. maddesinin ihlâl edildiği sonucuna ulaşmıştır. Mahkemeye göre, “Özgürlüğünden mahrum edilen bir kişiye ilişkin olarak, kişinin kendi davranışı nedeniyle kesin bir zorunluluk olarak başvuru dışındaki her türlü fiziksel güç kullanımı insan onurunu zedeler ve kural olarak 3. maddede korunan hakkın ihlâline sebep olur.” (Altıparmak, 2009: 144-145).

Özgürlüğünden mahrum bırakılan bireylerin hapisane gibi ortamlarda şiddet veya itaatsizlik davranışlarında bulunma riski taşıdığı bir gerçek olmakla birlikte, böyle durumlarda kullanılan gücün meşruiyetini ve sınırlarını değerlendirmek için bağımsız gözlem mekanizmalarının devreye girmesi, insan haklarına saygının temini açısından hayati önem taşımaktadır (Altıparmak, 2009: 169).

Aynı zamanda BM Kuralları m.3'e göre, "Kanunların uygulanmasından sorumlu olanlar, yalnızca çok zorunlu hallerde ve görevlerinin yerine getirilmesi için gereken ölçüde, kuvvete başvurabilirler". Keyfiliğin önüne geçilebilmesi için kolluğun zor kullanma yetkisinin kapsamı, biçimi ve güç kullanmanın asgari koşulları kanunda belirtilmelidir (Aydın, 2015: 251).

AİHM'in yaşam hakkı ve bunun meşru olarak ortadan kaldırılabileceği durumlara ilişkin olarak verdiği ilk kararı McCann İngiltere'ye karşı başvurusu oluşturmaktadır. McCann kararında özellikle AİHS md 2'de yer alan durumların büyük ölçüde yorumlanması söz konusu olmuştur. Nitekim McCann kararı devlet güçlerinin zor kullanması sonucunda meydana gelen öldürmelerde devletin sorumluluğu hususunu tartışan ve AİHM'in yaşam hakkı ihlali tespit ettiği ilk karardır (Keleş, 2012: 44).

Mahkemenin, Türkiye'ye yönelik yaşama hakkı ihlalleriyle ilgili verdiği kararlarla neredeyse bir içtihat hukuku oluşturacak kadar kapsamlı bir yargı birikimi yaratmıştır. Özellikle "Dur ihtarına uyulmaması", "Teslim ol emrine karşılık ateş açılması" ve "Terörle mücadele" bağlamında ortaya çıkan bu kararlar, AİHM'in dikkatle ele aldığı konular arasında yer almaktadır. Mahkeme, bu tür ihlallerin olağanüstü durumlarda dahi meşrulaştırılamayacağını, yaşam hakkının mutlak bir değer taşıdığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, yargısız infazlar gibi olayların kanuni dayanak bulması, hukuk devleti ilkesini ve toplumsal barışı tehlikeye atan bir durum olarak değerlendirilmelidir. (Akgün, 2017: 57).

Anayasa Mahkemesi, Terörle Mücadele Kanununda yer alan ve kolluk kuvvetlerine durmaksızın ateş açma yetkisi veren hükmü, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kriterlerine uygun olmadığı gerekçesiyle iptal etmiştir. Bu karar, söz konusu hükmün yaşam hakkını ihlal ettiği ve devletin hukuki yapısıyla çeliştiği düşüncesine dayanmaktadır. AİHM'e göre, bu tür bir orantısız yaklaşımın yerine, "teslim ol" çağrısı ve yalnızca kademeli etkisizleştirme yöntemlerinin uygulanması gerekmektedir. Silah kullanma, ancak diğer yöntemler başarısız olduğunda son çare olarak devreye girebilir. Bu bağlamda, söz konusu hükmün Anayasa'nın 17. Maddesi'ne aykırılığı, iptal gerekçesi olmuştur (Akgün, 2017: 58).

Kolluğun zor ve silah kullanma yetkisi, başta yaşam hakkı ve ifade özgürlüğü gibi iki temel hak ile yakın ilişkide olup, toplumsal olaylar esnasında ihlallerin en sık görüldüğü yetkilerin başında gelmektedir (Esen, 2019: 82).

Anayasa Mahkemesi toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale konusunda ancak zorlayıcı nedenlerin varlığı halini şart koşmaktadır. İfade edilen düşünceler ve eleştiriler, ne kadar sert ya da rahatsız edici olursa olsun, şiddet içermediği ve barışçıl şekilde sunulduğu sürece, yetkililerin bu tür toplantı ve yürüyüşlere hoşgörülle yaklaşması demokrasi anlayışının gereğidir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde dile getirilen fikirlerin, yalnızca iktidar veya çoğunluk tarafından rahatsız edici bulunması, bunların yasaklanması ya da kısıtlanmasını haklı çıkarmaz (AYM, E. 2014/101, K. 2017/142).

AIHM de, devlet makamlarının gösterilerde dile getirilen görüşlere hoşgörülle yaklaşmasını ve polisin şiddetten kesinlikle kaçınmasını şart koşmuş, bu konudaki ilk kararını Oya Ataman/Türkiye davasında açıklamıştır (Kılınç, 2014: 289).

Fakat buna rağmen Anayasa Mahkemesi'nin 17 Şubat 2016 tarihli ve 2013/3936 sayılı kararı, bireyin özgürlük alanı ile kamu düzeninin sınırları arasındaki sonsuz denge arayışını yansıtan bir metin olarak okunabilir. Bu karar, bir yandan demokratik toplumun temel taşlarından biri olan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını savunurken, diğer yandan bu hakkın sınırsız bir özgürlük olmadığını, belirli durumlarda kamu düzeni ve güvenliği ile çatışabileceğini hatırlatır. Karar, kürtaj ile ilgili açıklamaları protesto etmek amacıyla bir grup eylemcinin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı önünde yaptığı bir oturma eylemine kolluk kuvvetlerinin müdahalesi bağlamında verilmiştir. Protesto sırasında eylemciler, Bakanlık yetkilileriyle görüşmelerine rağmen eyleme devam etmiş, ardından kolluğun kurduğu güvenlik barikatını aşarak oturma eylemi gerçekleştirdikleri yerden TBMM'ye doğru hareket etmeye başlamışlardır. Bu gelişmeler üzerine kolluk kuvvetleri, bedensel kuvvet kullanarak müdahalede bulunmuş ve eylemcileri gözaltına almıştır. Mahkeme, bir toplantının barışçıl niteliğini değerlendirirken, yalnızca şekli yasalara uyumluluğunu değil, toplumsal bağlamını ve amaçlarını da göz önünde bulundurur. Barışçıl bir eylem, yasadışı ilan edilse bile, özünde bir hak arayışı olarak

değerlendirilebilir. Buna karşın, bu hak arayışı, kamu güvenliğini somut bir şekilde tehdit ettiğinde, özgürlüğün kendisi yeni bir düzen tartışmasını doğurur. Kamu düzeni adına yapılan müdahaleler, ölçülü ve gereklilik ilkesiyle sınırlandığında, toplumsal yaşamın sürdürülebilirliği için bir araç haline gelir. Ancak, bu müdahaleler keyfi bir hal aldığı anda, bireyin temel hakları baskılanır ve toplumsal güven erozyona uğrar (Esen, 2019:122-123; AYM, 2013/3936 SK).

AİHM, polisin göstericilere karşı orantısız güç kullanımını Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlali olarak değerlendirirken, bu konuda Türkiye'ye ilişkin verdiği onlarca kararda güç kullanımının orantısız olduğu sonucuna vararak Türkiye'yi mahkûm etmiştir (Kılınç, 2014: 295). Türkiye'de toplantı ve gösteri yapma bildirim sistemine tabi tutulmuştur. AİHM içtihatlarına göre, barışçıl bir gösteri yapmak için önceden izin almak veya bildirimde bulunmak gerekmemektedir. Mahkeme, gösterinin şiddete dönüştüğü durumlarda bile, polisin müdahalesinin gerekli ve orantılı olması gerektiğini bir kural olarak benimsemektedir (AİHM, Güleç/Türkiye; 1988, 21593/93). Benzer şekilde, Güler/Türkiye kararında, güvenlik güçlerinin müdahalesine direnç gösterildiği farz edilse bile, yasadışı bir toplantının dağıtılmasında polisin aşırı güç kullanımının orantısız ve kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır (AİHM; Güler/Türkiye; 2006, 49391/99). Aynı zamanda AİHM, göstericilere karşı orantısız güç kullanan ve bu nedenle kötü muamelede bulunan güvenlik kuvvetleri hakkında yapılan soruşturmaların etkili olmadığı sonucuna varmıştır (AİHM, İzci/Türkiye; 2013, 42606/05). Adaletle olan güvenin sarsılmaması için adli makamların kötü muamelede bulunanlara yönelik gerekli işlemleri yaparak cezasızlık algısını önlemesi ve hassasiyetle hareket etmesi şarttır (Kılınç; 2014, 301).

AİHM, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını, demokrasinin temel bir unsuru olarak görmektedir. Bu bağlamda, devletler, kamu düzenini sağlamak veya toplumsal güvenliği korumak amacıyla bu hakka sınırlamalar getirebilir. Ancak devletlerin bu konuda sahip olduğu takdir yetkisi sınırsız değildir.

Strasbourg Mahkemesi, devletlerin bu yetkisini kullanırken demokratik toplum ilkelerine uygun davranıp davranmadığını ve alınan önlemlerin gereklilik ve orantılılık

ilkelerine uyup uymadığını titizlikle denetler. Bu şekilde, bireylerin temel haklarının ihlal edilmesinin önüne geçilirken, aynı zamanda kamu düzeninin korunması ve toplumsal güvenliğin sağlanması için alınan önlemlerin meşruiyeti güvence altına alınır. Mahkemenin Açık ve diğlerleri/Türkiye kararında 2002 yılında İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenen akademik yıl açılışında yaşanan olaylar ele alınmıştır. Rektör konuşmasını yaparken bazı öğrencilerin slogan atması ile polis öğrencileri kamu düzenini ihlal etmeler, nedeniyle uyarır fakat öğrencilerin protestolarına devam etmesi üzerine polis özel güvenlik görevlileri ile beraber yakalayarak Beyazıt Karakolunda gözaltına alır. Olay sonrası yapılan tıbbi incelemelerde, gözaltına alınan öğrencilerin vücutlarında darp izlerine rastlanmıştır. AİHM, protestonun düzeni bozduğunu ve merasimi sekteye uğrattığını kabul ederek, öğrencilerin salondan çıkarılmasının yeterli bir önlem olduğunu ifade etmiştir. Ancak, öğrencilerin darp edilmesi ve gözaltına alınması gibi müdahalelerin, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını ihlal eden aşırı tedbirler olduğunu değerlendirmiştir. Kullanılan araçlar ile ulaşmak istenen amaç arasındaki dengesizlik, müdahalenin orantısız olduğunu açıkça göstermektedir. Bu karar, kolluk güçlerinin müdahalelerinde ölçülülüğün önemini ve birey haklarının korunmasının demokratik toplum düzeni için vazgeçilmez olduğunu ortaya koymaktadır (AİHM, Açık ve Diğlerleri/Türkiye, 2002, 31451/03; Tanyar, 2011: 626).

Kolluk kuvvetlerinin Türkiye'de barışçıl toplantı ve gösterilere müdahaleleri sırasında uyguladığı sert şiddet, özellikle dağılmayı reddeden göstericilere yönelik kullanılan yöntemlerin ağırlığı, sürekli tartışma konusu olmaktadır. Bazı toplumsal olaylar sonrasında, yetkililer müdahalelerin açıkça orantısız olduğunu kabul etse de, soruşturmalar genellikle etkisiz kalmakta ve hukuki süreçlerde yeterli sonuç elde edilememektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bu tür durumlarda cop ve biber gazının gelişigüzel kullanımını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi kapsamında işkence yasağına aykırı bulmaktadır.

İzci/Türkiye kararında AİHM, Türkiye'de güvenlik güçlerinin barışçıl gösterilere müdahalelerinde şiddete başvurduklarını ve bu müdahalelerin genellikle orantısız güç kullanımı içerdiğini vurgulamıştır. Mahkeme, kırktan fazla davada

güvenlik güçlerinin müdahalelerinin Sözleşme'nin 3 ve/veya 11. maddelerini ihlal ettiğine karar vermiştir. Özellikle gaz kullanımı gibi orantısız müdahalelerin yaygın olduğu belirtilmiş ve yirmiden fazla davada, kötü muamelede bulunan güvenlik güçleri hakkında yürütülen soruşturmaların yetersiz kaldığı ifade edilmiştir (AIHM, İzci/Türkiye; 2013, 42606/05 SK.).

2012 ve 2013 yıllarında, kolluk kuvvetlerinin toplumsal olaylara müdahale yöntemleri sık sık eleştirilere maruz kalmıştır. Barışçıl gösterilere müdahale sırasında sergilenen orantısız güç kullanımı, kamuoyunda ve uluslararası platformlarda tartışma konusu olmuştur. Bu süreçte Avrupa Konseyi Başkanı Thorbjorn Jagland, Türkiye'ye, barışçıl protestolara yönelik müdahalelerde dikkatli olunması gerektiği uyarısında bulunmuş ve gösterilerin güvenli bir şekilde gerçekleşmesinin yetkililerin temel sorumluluğu olduğunu vurgulamıştır. Jagland, ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kapalı mekanlarda göz yaşartıcı gaz kullanımını orantısız güç olarak değerlendirdiğini belirtmiştir (Aydın, 2015: 148).

Bahsi geçen yıllarda çeşitli toplumsal olaylar meydana gelmiş olsa da, özellikle Mayıs ve Haziran 2013'te Türkiye genelinde yaşanan Gezi Olayları sırasında kolluk kuvvetlerinin müdahaleleri, bu çalışmanın sınırlarını aşan sayıda ve çeşitlilikte uygulamalar barındırmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, toplumsal olaylarda kolluğun şiddet kullanma olasılığının bulunduğunu, bunun kişilerin yaralanması, özgürlük ve güvenlik haklarını kısıtlayıcı nitelikte olabileceğini kabul etmektedir. Ancak kullanılan zorun somut olayın koşulları açısından zorunlu/gerekli ve orantılı olması şarttır, aksi halde işkence ve kötü muamele söz konusu olabilecektir. Özellikle ani gelişen ve kolluğun hazırlıksız yakalandığı kimi toplumsal olaylarda kolluk zor kullanmaya başvurmak durumundadır ve Mahkeme bu durumu Sözleşme'ye uygun bulmaktadır (Aydın, 2015: 147).

Türkiye'de kolluk kuvvetlerinin barışçıl toplantılara müdahaleleri ve direniş gösteren protestoculara uyguladığı şiddet, sık sık kamuoyunda ve uluslararası alanda eleştiri konusu olmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, cop ve biber gazının

kontROLSÜZ şekilde kullanılmasının, Sözleşme'nin "işkence yasağı" başlıklı 3. maddesine aykırı olduğunu değerlendirmiştir. AİHS m. 3, kimsenin işkenceye veya insanlık dışı muameleye tabi tutulamayacağını ifade eder. Mahkeme, bu tür uygulamaların iç hukukumuzda "zor kullanmada sınırın aşılması" olarak tanımlansa da, Sözleşme bağlamında işkence ve kötü muamele yasağına aykırı olduğunu hükme bağlamıştır (Aydın, 2015: 169-170).

Sözleşme'nin 11. maddesi, şiddet içermeyen ve barışçıl nitelikteki toplantılara yönelik bir koruma sağlamaktadır. Eğer bir toplantı barışçıl niteliğini kaybedip şiddet içerikli hale gelirse, AİHM demokratik toplumun temel ilkelerinin korunması açısından bu tür bir etkinliğe getirilen kısıtlamaların uygunluğunu değerlendirmez (Tanyar, 2011: 607). Kamil Kartal ve Diğerleri/Türkiye Davası (29768/03, 16 Aralık 2008), Mahkemenin bu konuda Türkiye ile ilgili verdiği kararlarından biridir. Dava, başvuruçuların toplantı ve gösteri yürüyüşü haklarının ihlal edildiği iddialarını ve bu kapsamda güvenlik güçlerinin müdahalesinin meşruiyetini ele almaktadır. Kasım 2002'de, Taksim'de ABD'nin Irak'a olası müdahalesini protesto etmek için toplanan bir grup gösterici, izinsiz düzenledikleri yürüyüş sırasında polisin dağılma uyarısına uymamış ve pankart sopalarıyla kolluk güçlerine saldırarak çevredeki mülklere zarar vermiştir. Polis, kamu düzenini sağlamak amacıyla güç kullanarak müdahale etmiş ve 21 göstericiyi gözaltına almıştır. Olay sonrasında yapılan muayenelerde hem göstericilerin hem de kolluk personelinin fiziksel şiddet sonucu yaralandığı tespit edilmiştir. AİHM, olayın barışçıl bir gösteri niteliği taşımadığına karar vermiş ve polisin müdahalesini Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamında meşru bulmuştur. Mahkeme, şiddet içeren eylemlerin demokratik toplantı özgürlüğü kapsamında değerlendirilemeyeceğini ve bu tür durumlarda kamu düzeninin korunmasının öncelikli olduğunu vurgulamıştır (AİHM, Kamil Kartal ve Diğerleri/Türkiye, 2008, 29768/03 SK).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesinin 2. fıkrası, zor kullanma sonucu gerçekleşen ölümleri belirli şartlar altında yaşam hakkının ihlali saymamaktadır. Bu bağlamda, meşru savunma, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu ya da hükümlünün kaçmasının engellenmesi ve

ayaklanmaların bastırılması gibi durumlar, sözleşme hükümlerine aykırılık teşkil etmemektedir.(Demir, Avcı, Övet, 2015: 99).

AİHM, zor kullanma olaylarının ardından etkin bir soruşturma yapılması gerektiğini içtihatlarında açıkça vurgulamaktadır. Devletler, bu tür olaylarda hızlı ve etkili bir şekilde harekete geçerek tüm boyutlarıyla olayı incelemelidir. Soruşturmanın bağımsız birimler tarafından yürütülmesi ve sadece eylemin hukuka uygunluğunu değil, aynı zamanda sorumluların kimliğini de ortaya çıkarması gerekmektedir. Sürecin şeffaf olması ve kamuoyunun hukukun üstünlüğüne olan inancını desteklemesi ise Mahkeme'nin önemli vurgularından biridir (Demir, Avcı, Övet, 2015: 99).

Etkin soruşturma yükümlülüğü, ilk kez McCann ve Diğerleri v. Birleşik Krallık kararında değerlendirilmiş ve ölümle sonuçlanan olaylarda devletin gerçeği ortaya çıkarma ve sorumluları tespit etme yükümlülüğü vurgulanmıştır. Bu ilke, yalnızca kamu görevlilerinin eylemleriyle sınırlı olmayıp, tüm doğal olmayan ölüm olaylarını kapsamaktadır. Bu yükümlülüğün ihlaline dair ilk mahkûmiyet kararı ise Aksoy v. Türkiye davasında verilmiştir. Davada, hukuka aykırı şekilde gözaltında tutulan birey hakkında soruşturma yapılmaması, adaletin yanı sıra insan onurunun da ihlal edildiğini ortaya koymuştur. Bu kararlar, etkin soruşturma yükümlülüğünün, devletin hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına bağlılığını somutlaştıran temel bir ilke olduğunu göstermektedir (Güzeldağ, 2020: 198-199).

Avrupa Konseyi'nin 2001'de kabul ettiği "Avrupa Polis Etik İlkeleri (The European Code of Police Ethics)", resmi ve özel tüm kolluk birimlerini kapsamına alarak, kolluk görevlilerinin görevlerini yerine getirirken yaşam hakkına ve insan haklarına zarar vermekten kaçınmalarını temel bir ilke olarak belirlemiştir. Zor kullanma, yalnızca kesin bir gereklilik olduğunda ve görevlerini yerine getirmek için yeterli olduğu ölçüde uygulanmalıdır (Demir, Avcı, Övet, 2015: 100).

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM)' nin Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi tarafından hazırlanıp ve 5 Nisan 2022 tarihinde kabul edilen raporuna göre "2000'li yılların başından itibaren Türkiye'de kolluk kuvvetlerinin

protestoları bastırmak için biber gazı ve kalabalık kontrol silahlarını düzenli olarak kullanması ciddi eleştirilere neden olmuştur. Bakanlar Komitesi, bu uygulamalara ilişkin endişelerini dile getirmiş, ancak sorunun çözümüne yönelik bir ilerleme kaydedilmediğini ifade etmiştir. Özellikle 2013 yılındaki hükümet karşıtı kitlesel protestolar ve 2016'daki başarısız darbe girişiminin ardından, gözaltında kötü muamele ve işkence vakalarının artışı insan hakları savunucuları tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Bu durum, barışçıl gösterilere yönelik zorla bastırma, fiziksel şiddet ve kötü muamele örneklerinin yaygınlaşmasına işaret etmektedir. İnsan hakları örgütleri, bu olayları hukuk devleti ilkesinin aşınması ve insan haklarının gerilemesi olarak değerlendirmektedir.”

Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin yayımladığı 2023 Türkiye Raporu da benzer açıklamalarda bulunmuştur. Raporlar, gözaltı merkezleri, cezaevleri, gösteriler sırasında ve resmî olmayan gözaltı yerlerinde işkence ve kötü muamelenin sürdüğünü, güvenlik güçlerinin orantısız güç kullanımı sorununu devam ettirdiğini ortaya koymaktadır. TİHEK'in İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi'nin İhtiyari Protokolü (OPCAT) gerekliliklerini yerine getirememesi ve başvuruları etkili bir şekilde değerlendirememesi, sorunun çözümüne yönelik ilerlemeyi engellemektedir. Yetkililerin Avrupa Konseyi İşkencenin Önlenmesi Komitesinin 2016, 2018, 2021 ve 2022 raporlarının yayımlanmasına izin vermemesi, şeffaflık eksikliğini göstermektedir. Ayrıca, Şubat 2023 depremleri sonrası polis ve jandarma tarafından gerçekleştirilen kötü muamele ve şiddet olaylarının yanı sıra, bir işkence vakasını belgeleyen avukatlara yönelik tehditler de rapor edilmiştir. Bu olaylara rağmen, yalnızca sınırlı sayıda vakada ilgili memurlar hakkında idari işlem yapılmıştır (2023 Türkiye Raporu: 32).

3.4 Değerlendirme

Kolluk görevlilerinin zor kullanma yetkisi, birey hakları ile kamu otoritesinin sınırlarını belirleyen hukuki ve ahlaki bir çerçevede ele alınmalıdır. Bu bağlamda, gerek ulusal gerekse uluslararası mahkeme kararları, orantısız güç kullanımının yalnızca bireysel hakların ihlaline değil, aynı zamanda hukuk devleti ilkelerinin zedelenmesine neden olduğunu ortaya koymaktadır.

Devletin şiddet tekeli elinde bulundurma hakkı, Weber'in klasik devlet teorisinde temel bir unsur olarak görülür. Ancak bu tekel, yalnızca hukukla sınırlandırıldığında meşru kabul edilebilir. AİHM kararları, bu sınırlandırmanın sadece teknik bir düzenleme değil, aynı zamanda ahlaki bir zorunluluk olduğunu vurgular. Kamil Kartal ve Diğerleri/Türkiye davasında Mahkeme, kamu düzenini sağlama amacıyla yapılan müdahaleyi meşru görse de, bu müdahalenin şiddet içermeyen barışçıl protestolara yöneldiği takdirde demokrasiye zarar vereceğini belirtmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) içtihatları, zor kullanma yetkisinin uluslararası insan hakları standartlarıyla çeliştiği durumlara dair somut örnekler sunmaktadır. Erdoğan Yağız v. Türkiye ve Aksoy v. Türkiye gibi davalar, kolluk kuvvetlerinin ölçsüz güç kullanımı nedeniyle yaşam hakkı ve kötü muamele yasağının ihlal edildiğini tespit etmiştir. Özellikle Aksoy v. Türkiye davasında, gözaltında hukuka aykırı şekilde tutulan bir kişinin maruz kaldığı kötü muamele ve buna ilişkin etkin bir soruşturma yürütülmemesi, devletin AİHS'in 3. maddesi kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiği sonucunu doğurmuştur. Bu kararlar, devletin yalnızca yetki sınırlarını çizmekle kalmayıp, aynı zamanda bu sınırların ihlal edilmesi durumunda etkin bir soruşturma yükümlülüğü bulunduğunu da ortaya koymaktadır.

AİHM, ayrıca, toplumsal olaylara müdahale sırasında kolluk kuvvetlerinin orantısız güç kullanımını, bireylerin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüklerini ihlal eden bir eylem olarak değerlendirmektedir. Ali ve Ayşe Duran v. Türkiye davasında, devletin barışçıl gösterilere müdahalesinin orantısız güç kullanımı yoluyla yapıldığı, bu nedenle temel özgürlüklerin ihlal edildiği hükme bağlanmıştır. Bu tür kararlar, devletin kolluk kuvvetleri aracılığıyla uyguladığı güç kullanımının yalnızca fiziksel zarar değil, aynı zamanda bireylerin demokratik hakları üzerinde de kalıcı etkiler bıraktığını ortaya koymaktadır.

Ulusal yargı kararları, idare hukukunun temel ilkeleri doğrultusunda, kamu görevlilerinin kişisel kusurlarından doğan zararların idarenin tazmin yükümlülüğü

kapsamında değerlendirileceğini vurgulamaktadır. Danıştay ve yerel mahkemeler, kolluk güçlerinin eylemlerinin yalnızca bireysel sorumlulukla sınırlı kalmayıp, devletin kamu hizmetlerini düzenleme ve denetleme yükümlülüğüne de dokunduğunu ifade etmektedir. Örneğin, zor kullanma yetkisinin aşılması nedeniyle ortaya çıkan zararların, kusurlu personele rücu edilmesi, kamu görevlilerinin hukuka uygun davranmasını teşvik eden önemli bir mekanizma olarak görülmektedir.

Bazı araştırmacılar, kolluğun güç kullanımını yalnızca düzen sağlama amacıyla değil, aynı zamanda toplumsal kontrolün gayr-ı resmi bir aracı veya bireyleri otoriteye boyun eğmeye zorlayan bir yöntem olarak değerlendirildiğini ileri sürmektedir. Bu perspektif, güç kullanımının zaman zaman yasaların ötesinde bir adalet anlayışına hizmet ettiğini düşündürmektedir (Altıntop, 2015: 877). Kanunların öngördüğü çerçevede hareket etmeyerek ve şüphelilere hak ettiklerini düşündükleri şekilde muamele ederek kendi hukuklarını oluşturmaktadır (Osmanoğlu, 2013: 1579).

AİHS'nin Anayasa'nın 90. maddesi ile iç hukuka dahil edilmesi, insan haklarının korunması açısından güçlü bir araç olarak öne çıkmaktadır. Ancak, AİHM'nin Türkiye'ye karşı verdiği ihlal kararlarında görüldüğü gibi, hukuki düzenlemelerin teoride varlığı yeterli olmamakta; etkin ve tarafsız bir uygulama mekanizmasının eksikliği, insan hakları standartlarını zedeleyen en büyük faktörlerden biri olmaktadır (Tanyar, 2011: 596).

Polis şiddetini önlemeye yönelik çeşitli stratejiler önerilmesine rağmen, tartışmalar, güç kullanımı politikalarının polis şiddetindeki temel rolünü ve hesap verebilirlik üzerindeki etkisini tam anlamıyla ele almamaktadır (Obasogie, Newman, 2017: 280).

Kolluk güçlerinin eylemleri ve bu eylemlerin yarattığı sonuçlar, yalnızca birer uygulama hatası olarak değerlendirilemez; aksine, devletin bireyle olan ilişkisine dair derin bir felsefi sorunun yansımasıdır. Güç kullanımı, otoritenin meşruiyetini sorgulatan bir sınavdır. Demokratik bir devlette otorite, halktan aldığı yetkiyi, halkın haklarını ve özgürlüklerini teminat altına almak için kullanılmalıdır. Ancak, bu

meşruiyet, bireyin haklarının güvenlik veya düzen gerekçesiyle aşırıya kaçan müdahalelerle sınırlandırıldığı noktada çatırdamaya başlar.

Orantısız güç kullanımı ise daha geniş bir etik ve ahlaki sorun yaratır. Gücün ölçüsüz uygulanması, devletin bireye karşı sorumluluğunu unuttuğu bir güç paradigmasını temsil eder. Bireylerin haklarının korunması için tasarlanmış olan kolluk kuvvetleri, bu hakları ihlal eden bir mekanizmaya dönüşebilir. Bu durum, devletin bireyle kurduğu sözleşmenin ihlalidir; zira birey, devlete, kendisini koruyacağı inancıyla belirli haklarını devreder. Devletin aşırı güç kullanımı, bu güven ilişkisinin sarsılmasına yol açar ve bireyde, otoriteye karşı güvensizlik ve korku yaratır.

Mahkeme'nin değerlendirmelerine göre, devletin müdahalesinin meşruiyeti, müdahalenin gereklilik ve ölçülülük ilkelerine uygunluğu ile doğrudan ilişkilidir. Hafif tedbirlerle çözülebilecek durumlara karşı, kademelilik ilkesine riayet edilmeksizin sert müdahalelerin tercih edilmesi, yalnızca toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını değil, aynı zamanda yaşam ve kişi güvenliği gibi temel hakları da ihlal etmektedir. Bu tür ihlaller, demokratik toplum düzeninde bireylerin haklarının korunması gerektiği anlayışıyla bağdaşmamaktadır (Tanyar, 2011; 626-627).

Bu bağlamda, sadece kolluk güçlerinin davranışları değil, bu davranışların altında yatan sistematik ve ideolojik sorunlar da tartışılmalıdır. Güç kullanımı, düzeni sağlamak için bir araç olarak görülse de, aslında toplumda otoritenin meşruiyetini yeniden üretme biçimidir. Eğer bu meşruiyet, bireyin haklarını gözetmeden inşa ediliyorsa, demokrasi büyük bir yara alır. Protestolar ve toplantılar, yalnızca bireylerin seslerini duyurma hakkı değil, aynı zamanda bir toplumun kendisiyle hesaplaşma ve dönüşüm mekanizmalarıdır. Bu mekanizmaları bastırmak, toplumun kendi geleceğini tartışma ve şekillendirme hakkını ellerinden almaktır.

Sonuç olarak, mahkeme kararları ışığında, kolluk kuvvetlerinin zor kullanma yetkisinin hukukun üstünlüğü ve insan hakları standartları ile uyumlu bir çerçevede sınırlandırılması gerektiği açıktır. Hem ulusal hem de uluslararası yargı organlarının kararları, bu sınırların ihlal edilmesi durumunda bireylerin haklarının korunması ve

devletin hesap verebilirliğinin sağlanması için etkin mekanizmalar oluşturulması gerektiğini göstermektedir. Bu mekanizmalar, yalnızca bireysel hakların korunmasını değil, aynı zamanda devletin otoritesinin adalet ve insan hakları temelli bir meşruiyetle sürdürülmesini teminat altına almaktadır. Birey haklarının korunması, yalnızca devletin gücünün sınırlandırılması ile değil, aynı zamanda hukukun üstünlüğü ve demokratik değerlerin yaşatılmasıyla mümkündür. Bu çerçevede, zor kullanma yetkisine ilişkin düzenlemelerin ve uygulamaların, toplumsal güveni pekiştirecek ve bireysel özgürlükleri koruyacak şekilde geliştirilmesi elzemdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAĞIMSIZ KOLLUK şİKAYET SİSTEMİ

Bağımsız kolluk şikayet sistemi, kolluk kuvvetlerinin yetkilerini kötüye kullanması, orantısız güç kullanımı, işkence veya kötü muamele gibi insan hakları ihlallerine karşı bireylerin korunması amacıyla ortaya çıkmıştır. Özellikle 20. yüzyılda devlet otoritesinin aşırı güç kullanımı ve denetimsiz kolluk faaliyetleri, hem demokratik toplumlarda hem de uluslararası platformlarda büyük tartışmalar yaratmıştır. Bu durum, kolluk kuvvetlerinin eylemlerinin yalnızca iç disiplin mekanizmalarıyla denetlenmesinin yetersiz kaldığını göstermiştir (Zabunoğlu, 2016: 463).

Birçok demokratik ülkede bağımsız kolluk şikayet sistemleri farklı modellerle uygulanmaktadır. İngiltere’de “Bağımsız Polis şikayet Komisyonu (IPCC)”, Kanada’da “Bağımsız Sivil Gözetim Kurumları” ve Avustralya’daki benzer yapılar, bağımsız ve etkin soruştırma süreçleriyle örnek teşkil etmektedir. Bu mekanizmalar, yalnızca mağdur şikayetlerini ele almakla kalmaz, aynı zamanda sistematik sorunların analiz edilmesini ve kolluk güçlerinin eğitim ve operasyonel politikalarının iyileştirilmesini de sağlar.

Kolluk kuvvetlerinin kötü muamelesi ve orantısız güç kullanımı, yalnızca bireysel hak ihlalleriyle sınırlı kalmayan, toplumsal güveni zedeleyen küresel bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bu tür eylemler, kimi zaman doğrudan fiziki şiddet

şeklinde, kimi zaman ise dolaylı ve örtük yöntemlerle bireylerin hak ve özgürlüklerini ihlal etmektedir. Kolluk güçlerine yönelik şikâyetlerin büyük bir kısmı, güç kullanımının ölçüsüz ve keyfi olmasıyla ilgilidir. Yasal çerçeve, orantılı ve kademeli güç kullanımını öngörse de, pratikte bu ilkelere tam anlamıyla riayet edilmediği sıkça gözlemlenmektedir. Bu durum, sadece bireysel mağduriyetler doğurmakla kalmaz, aynı zamanda hukukun üstünlüğü ilkesiyle güvenlik hizmetlerinin meşruiyetini de tartışmalı hale getirmektedir (Ünsal, 2023: 179, 182).

Yetki, doğası gereği bir güç unsuru içerdiğinden, kötüye kullanılma riskini de beraberinde taşır (Yavuzdoğan, 2012, 1231). Lord Acton'ın ünlü sözüyle ifade edildiği gibi, *“Güç yozlaştırır, mutlak güç mutlaka yozlaştırır.”* Bu nedenle, silahlı güce sahip kolluk kuvvetlerinin denetimi hayati bir gerekliliktir. Bu denetimin, kamuoyu gibi hizmetten etkilenen kesimler tarafından sağlanması, keyfi ve orantısız güç kullanımını sınırlayarak toplumsal güveni güçlendirecektir (Akın, 2015: 104).

Kamu düzeninin korunması ve gücün bireyler aleyhine keyfi kullanılmasının önüne geçilmesi, kolluk kuvvetlerinin etkili bir şekilde denetlenmesine bağlıdır (Güngör, 2018: 19). Kolluk, temel olarak bireylerin güvenliğini sağlamak ve kamu düzenini muhafaza etmekle görevlidir. Bu görev kapsamında, düzeni bozan kişilerin yakalanarak yargı organlarına teslim edilmesi de kolluğun sorumluluğundadır. Ancak bu yetkinin kötüye kullanılmaması için kolluk görevlilerinin hem sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri hem de yaptıkları eylemlerden hesap verebilir durumda olmaları büyük önem taşımaktadır (Yavuzdoğan & Akın, 2015: 197).

Bağımsız şikâyet mekanizmalarının ortaya çıkışının temelinde, kolluğun kendi eylemlerini denetlemesinin objektiflikten uzak ve adalet ilkeleriyle bağdaşmaması yatmaktadır. Bu bağlamda, vatandaşların şikâyetlerinin güvenilir bir şekilde inceleneceği ve üstünün örtülmeyeceği konusunda endişe duymadan başvurabilecekleri bağımsız bir sisteme ihtiyaç duyulmuştur (Güngör, 2018: 20).

Sivil gözetim kurulları, kolluk hizmetlerinin tarihiyle birlikte değerlendirildiğinde yeni ve gelişmekte olan yapılar olarak dikkat çekerken, farklı

lkelerde yapısall ve işlevsell açıdan çeşitli şekillerde oluşturuldukları görülmektedir. 1950’li yıllarda ortaya çıkan kurullar, ilk olarak ABD’de “Civilian Complaint Review Board” (CCRB), İngiltere’de “Independent Police Complaints Commission” (IPCC), Kanada’da “Ontario Civilian Police Commission” (OCPC) ve Avustralya’da uygulamaya konulmuş; zamanla bu modeller, diğerk ülkelerde de benimsenerek kolluk faaliyetlerinin denetiminde önemli bir mekanizma haline gelmiştir (Altuntop, 2015: 46, 58).

1988 yılında yaşanan “Tompkins Square Park Olayı”, sivil gözetim kurullarının gerekliliğini daha belirgin hale getirmiştir. Uyuşturucu satışı ve asayiş sorunlarına çözüm amacıyla gece 01:00 sonrası sokağı çıkma yasağı getirilmiş, ancak bu yasak protestolarla karşılanmıştır. Polis, protestoculara karşı orantısız güç kullanarak coplar, tekmeler ve şiddet içeren müdahalelerde bulunmuş, kimliklerini gizlemek için kalkanlarını kullanmıştır. Olayı inceleyen “New York Sivil Şikayet İnceleme Kurulu (CCRB)”, hazırladığı raporda polis müdahalesinin orantısızlığına dikkat çekmiş ve “güç kullanımını sınırlama yönünde herhangi bir çaba görlmediğı” sonucuna varmıştır. Bu olay, sivil gözetim mekanizmalarının sadece bir seçenek değil, kamu güvenliğini sağlamak adına zorunlu bir yapı olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur (Altuntop, 2015: 46).

İngiltere örneğinde, 1993 yılında Londra’da otobüs beklerken ırkçı bir saldırı sonucu öldürülen siyahi öğrenci “Stephen Lawrence Vakası”, polis teşkilatının denetim mekanizmalarını ciddi şekilde sorgulatmıştır. Olayın ardından yürütülen soruşturma, Polis Şikayet Otoritesi’nin (Police Complaint Authorities) güvenilirliğini tartışmalı hale getirmiştir. Soruşturmanın polis kökenli müfettişler tarafından yürütülmesi, tarafsızlık ve adalet ilkesine aykırı olarak değerkendirilmiş ve toplumda büyük güvensizliğe neden olmuştur (Yavuzdoğan, 2010: 1238-39).

1999’da hazırlanan “MacPherson Raporu” soruşturmayı yürüten polislerin yeterli donanıma sahip olmadığını, tarafsız davranmadıklarını ve ırkçı eğilimler sergilediklerini açıkça ortaya koymuştur. Bu bulgular, mevcut sistemin bağımsız ve adil olmadığını göstermiştir. MacPherson Raporu, şikayetlerin bağımsız bir yapı

tarafından incelenmesini ve soruşturma süreçlerinin güvenilir, şeffaf ve adil bir şekilde yönetilmesini önermiştir. Stephen Lawrence olayı ve MacPherson Raporu, bağımsız denetim mekanizmalarının polis teşkilatında hesap verebilirlik ve güven inşa etmek için vazgeçilmez olduğunu ortaya koymuştur (Öztürk, 2010: 18).

Bu eleştiriler doğrultusunda, Polis Şikayet Otoritesi'nin yerine 2002 yılında Polis Reform Kanunu ile “Bağımsız Polis Şikayet Komisyonu (IPCC)” kurulmuş ve komisyon, 2004 yılının Nisan ayında faaliyete geçmiştir (Can, 2010: 52-53).

Türkiye’de kolluk hizmetlerinin denetimi konusunda sivil gözetim mekanizmalarının yeterince bilinmediği ve tartışılmadığı bir gerçektir. İnsan hakları ihlalleri ve işkence iddialarını incelemek amacıyla İnsan Hakları Kurumu Başkanlığı ve Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) gibi yapılar kurulmuş olsa da, bu mekanizmalarda vatandaş katılımına yer verilmemiş; atamalar devlet bürokrasisi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Mevcut şikayet mekanizmalarının temel sorunu, bütünüyle sivil bir yapıdan yoksun olmaları, doğrudan hüküm tesis etmek yerine sadece inceleme ve öneri sunmakla sınırlı kalmalarıdır. Kolluk denetiminde, insan haklarını koruma ve işkenceye sıfır tolerans ilkeleri benimsenmiş olsa da, dışarıdan katılımda siyasi kontrolün etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca, şikayet mekanizmalarının fazlalığı vatandaşların aynı konuda birden fazla başvuru yapmasına neden olmakta, bu da kurumlar arasında farklı ve tutarsız kararların ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Altuntop, 2015: 55, 58-59).

Türkiye’de bağımsız bir kolluk şikayet mekanizmasının eksikliği, kolluk güçlerinin denetiminde ciddi bir boşluk yaratarak, bireylerin hak ihlalleri karşısında güvenli ve etkili başvuru yollarına erişimini zorlaştırmaktadır. Orantısız güç kullanımı, kötü muamele ve yaşam hakkı ihlalleri gibi olaylar, mağdurların adalet arayışını karşılayamayan mevcut sistemin zayıflığını ortaya koymaktadır. Bu durum, sadece bireysel mağduriyetleri değil, devletin hesap verebilirlik ilkesini ve toplumsal barışı da tehdit etmektedir.

Mevcut denetim mekanizmalarının idareye bağılı olması, şikayetlerin objektif ve tarafsız şekilde ele alınması konusunda soru işaretleri doğurmaktadır. Bu yapı, devletin hem mağduriyetlerin giderilmesi hem de benzer ihlallerin önlenmesinde yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Oysa bağımsız bir denetim mekanizmasının hayata geçirilmesi, yalnızca ihlallerin tespit edilmesini değil, kolluk güçlerinin eylemlerinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve hukuka uygunluk ilkelerini benimsemesini sağlayacaktır. Böyle bir mekanizma, güven kaybını azaltarak bireylerin devlete olan bağlılığını güçlendirecek ve toplumsal güvenin yeniden tesisine katkıda bulunacaktır.

4. Sivil Gözetim

4.1 Kavram Olarak Sivil Gözetim

Devletin temel görevlerinden biri, kamu düzenini korumak ve bireylerin güvenli ve huzurlu bir yaşam sürmesini temin etmektir. Ülkemizde, iç güvenliğin sağlanması ve kamu düzeninin korunması görevi, İçişleri Bakanlığı'na bağılı Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından üstlenilmektedir. Kolluk faaliyetlerinde esas olan kamu düzeninin sağlanmasıdır. Kolluğun temel görevi suç işlenmesini önlemektir, suç işlendikten sonra ise faillerin yakalanması için gerekli işlemlerin yapıp adli makamlara teslim edilmesidir (Ayyıldız, 2019: 144).

Kolluk, faaliyetlerini yerine getirirken özü gereği temel hak ve özgürlüklere müdahale edebilen çeşitli yetkiler (durdurma, arama vb.) ile donatılmıştır. Fakat bu 'yetki' kötüye kullanılabilme ihtimalini de içinde barındırmaktadır. Nitekim kolluk "kamu düzeninin ve güvenliğinin sağlanması" için kanun ile verilen kısıtlama yetkilerini kullanırken hukuka aykırı işlem ve eylemlerde bulunabilir. Bunların denetiminin ve yapılması gereken iş ve işlemlerin özellikle 'kolluk personelleri' tarafından yapılması birtakım soru işaretlerine neden olacağından dolayı olumsuz bir algıya sebebiyet vermektedir. Demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları ekseninde bu yetkilerin kullanılması büyük bir önem arz etmektedir. Bu nedenle demokratik bir hukuk devletinde kamu hizmeti sunan ve kamu düzenini korumak amacıyla ciddi yetkilere sahip olan kolluk faaliyetlerinin şeffaf, hesap verilebilir

olması ve sivil, bağımsız, etkin bir denetim mekanizmasının bulunması aynı zamanda sivillerin de etkin bir biçimde rol alması gerekmektedir (Yavuzdoğan, 2012: 1231-1232; Ayyıldız, 2019: 152).

Hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak, insan haklarının korunması ve bu denli müdahale yetkisi bulunan kolluk kuvvetlerinin bağımsız ve tarafsız olarak denetlenmesi gerekmektedir. Denetim faaliyeti şüpheyi mahal vermeden adil bir biçimde yapılmadık ki denetim kendi içinde bağımsızlığı ve tarafsızlığı barındırmaktadır. Bundan yola çıkarak kolluğun sivil gözetimi kavramı ortaya çıkmıştır (Zabunoğlu, 2016: 457).

Sivil gözetim kavramı gelişmiş ülkelerde yaklaşık elli yıllık bir geçmişe sahip iken bu konunun ülkemizde Avrupa Birliği süreci ile gündeme alınmaya başlandığı söylenebilir. Birçok gelişmiş ülkede, kolluk kuvvetleriyle ilgili şikayetlerin bağımsız bir şekilde soruşturulduğu sistemler bulunmaktadır; İngiltere, Galler, Norveç, İrlanda ve Belçika bu sistemlerin uygulandığı ülkelere örnektir. Fransa ve İspanya'da emniyet teşkilatları ve jandarma genel müdürlükleri bu tür şikayetlerle ilgilenirken, İspanya'da Hakların Savunucusu Kurumu, Fransa'da Etik ve İç Güvenlik Kuvvetleri Ulusal Komitesi ve İtalya'da Kişisel Veri Koruma Kurumu bu işlevi yerine getirmektedir (Zabunoğlu, 2016: 462).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), temel insan haklarını koruma altına almayı hedefleyen bir uluslararası antlaşmadır. Sözleşmenin 1. maddesi “Herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğunu”, 2. maddesi ise “Herkesin yaşam hakkına saygı gösterilmesini”, 3. maddesi ise, “hiç kimseye işkence veya insanlık dışı muamele veya ceza verilemeyeceğine” vurgu yapmaktadır. Sözleşmenin 3. maddesi, “işkenceyi, insanlık dışı muameleyi ve cezayı” yasaklar. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) Türkiye'nin insan hakları sicili incelendiğinde, olumlu bir tablo ortaya çıkmamaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarında en çok mahkum edilen ülkelerden biri olan Türkiye'de, bu mahkumiyetlerin büyük bir kısmı işkence ve kötü muameleden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de bağımsız bir kolluk şikayet

mekanizmasının kurulması elzem olarak görülmüştür. 2008 tarihli Başbakanlık İşkence ve Kötü Muamele ile Etkin Mücadele Raporu, TÜSİAD raporları, AİHM kararları, Avrupa Polis Etiği Sözleşmesi, Avrupa Konseyi, Uluslararası Af Örgütü incelemeleri ve Avrupa Birliği, Türkiye'de kolluk kuvvetleriyle ilgili şikayetleri bağımsız ve etkin bir şekilde soruşturulması için bir kurumun kurulması gerektiğini vurgulamaktadır (Yavuzdoğan, 2012: 1232).

AB üyelik sürecinde yerine getirilmesi gereken temel hak ve özgürlükler bağlamında gerçekleştirilen kanuni düzenlemeler ile hayatımıza girmiştir. Ülkemizde AB Uyumu çerçevesinde 2000 yılından itibaren toplam 7 adet uyum paketi geliştirilmiş, her biri kolluk kuvvetlerine yaklaşım açısından ciddi değişiklikler önermiştir. Bu nedenle kavram, yanlış ya da eksik anlaşılmaya maruz kalmaktadır. Kolluğun sivil gözetimi için farklı kavramlar kullanılmaktadır. Uluslararası literatürde sivil gözetim için 'civilian oversight' terimi kullanılmaktadır ancak, bu kavram yerine "demokratik denetim" ve "sivil denetim" gibi ifadelerin de kullanıldığına da rastlanılmaktadır (Yavuzdoğan, Akın, 2015: 194; Zabunoğlu, 2016: 457).

Kolluğun sivil gözetimi olarak en sık rastlanan yanlışlarda biri 'sivil' kelimesinden sivil toplum örgütlerinin anlaşılması ve denetimin de yine bu örgütler tarafından yapılmasıdır. Oysaki Uluslararası düzeyde üzerinde fikir birliği sağlanmış bir tanımla bulunmamakla birlikte, 'sivil gözetim' kavramı; *"kolluk birimleri ve faaliyetleri ile bunların dayanağını oluşturan politikaların çok katmanlı ve sürekli olarak sivil otoriteler tarafından izlenmesi"* olarak tanımlamak mümkündür (İçişleri Bakanlığı, İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi, 2023).

Burada sivil kelimesi ile *"polis veya asker olmayan"* anlaşılmak istenmektedir. Sivil otoriteler kavramı ise parlamento, hükümet, yargı, kamu denetçisi, bağımsız kolluk şikayet mekanizması ya da İnsan Hakları Kurulu gibi birimlere işaret etmektedir (Erciyes, 2017: 87).

4.1.1 Sivil Gözetimin Gerekliliği

Birtakım istisnai ve üstün yetkiler tanınan kolluk personeli diğer kamu görevlilerinden farklıdır. Gerekli şartlar ortaya çıktığında temel hak ve hürriyetlere

müdahale yetkisinin bulunduğu denetlenmesi çok büyük önem arz etmektedir. Kolluk hukuk devletinin bir gereği olarak yetkilerini kullanırken kanunlara uygun olarak hareket etmek zorundadır. İnsan haklarının ve özgürlüklerin korunması ve demokratik hakların güçlendirilmesi, kolluk kuvvetlerinin bağımsız sivil otoriteler tarafından denetlenmesi ile mümkün olabilmektedir (Zabunoğlu, 2016: 478).

Kolluk güçleri kişi hak ve hürriyetlerini yasa ile belirlenen sınırlar dahilinde sınırlama yetkisine haizdirler fakat bu yetki kullanılırken denetim ve keyfiliğin önlenmesinde sivil gözetim önemli bir işleve sahip olmaktadır (Yavuzdoğan, Akın, 2015: 199).

4.1.2 Sivil Gözetimin Temel İlkeleri

Sivil gözetimin genel kabul görmüş 5 temel prensipleri bulunmaktadır:

- *Kolluk hizmetlerinin hukukiliği:* Kolluk kuvvetlerinin yetkilerini hukukun üstünlüğü ilkesi ve insan hak ve özgürlükleri çerçevesinde kullanmasını ifade eder. Bu ilke kapsamında kolluk kuvvetleri hem yasalara bağlılık hem de bağımsız ve tarafsız bir şekilde etik ilkeler doğrultusunda yetkilerini kullanması gerekmektedir (Yenisey, 2015: 606).
- *Şeffaflık:* Kolluk görevlerini yerine getirirken STK, medya ve kamuoyuna karşı daha açık olması gerektiğini ifade eder. Bu ilke doğrultusunda hareket eden medya kuruluşlarının bilgi yayma ve yorumlama haklarının güvence altına alınması, şeffaflığın artırılmasında önemli bir unsurdur (Göktaş, 2022: 22).
- *Hesap verilebilirlik:* Sivil gözetimin temel prensibi olan 'accountability' kavramı, kolluk birimlerinin hükümete, hükümetin ise parlamentoya karşı sorumlu olduğu bir yapı oluşturur. Ulusal meclis, yasalar aracılığıyla kolluğun faaliyetlerini denetler, bütçesini onaylar ve gerektiğinde soruşturma başlatarak, kolluk kuvvetlerinin halk adına hesap vermesini sağlar (Roche, 2013: 15-16).
- *Ortaklık:* Sivil gözetimin etkili ve verimli olabilmesi için iş birliğinin önemini vurgular. Sivil gözetimin düzgün bir şekilde işleyebilmesi ve kapsamlı soruşturmaların gerçekleştirilebilmesi, yalnızca yeterli ve doğru bilgilere tam bir işbirliği ile ulaşılmasıyla mümkündür (Göktaş, 2022: 22).

- *Kontol*: Kolluk kuvvetlerinin görevlerini hukuka ve kanunlara uygun yerine getirip getirmediğinin denetimidir. Bu denetim iki şekilde yapılır. İlki hiyerarşik denetimdir diğeri ise adli makamlar tarafından yapılan denetimdir. Türkiye’de hiyerarşik denetimden “kolluk makamları” olan “Cumhurbaşkanı, İçişleri Bakanı, vali ve kaymakam”; adli denetimden ise “idare mahkemeleri” yetkili ve sorumludur.

4.1.3 Sivil Gözetimin Boyutları

Sivil gözetimi dikey sivil gözetim ve yatay sivil gözetim olarak iki boyutta değerlendirmek mümkündür. Hiyerarşik denetim olarak da adlandırılan dikey sivil gözetim, kolluk üzerinde yönetim ve yaptırım uygulama yetkisine haiz kurumlar tarafından gerçekleştirilen denetimdir. Bu denetim mekanizmasının etkin bir şekilde işlemesi, kamu hizmetlerinin kalitesinin ve hukuka uygunluğunun sağlanmasında önemli bir rol oynar. Kolluğun hiyerarşik olarak üstünde yer alanlar tarafından yapılır. Bu boyut, kolluğu ilgilendiren alanlarda politikalar üretmek, kolluk birimlerinin koordinesini sağlamak ve hukuka uygunluğu yönünden inceleme ve denetleme gibi hususları içinde barındırır (Göktaş, 2022: 23; Şener, 2019: 40). Dikey sivil gözetim kapsamında, meclis denetimi, adli ve idari yargı denetimi, İçişleri Bakanlığı denetimleri, müfettişlikler, iç denetim mekanizmaları ve mülki idare amirleri (vali ve kaymakamlar) tarafından yapılan denetimler yer alır. Ayrıca, Kamu Denetçiliği Kurumu, Kişisel Verileri Koruma Kurumu, İşkenceyi Önleme Komisyonu, Güvenlik Etiği Komisyonu, gözaltı merkezlerinin denetçileri ve bağımsız kolluk şikayet komisyonu dikey bağımsız sivil denetim olarak kabul edilmektedir (Yavuzdoğan, 2012: 1233-1234).

Dikey gözetim sivil gözetim tam anlamıyla sağlanabilmesi için yeterli değildir. Bu yüzden kollukla herhangi bir hiyerarşik bağı bulunmayan sivil kanat tarafından yapılacak bir gözetim ihtiyacı meydana gelmiştir. Yatay sivil gözetim, halkın ve sivil toplum kuruluşlarının kolluk politika sürecine dahil edilmesi, yerel yönetimlerle işbirliği yapılması ve medyaya karşı şeffaf olunmasını ifade eder. Yatay gözetim ile oluşturulan organlar hiyerarşik düzene tabi değildir fakat işbirliği içinde bulunmaya,

kamuoyuna karşı daha şeffaf olmaya ve kamuoyuna hesap verilebilir olmaya katkı sağlarlar (Kuyaksil, 2012: 444).

Özetle; devletin yasama, yürütme, ve yargı erkleri vasıtasıyla kolluk kuvvetlerinin iş ve işlemleri üzerinde yaptığı denetim dikey sivil gözetimi; kolluk kuvvetleri ile hiyerarşik bağı bulunmayan, vatandaş gözüyle kolluk hizmetine bakmayı sağlayan ve sivil toplum kuruluşları ve medya yoluyla politika sürecine katılım şeklinde yapılan gözetim ise yatay sivil gözetimi olarak ifade edilebilir.

4.2 KOLLUK GÖZETİM KOMİSYONU KURULUŞ SÜRECİ

1998 yılından bu yana Avrupa Komisyonu, aday ülkeleri Kopenhag kriterlerine uyum açısından değerlendirip raporlar yayımlamaktadır. 2016 yılına kadar bu raporlar “İlerleme Raporu” olarak bilinirken, bu tarihten sonra “Ülke Raporu” olarak adlandırılmaktadır. Bu raporlar, Komisyonun tek taraflı görüş ve değerlendirmelerini içerir. Değerlendirmeler, basın açıklamaları ve Komisyona yapılan geri bildirimler aracılığıyla kamuoyu ile paylaşılmaktadır (Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan Türkiye Raporları, 2023).

1998 Türkiye Düzenli İlerleme Raporunda yer alan ‘Siyasi Kriterler’ başlığında yer alan maddeye göre; *“Haziran 1993’te yapılan Kopenhag AB Konseyi, katılım için bir dizi “politik” kriter üzerinde mutabık kaldı. Buna göre, “üyelik için, aday ülke, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların sayılmasını ve korunmasını garanti eden kurumların istikrarını sağlamış olmalıdır.”* diyerek Türkiye’nin aslında sağlaması gereken şartlara ve düzenlemelere temel oluşturmuştur. (Türkiye Düzenli İlerleme Raporu, 1998: 7)

Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon’un 1998 Düzenli Raporunda; *“Türkiye’de Belirgin Sorunlar”* başlığında “işkence, kaybolma ve yargısız infaz” olaylarına son verilme yönünde yapılan resmi açıklamalara rağmen bu uyarının dikkate alınmadığı vurgulanmış ve bu olaylarda kolluk kuvvetlerinin açıkça sorumluluğu bulunmasına rağmen bu kişiler için uygun bir disiplin standardı mevcut bulunmamaktadır. Bundan dolayı etkin denetim ve gözetimi konusunda soru işaretlerine yol açmaktadır. İşkence ve kötü muamele suçları nedeniyle polis ve

jandarma personeline karşı açılan ceza davaları, Avrupa standartlarıyla karşılaştırıldığında oldukça hafif cezalarla sonuçlanmaktadır. (Türkiye Düzenli İlerleme Raporu, 1998: s. 12)

1998 yılında Avrupa Konseyi tarafından yayımlanan Türkiye İlerleme Raporu'nda, ordunun sivil denetim eksikliğini bir endişe unsuru olarak vurgulamış ve bu raporla birlikte Türkiye'de “sivil gözetim” kavramı ilk kez tartışılmaya başlanmıştır. (Türkiye Düzenli İlerleme Raporu, 1998: 41).

“Politik açıdan, değerlendirme, kamu otoritelerinin işleyişinde bazı aksaklıklar olduğu, insan hakları ihlallerinin sürdüğü ve azınlıklara uygulanan tavırda önemli eksiklikler bulunduğunu göstermektedir. Ordu üzerinde sivil denetim olmayışı endişe konusudur. Millî Güvenlik Kurulu kanalıyla ordunun politik yaşamda oynadığı büyük rol, bunu yansıtmaktadır. Güneydoğu Türkiye'deki duruma askerî olmayan, sivil bir çözüm bulunmalıdır, zira ülkede gözlenen medenî ve siyasî hak ihlallerinin pek çoğu şu veya bu şekilde bu konuyla bağlantılıdır. Komisyon, Türk hükümetinin ülkedeki insan hakları ihlallerine karşı mücadele etmede kararlılığını kabul etmektedir. Fakat bunun şimdiye kadar pratikte önemli herhangi bir sonucu olmamıştır. Türkiye'nin 1995'te içine girdiği demokratik reform süreci devam etmelidir.”

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2002 Düzenli Raporu'nda Türkiye'nin katılım sürecindeki gelişmeleri değerlendirirken, ordu üzerindeki sivil denetimin artırılması gerektiğine vurgu yapmış, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun 9 uncu maddesinde yapılan değişiklik ile “subayların, mülki amirlerin yokluğunda göreve vekalet etme yetkisi” kaldırılarak askeri etkinin azaltılması yönünde önemli bir adım atılmıştır (Türkiye Düzenli İlerleme Raporu, 2002: 13).

Türkiye'nin 2005 İlerleme Raporu'nda, Jandarmanın askeri görevlerle ilgili olarak Genelkurmay Başkanlığına, kolluk görevleriyle ilgili olarak ise İçişleri Bakanlığına bağlı olmasının eleştirilmiş, sivil denetimin gerçek manada sağlanabilmesi için İçişleri Bakanlığı, valiler ve kaymakamların Jandarma üzerindeki

denetim yetkilerinin güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. (Türkiye 2005 Yılı İlerleme Raporu, 2005: 16).

Türkiye 2006 Yılı İlerleme Raporu'nda jandarmanın üzerinde sivil denetimin artırılmaması yinelenen bir eleştiri konusu olmuştur (Türkiye 2006 Yılı İlerleme Raporu, 2006: 6).

2006 tarihli “Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi'nde” ise polis ile jandarmanın hesap verilebilirliğinin sağlanması amacıyla “*bağımsız ve etkin bir şikayet sistemi kurulması*” önerisi sunularak Kolluk Gözetim Komisyonu benzeri bir yapı ilk kez dillendirilmiş olmaktadır. Ayrıca kolluk kuvvetlerinin geliştirilmesi, işleyişlerinin ve kurumlar arası işbirliğinin geliştirilerek AB üyesi ülkeler ile uyumlu hale getirilmesi, bir “Polis Etik Kuralları Rehberi” kabul edilmesi yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur (Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi, 2006: 16).

2006 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde sivil gözetimin sağlanması için daha somut önerilerde bulunulmuştur, Bu kapsamda;

- a. *“Kamu Denetçiliği(Ombudsman) sisteminin kurulması,*
- b. *Sivil makamların denetimsel işlevlerinin uygulanması*
- c. *Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri Hakkındaki Yönetmeliğin sivil veya asker ayrımı yapmadan bütün kamu sektörünü kapsaması,*
- ç. *Bir Polis Etik Kuralları Rehberi kabul edilmesi,*
- d. *Polis ve jandarmanın uygulamalarıyla ilgili olarak bağımsız ve etkili bir şikâyet sistemi kurulması,*
- e. *Kişisel verilerin korunması konusunda bir yasa çıkarılması ve bağımsız bir denetim makamı kurulması”*

belgede yer alan önemli başlıklardır.

Süreç içerisinde, 2007 yılı Türkiye İlerleme Raporu'nda güvenlik güçlerinin sivil denetimine ayrı bir başlık açılarak “*Jandarmanın üstlendiği sivil faaliyetlerde sivil denetiminin arttırılması konusunda bir gelişme olmamıştır*” denilerek

jandarmanın sivil gözetiminin güçlendirilmesi tavsiye edilmiştir (Türkiye İlerleme Raporu, 2007: 8).

Bu önerinin aynı yıl, İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu, İngiltere İçişleri Bakanlığı ile ortak bir çalışma yaparak, “*Polis ve Jandarma için Bağımsız Polis Şikayet Komisyonunun Kurulması*” adlı Avrupa Birliği Eşleştirme Projesini başlatmıştır. Bu proje, kolluk kuvvetlerinin hesap verebilirliğini artırmayı ve kamuoyu güvenini sağlamayı amaçlamaktadır. Proje kapsamında, “*Kolluk Kuvvetleri Etik İlkeleri*” kabul edilip yürürlüğe konulmuş ve bağımsız bir gözetim komisyonu kurulması için kanun tasarısı hazırlanmıştır (Güneş, 2014: 38).

Projenin temel hedefi, kolluk kuvvetlerinin insan haklarına saygılı, demokratik prensipler doğrultusunda hesap verebilir, verimli ve etkili bir şekilde çalışmalarını sağlamak ve bu kurumlara duyulan güveni artırmaktır. Ayrıca, proje kapsamında, bağımsız şikayet sistemiyle ilgili temel mevzuatın planlı bir şekilde uygulanmasına destek verilmesi amaçlanmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, Bağımsız Polis Şikayet Komisyonu ve Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı için Şikayet Sistemi, 2023).

2004 yılında Birleşik Krallık, bağımsız bir polis şikayet komisyonu kurmuş olması nedeniyle proje ortağı olarak seçilmiştir.

Hazırlanmasında AİHS hükümlerinin ve AİHM içtihatlarının etkili olduğu “Avrupa Polis Etiği İlkelerinin”; 13. Maddesi “Kolluk, kolluk faaliyetlerini yerine getirirken sivil yetkililerin sorumluluğu altında olmalıdır.”, 59. Maddesi “Kolluk; devlete, vatandaşlara ve onun temsilcilerine karşı sorumlu ve etkili bir dış denetime tabi olmalıdır.”, 60. Maddesi “Kolluk üzerindeki devlet kontrolü yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında paylaştırılmalıdır.”, 61. Maddesi “Kamu makamları, kolluk şikâyetleri için etkili ve tarafsız usuller getirmelidir.”, 62. Maddesi “Kollukla toplum arasında iletişim ve karşılıklı anlamaya dayalı sorumluluk mekanizmaları geliştirilmelidir.”, 63. Maddesi “Avrupa Polis Etiği ilkeleri temel alınarak oluşturulan Kolluk etik kuralları üye devletlerce geliştirilmeli ve uygun kurumlarca denetlenmelidir” hükümleri ile kolluğun sivil ve bağımsız mekanizmalar ile denetlenmesi gerektiğine ilişkin kurallara yer verilmiştir (Evren, 2016: 103). Polis

ifadesi kullanılsa da, bu etik ilkeler hem polis hem de jandarma için geçerlidir (Yavuzdoğan, Akın; 2015: 203). 24 Ekim 2007'de Avrupa Polis Etiği İlkeleri temel alınarak kabul edilen “Kolluk Etik İlkeleri”, kolluk kuvvetlerinin hesap verebilirlik ve bağımsız denetimini kapsayan hususları içermektedir.

Proje kapsamında, 6713 Sayılı Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun ve Uygulama Yönetmeliği'nin uygulanmasına destek sağlanmıştır. Bu Yönetmelik, 7 Ağustos 2019'da yürürlüğe girerek, Kolluk Gözetim Komisyonu'nun işlevsel hale gelmesini sağlamış ve komisyon, ilk toplantısını 20 Eylül 2019'da gerçekleştirmiştir.

Komisyonun 2022 yılında yayımladığı Faaliyet Raporunda da belirtildiği üzere Komisyonun kurulmasıyla, kolluk personeline dair ihbar ve şikayetlerin iletilebileceği merkezi bir sistem olan “kollukgozetim.gov.tr” hayata geçirilmiştir. Sistemin etkin işleyişini temin etmek üzere, illerde İdare Kurulu Müdürlükleri, ilçelerde İlçe Yazı İşleri Müdürlükleri ve merkezde Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi bünyesinde toplam 1007 Kolluk Şikâyet Bürosu hizmete başlamıştır (2022 Yılı Faaliyet Raporu, 2022: 24).

2008 yılında “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP)” teknik desteğiyle “İçişleri Bakanlığı Kaçakçılık, İstihbarat, Harekat ve Bilgi Toplama (KİHBİ) Dairesi Başkanlığı” tarafından hazırlanan “İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesi” AB tarafından finanse edilerek hayata geçirilmiştir. Projenin ilk aşaması 2.502.259€ olup Aralık 2008-Mayıs 2010 tarihleri arasında uygulanmıştır. Projenin detaylarına bir sonraki kısımda detaylıca değinilecektir (İçişleri Bakanlığı, İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi, 2023).

2010 yılında yayınlanan raporda Kolluk Gözetim Komisyonunun kurulmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

“Kolluk Gözetim Komisyonu kurulmasına ilişkin kanun tasarısı Ekim ayında TBMM’ye sunulmuştur. Tasarı, kolluk kuvveti mensuplarına uygulanacak disiplin usulleri ve tedbirlerinin kaydedilmesi ve denetlenmesini teminen bir Kolluk Gözetim Komisyonu kurulmasını öngörmektedir.”(s. 18)

2010 Türkiye İlerleme Raporu, EMASYA Protokolünün iptal edildiğini, anayasa değişiklikleri sayesinde Yüksek Askeri Şura kararlarına karşı temyiz yolunun açıldığını ve Jandarma Genel Komutanı dahil olmak üzere yüksek rütbeli subayların, , sivil mahkemelerde yargılanmasına yönelik düzenlemeler yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca, kolluk personeline yönelik idari soruşturmaların meslektaşları tarafından yapılmasının eleştirildiği de vurgulanmıştır. Aynı zamanda insan hakları ihlallerine ilişkin bazı kararlar memnuniyetle karşılanırken kolluk kuvvetlerinin orantısız güç kullanımının devam etmesi endişe verici olmuştur (Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu, 2010: 10-11-18).

2011 yılı Türkiye İlerleme Raporu’nda

“Sivil denetimin, özellikle jandarmanın kolluk görevlerine ve askeri yargı sistemine ilişkin olarak, daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir. Jandarma, İçişleri Bakanlığı’na karşı sorumlu değildir. Disiplin suçları, hem İçişleri Bakanlığı hem de Milli Savunma Bakanlığı atlanmak suretiyle, Genelkurmay Başkanlığı’na götürülmektedir. Yerel sivil yönetimlerin onayı alınmaksızın askeri operasyonların yürütülmesine imkan veren mülga EMASYA Protokolü’nün yasal dayanağını teşkil eden İl İdaresi Kanunu hâlâ değiştirilmemiştir. Başta istihbarat görevi olan kurumlar olmak üzere, güvenlikle ilgili kurumlarda şeffaflık ve hesap verebilirlik konularında eksiklik bulunmaktadır.”(s.13)

Hala bağımsız bir polis şikâyet mekanizmasının bulunmaması, hesap verilebilirlik noktasındaki eksiklikler ve jandarmanın İçişleri Bakanlığına bağlı olmaması eleştiri konusu olmuştur. Kolluk kuvvetleri aleyhinde işkence ve kötü muamele iddialarına yönelik dava açılma oranı artmıştır. Bu şikâyetler caydırıcı nitelik taşıdığından dolayı mahkemelerin bu davalara öncelik tanınması gerektiği yönünde tavsiyede bulunulmuştur (s. 22).

2012 Türkiye İlerleme Raporu'nda, önerilere rağmen bağımsız bir kolluk gözetim mekanizmasının henüz kurulmamış olması eleştirilmiştir (Türkiye İlerleme Raporu, 2012: 15).

“Öte yandan, işkence ve kötü muamele gibi şikâyetleri, kolluk kuvvetlerinden bağımsız olarak incelemek ve soruşturmak üzere kolluk gözetim komisyonu kurulmasını düzenleyen Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı TBMM gündemindedir.”

2014 yılı Türkiye İlerleme Raporunda ordunun üzerindeki sivil denetimin artırılması için gerekli düzenlemeler yapılması gerektiği vurgulanmış ve valilerin jandarma üzerindeki sivil gözetiminin yetersiz olduğu eleştirilmiştir (Türkiye İlerleme Raporu, 2014: 12).

“Silahlı Kuvvetler üzerinde sivil kontrolünün artırılması için Yüksek Askeri Şuranın yapısı ve yetkileri ile ilgili hükümlerin değiştirilmesi gerekecektir. Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma Bakanı yerine Başbakana karşı sorumlu olmaya devam etmiştir. Askeri operasyonlardaki sivil gözetiminin daha da artırılması amacıyla, Silahlı Kuvvetlerin iç güvenlik operasyonlarında görev almasına yasal dayanak teşkil eden İl İdaresi Kanunu'nda daha fazla reform yapılmalıdır. Özellikle, valilerin Jandarmanın kolluk faaliyetlerine ilişkin sivil gözetimi halen yetersizdir.”

Ayrıca özellikle işkence iddialarına yönelik yapılan soruşturmalardaki verilen cezalar endişe uyandırmıştır ve bağımsız bir Kolluk Gözetim Komisyonu kurulması gerekliliği tekrar vurgulanmıştır. (s. 49)

“kolluk görevlileri tarafından yapıldığı öne sürülen işkence iddialarına yönelik hızlı, kapsamlı, bağımsız ve etkin soruşturmaların yürütülmemesi endişe yaratmaya devam etmektedir. İşkence, kötü muamele veya ölümcül yaralamadan suçlu bulunan kolluk görevlilerine, kısa süreli hapis cezaları verilmesine ya da cezalarının ertelenmesine devam edilmiştir. Bağımsız bir Kolluk Gözetim Komisyonu kurulmalıdır.”

2015 Türkiye İlerleme Raporu, iç güvenlik paketiyle yapılan yasal düzenlemelerde kolluk üzerindeki sivil gözetimin olumlu gelişme yarattığını

vurgulamıştır. Özellikle illerdeki jandarma personelinin atanması, görevden alınması ve denetlenmesi yetkisi Jandarma Genel Komutanlığı'ndan İçişleri Bakanlığı'na devredilmesi bu noktada en dikkat çekici örnektir (Türkiye Raporu, 2015: 10-11). Fakat tüm bu gelişmelerle birlikte İç Güvenlik Paketi ile kolluk birimlerine geniş takdir yetkisi verilmiş olup, bu yetkilerin yeterli yargı veya Meclis denetimi olmadan kullanılmasının eleştirilmesine sebep olmuştur. bununla birlikte bağımsız ve sivil bir şikayet mekanizmasının kurulması gerekliliği yinelenmiştir (Türkiye Raporu, 2015: 10-11-68).

“Mart 2015 tarihli iç güvenlik paketi ile kolluk birimlerine, yeterli bir yargı veya bağımsız meclis denetimi olmaksızın geniş takdir yetkileri verilmiştir. İnsan hakları ihlalleriyle ilgili iddiaların etkili bir şekilde soruşturulması, disiplin cezalarının öngörülmesi ve cezai kovuşturma için davaların sevk edilmesi gibi işlemler için kolluk faaliyetlerine yönelik bağımsız ve sivil bir şikâyet mekanizması oluşturulması gerekmektedir. Bu yönde bir gelişme, kolluk görevlilerinin cezasız kalması konusuna çözüm getirilmesine de katkı sağlayacaktır.”

2015 yılı İlerleme Raporu ile “Güvenlik Güçlerinin Sivil Denetimi” maddesi “Güvenlik Güçlerinin Sivil Gözetimi” olarak değiştirilerek ciddi bir mesafe kat edilmiştir (s. 10).

2016 ve 2018 Türkiye Raporları, Mayıs ayında bir Kolluk Gözetim Komisyonu oluşturulduğunu, fakat “Komisyonun yürütmeden bağımsız olmadığını ve kendi soruşturmalarını başlatma yetkisi bulunmaması” nedeniyle etkisiz kaldığını belirtmektedir (s. 14- s. 18).

2019 Türkiye Raporu, Kolluk Gözetim Komisyonu halen etkisiz olduğunu vurgulamış, güvenlik, polis teşkilatının ve istihbari birimlerin Güneydoğu’da orantısız güç kullandığı ve insan haklarını ihlal ettiğine önemli bulgulara rağmen kanuni korumalardan yararlandığı için TBMM nezdindeki hesap verebilirliğini ve şeffaflığını zedelediği noktasında eleştirmiştir (s. 19).

2020 Türkiye Raporunda Cumhurbaşkanlığı sistemi kapsamında güvenlik güçlerinin sivil denetimi güçlendirildiği belirtilirken aynı zamanda orantısız güç ve

insan hakları ihlallerinde adli ve idari işlemlerin yetersiz olduğu, şeffaflık ve hesap verilebilirliğin halen sınırlı kaldığı ve bu noktada Kolluk Gözetim Komisyonunun etkisiz kaldığı eleştirilmiştir (Türkiye Raporu, 2020: 18).

2021 Türkiye Raporu ve 2022 Türkiye Raporunda benzer eleştiriler getirilmiş fakat iki raporda da dikkat çeken husus “Suçun cezasız kalması kültürü” olmuştur. Raporun devamında “insan hakları ihlalleri ve orantısız güç kullanımına” ilişkin iddialar karşısında güvenlik personeli fazlasıyla idari ve adli korumadan yararlanmışır (Türkiye Raporu, 2021: 16, Türkiye Raporu, 2022: 18).

Katılım ortaklığı belgeleri ve ilerleme raporlarının incelendiğinde, iç güvenlik sektöründe arzu edilen reformların “Sivil Gözetim” perspektifinde değerlendirildiğini göstermektedir. Bu belgelerdeki netlik ve taleplerin her yeni belgede ilerlemesi, Avrupa Birliği'nin güvenlik sektörü üzerindeki sivil gözetime verdiği önemi yansıtmaktadır. Türkiye'nin de bu hassasiyete yanıt verdiği, ulusal programlardaki ifadeler ve özellikle 2000'li yıllardan bu yana bu alanda yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır (Özgür ve Erciyes, 2017: 91).

Bu bağlamda incelenen raporlar göz önünde bulundurularak genel bir çerçeveden baktığımızda bir süredir gündemde olan “*Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı*” ile ilk somut adım atılmıştır. İlgili kanun tasarısı, 22 Temmuz 2010 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmiş olup, çeşitli komisyonlara “İçişleri, Adalet, Plan ve Bütçe, AB Uyum ve İnsan Haklarını İnceleme Komisyonları” sevk edilmiştir. İki yasama dönemi sonucunda söz konusu tasarı, 16 Mart 2016 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından yenilenerek TBMM Başkanlığına sunulmuştur. (TBMM Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/584)-(1/688) ile Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ve İçişleri Komisyonu Raporları, 2016: 4; Göktaş, 2022: 112-113).

İlgili Kanun Tasarısı iki yasama döneminin ardından 3 Mayıs 2016'da TBMM Genel Kurulunda onaylanmıştır. Bu kanun, 20 Mayıs 2016'da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve “*Kolluk Gözetim Komisyonu*” resmi olarak

kurulmuştur (Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun, 2016). Kuruluş sürecini tamamladıktan sonra, komisyonun çalışma usul ve esasları, 7 Ağustos 2019'da yayımlanan “Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanunun Uygulanmasına Dair Yönetmelik” ile detaylandırılmıştır. Komisyon, ilk toplantısını 20 Eylül 2019'da İçişleri Bakan Yardımcısı ve Komisyon Başkanı Muhterem İNCE'nin başkanlığında ve tüm üyelerin katılımıyla gerçekleştirmiştir (Göktaş, 2022: 113).

Aynı zamanda Komisyonunun kuruluşu aşamasında önemli bir yere sahip olan “İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesi” değinilmesinde fayda bulunmaktadır.

4.2.1 İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesi

Demokratik ilkeler, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına dayanan modern devletlerin başlıca gündemlerinden biri, iç güvenlik sektörünün sivil denetimidir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunda ilerlerken hesap verebilirlik ve demokratikleşme süreçlerinde, iç güvenlik sektörünün sivil gözetimi kilit bir rol oynamaktadır (Karaosmanoğlu ve Ceylan, 2009: 5).

Kuyaksil'e göre “İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesi” Türkiye'nin iç güvenlik hizmetlerini AB normlarına uyumlu hale getirerek demokratik hakların geniş kitlelerce kullanılmasını, şeffaflığı ve sivil toplum katılımını artırmayı hedefler. Ayrıca, proje “*insan odaklı kamu güvenliği anlayışını*” yerleştirip İçişleri Bakanlığı ile valilerin ve kaymakamların kolluk kuvvetleri üzerindeki yetkilerini daha etkin kullanmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (Kuyaksil, 2012: 445).

AB uyum süreci kapsamında, İçişleri Bakanlığı tarafından yürütülen “İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesi” Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilmekte ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) teknik desteğiyle yürütülmektedir. Proje, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından uygulanmaktadır.

Proje üç aşamadan oluşmaktadır. Projenin birinci aşaması, Aralık 2008'den Mayıs 2010'a ikinci aşaması ise Temmuz 2012-Nisan 2015 arasında uygulanmıştır. İkinci aşama tamamlanmasını müteakip Mart 2017'de ise üçüncü aşama başlamıştır.

“Projenin ilk aşaması 2.502.259€ olup Aralık 2008-Mayıs 2010 tarihleri arasında uygulanmıştır. Projenin hedeflerine ulaşabilmesi ve birinci aşamada gerçekleştirilen faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla, 3.519.712€ bütçeye sahip ikinci aşama ise Temmuz 2012-Mart 2015 tarihleri arasında tamamlanmıştır” (İçişleri Bakanlığı, İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi, 2023).

Koyuncu'ya göre projenin üç temel hedefi şunlardır:

- Vatandaşların demokratik hakları ile kişisel hak ve özgürlüklerini garanti altına almak.
- İçişleri Bakanlığı ile valilerin ve kaymakamların kolluk üzerindeki denetim mekanizmalarını daha etkin hale getirerek kurumsal kapasiteyi güçlendirmek.
- Şeffaf, katılımcı ve vatandaş odaklı bir sivil denetim sistemi kurmak (Koyuncu, 2010: 113).

Projenin hedefleri ise;

- Kolluk birimleri ile sivil toplum kuruluşları arasında '**sivil gözetim**' kavramı üzerinde genel bir anlayış birliği oluşturmak,
- Avrupa Birliği örnek uygulamaları ve proje çıktıları kapsamında Türkiye'de etkin bir sivil gözetimin yasal çerçevesini oluşturmak,
- İç güvenlik kuvvetlerinin etkin bir biçimde denetlenebilmesi için İçişleri Bakanlığı'nın kurumsal kapasitesini arttırmak.

Projenin 3 temel bileşeni bulunmaktadır:

“ 1.A Bileşeni Mevzuat Taraması:

İçişleri Bakanlığı ve mülki idare amirlerinin (Valiler ve Kaymakamlar), kolluk birimleri üzerinde var olan denetim ve gözetim yetkilerini tam olarak

kullanabilmeleri için Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırmalı mevzuat analizinin yapılmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda projenin I. aşamasında Vali ve Kaymakamların iç güvenlik birimlerinin gözetimi ve insan haklarının korunması ile ilgili mevcut görev ve yetkilerinin derlendiği '**Vali ve Kaymakamlar İçin İç Güvenlik Birimlerinin Sivil Gözetimi El Kitabı**' hazırlanmıştır.

2.B Bileşeni Kapasite Geliştirme:

AB standartları çerçevesinde İçişleri Bakanlığı'nın ve iç güvenlik kuvvetlerinin kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesini ve buna yönelik olarak yapılacak eğitimleri amaçlamaktadır. Bu bileşen kapsamında merkezde ve yerelde İçişleri Bakanlığı'nın kurumsal kapasitesi incelenerek, kapasitesinin artırılması için en uygun mekanizma değerlendirildi. Aynı zamanda AB ülkelerinde kolluk birimleri üzerinde sivil gözetimin uygulamaları, kolluk birimlerinin organizasyon yapısı, teftiş ve kontrol yöntemleri gibi konuların işlendiği eğitimlere 220'den fazla kişi katıldı.

3. C Bileşeni Medya ve Sivil Toplum:

Ulusal düzeyde ve pilot illerde sivil gözetim hakkında bilinçlendirmeyi ve bu konuda medyanın katkısının alınması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda projenin I. aşamasında pilot il olarak seçilen Erzurum, Niğde ve İstanbul'da (Eyüp ve Kadıköy) valilik bürolarının ve seçilmiş ilçe kaymakamlıklarının kurumsal incelemesi gerçekleştirildi. İllerde Yerel Güvenlik Komisyonları oluşturuldu. Projenin II. Aşamasında ise pilot bölge uygulamaları genişletilmiştir" (İçişleri Bakanlığı, İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi, 2023).

Özetle, projenin birince aşamasında "**Vali ve Kaymakamlar İçin İç Güvenlik Birimlerinin Sivil Gözetimi El Kitabı**" hazırlanarak vali ve kaymakamların iç güvenlik hususundaki dağınık olan yetkileri derlenerek bir araya getirilmiştir. Pilot bölgeler olarak belirlenen Erzurum, Niğde ve İstanbul'da, valilik ofisleri ve seçilen kaymakamlıkların kurumsal yapıları analiz edilerek, Fransa'daki benzer bir modele uygun olarak "Yerel Güvenlik Komisyonları" kurulmuştur.

Projenin ikinci aşamasında, “*Yerel Önleme ve Güvenlik Kurullarının*” sayısı dört ilçeden dokuza çıkarılmıştır. Bu ilçeler arasında İstanbul’da Eyüp, Üsküdar, Fatih ve Kadıköy; İzmir’de Çeşme; Malatya’da Yeşilyurt ve Hekimhan; Trabzon’da Vakfıkebir ve Gaziantep’te Şahinbey bulunmaktadır. Fransa’da kullanılan il ve ilçe güvenlik komisyonlarının modeline dayanarak oluşturulmuştur (Özgür ve Erciyes, 2017, 101).

Yerel Önleme ve Güvenlik Kurulları, mülki idare amirinin başkanlığında kolluk kuvvetlerinin sivil gözetimini iyileştirmek üzere oluşturulan İl ve İlçe Önleme ve Güvenlik Kurullarını ifade eder. Ayrıca, kameralı güvenlik sistemi olan MOBESE sistemlerinin kişi hak ve hürriyetleri üzerindeki etkilerini incelemek ve toplumda yaygınlaşan Özel Güvenlik Teşkilatlarının yapısı ile personel eğitimi üzerine çalışmalar öngörülmüştür (Şener, 2019: 83).

Projenin ikinci aşamasında, gerçekleştirilen eğitimler, seminerler ve inceleme gezileri ile yerel güvenlik komisyonlarının sayısı artırılarak, yerel güvenlik planları ve “*İç Güvenlik Kanun Taslağı*” hazırlanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda, sivil gözetimi güçlendirmek amacıyla ilk taslağı birinci aşamada oluşturulan ve 2016 yılında 6713 sayılı Kanunla resmileştirilen Kolluk Gözetim Komisyonu kurulmuştur. Aynı zamanda, iç güvenliğin denetiminin bağımsız sivil otoriteler tarafından yürütülmesi amacıyla Kamu Denetçiliği Kurumu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Kişisel Verileri Koruma Kurulu gibi çeşitli mekanizmalar hayata geçirilmiştir (Koyuncu, 2010: 115).

Projenin üçüncü aşaması, 18 Aralık 2018’de imzalanan sözleşmeyle başlamış, 24 ay boyunca uygulanmış ve 5.400.000 Avroluk bütçe tamamen AB hibesiyle finanse edilmiştir. Projenin bu kısmı “yasal ve kurumsal çerçeve, meclis gözetimi, pilot güvenlik yönetim yapılarının yaygınlaştırılması ile bireysel ve kurumsal kapasite” olmak üzere dört bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler, kolluk kuvvetlerinin sivil gözetimini artırmak ve vatandaş odaklı hizmetleri geliştirmek amacıyla çeşitli stratejiler ve planlar öngörmektedir (İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesi; Göktaş, 2022: 116).

- **Yasal ve Kurumsal Çerçeve:** Bu bileşen, AB ve dünya uygulamaları doğrultusunda kollukla ilgili mevzuatın taranmasını, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisinin incelenmesini, “Ulusal Suç Önleme Ofisi”nin kurulmasını ve kolluğun sivil denetimi için 5 yıllık strateji planlarının hazırlanmasını içermektedir.
- **Meclis Gözetimi:** Bu bileşen, TBMM'nin kolluğun sivil gözetimindeki rolünü ve kapasitesini artırmayı amaçlamaktadır.
- **Pilot Güvenlik Yönetişim Yapılarının Yaygınlaştırılması:** Bu kapsamda, “Yerel Önleme ve Güvenlik Kurulları (YÖGK)” sayısının dokuzdan on dokuza çıkarılması, bu yapıların daha kurumsal hale getirilmesi ve yerelde suç önleme amacıyla üç yıllık stratejik planların hazırlanması hedeflenmektedir.
- **Bireysel ve Kurumsal Kapasite:** Bu bileşen, vatandaş odaklı kolluk hizmetinin güçlendirilmesini, YÖGK’lerin mülki idare amirleri ve kamuoyu nezdinde farkındalığının artırılmasını ve bu amaçla kapasite geliştirme programlarının uygulanmasını hedeflemektedir (İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesi; Göktaş, 2022, 116).

Projenin çıktıları şu şekildedir:

“A Bileşeni: Yasal ve Kurumsal Çerçeve”

- “Sivil ve demokratik gözetim ve hesap verebilirlik ilkeleri açısından karşılaştırmalı analiz ve öneriler de içeren bir yasal boşluk/uygunluk analizi raporu”,
- “İçişleri Bakanlığının İGK performans değerlendirme modeli hakkında boşluk analizi raporu, belirli AB üye devletlerindeki iyi uygulamalara ilişkin karşılaştırmalı etüt, İGK performans değerlendirme sisteminin iyileştirilmesi için öneriler raporu”,
- “Ulusal Suç Önleme Ofisi’nin kurulması için taslak yasal çerçeveye ilişkin uygunluk analizi raporu ve öneriler, AB, uluslararası standartlar ve en iyi uygulamalara uygunluk analizi raporu”,

- “Suç önleme ulusal stratejisi, ulusal düzeyde güvenlik planları”,

• “İGK akademilerinin işleyişi, müfredatı ve eğitim yönetimi hakkında karşılaştırmalı değerlendirme raporu, eğitim sistemi ihtiyaç analizi, iç güvenlik sektörünün sivil/demokratik gözetimine ilişkin modül, iç güvenlik sektörünün sivil ve demokratik gözetimine ilişkin özel modülün benimsenmesi için eğitim yönetim sistemi”,

- “Türkiye’deki iç güvenlik kuvvetlerinin gözetimi için beş yıllık organizasyonel strateji”.

“B Bileşeni: Meclis Gözetimi”

- “Türkiye’de mevcut meclis gözetiminin değerlendirilmesi, politika tavsiyeleri”,

• “Meclis komisyonlarının teşkilat yapısını ve işleyişini tartışmak üzere çalıştay, AB üye devletlerindeki iyi uygulamalara ilişkin öneriler ve karşılaştırmalı etüt sunan bir rapor, eğitim raporları hazırlanması, İGK üzerindeki Meclis gözetiminin iyileştirilmesi için bir strateji”.

“C Bileşeni: Pilot Güvenlik Yönetişim Yapılarının Yaygınlaştırılması”

- “YÖGK’lerin mevcut işleyişine ilişkin bir analiz raporu, analiz raporu bulgularının paylaşılması için çalıştaylar, 10 yeni YÖGK kurulması için bir strateji dokümanı”,

• “10 yeni Yerel Önleme ve Güvenlik Kurulunun kurulması, 10 Yerel Güvenlik Planı geliştirilmesi”.

“D Bileşeni: Bireysel ve Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi”

- “İGK’nin sivil/demokratik gözetimi ve suç önlemeye yönelik insan odaklı güvenlik hizmetleri konusunda eğitim modülleri, sivil/demokratik gözetim

perspektifiyle İçişleri Bakanlığı ve İGK'den 500 profesyonel personele “eğitici eğitimi” biçiminde sunulan eğitim”,

- “İGK'nin faaliyetleri hakkında vatandaşların güven ve memnuniyet düzeyini ölçmek için ulusal çapta yapılan kamuoyu anketi sonuçları, sivil toplum ve medya temsilcisine insan odaklı güvenlik ve sivil gözetim konularında eğitim modülleri hazırlanması, 300 sivil toplum ve medya temsilcisine insan odaklı güvenlik ve sivil gözetim konularında Eğitici Eğitimi biçiminde sunulan eğitim, sivil toplum ve halk için yapılandırılmış farkındalık artırma programları”,

- “Kaymakamlara yönelik güncelleştirilmiş eğitim müfredatı, kaymakamların eğitim müfredatındaki iyileştirmelere yönelik değerlendirme raporu” (İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesi, 2023).

4.3 KOLLUK GÖZETİM KOMİSYONU

4.3.1 Kolluk Gözetim Komisyonunun Kuruluş Gerekçesi ve Amacı

2016 yılında TBMM ye sunulan kanun tasarısının genel gerekçesinde de belirtildiği üzere “Ülkemiz, kolluk faaliyetlerinin yürütülmesinde ortaya çıkabilecek işkence ve kötü muamele olaylarına karşı asla müsaade gösterilmeyeceğini işkenceye sıfır tolerans politikası ile açıklamıştır. Bu politika, Avrupa Birliği üyelik sürecinden önce başlatılmış ve daha sonraki dönemde ivme kazanan anayasal ve yasal reformlar ile devam etmiştir. Bu çerçevede işkence ve kötü muamele suçlarının cezası arttırılmış, soruşturma ve kovuşturma süreçlerinin hızla sonuçlandırılması konusunda özel tedbirler öngörülmüş, verilen cezaların ertelenememesi ve para cezasına dönüştürülememesi benimsenmiş, bu şekilde caydırıcılık yaratılması amaçlanmıştır.” (Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/688) ile Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ve İçişleri Komisyonu Raporları, 2016: 6).

Bu kapsamda AB'ye uyum süreci çerçevesinde yapılan yasal değişiklikler ile kolluğun insan hakları ihlalleri ve yolsuzluk iddialarında soruşturmaların yapılabilmesi için daha önce gerekli olan izin prosedürü kaldırılmış ve Cumhuriyet

savcılarınca doğrudan soruşturma yapılması sağlanmıştır. Fakat tüm bu gelişmelere rağmen ülkemizdeki soruşturma mekanizmalarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)’nin 1 inci ve 3 üncü maddeleri ile tam olarak uyumlu olmadığı ve alınan önlemlerin yeterli olmadığı ifade edilmiştir (s. 7).

“Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” kapsamında Komisyonun kuruluş gerekçesi ve amacı şu şekildedir:

“Tasarı ile bir taraftan kamuoyunun ve kolluk teşkilâtı personelinin kolluk şikâyet sistemine güven duygusunun daha üst seviyelere taşınması hedeflenmekte, diğer taraftan da kolluk görevlileri hakkında yapılan şikâyetlere ilişkin kayıt ve soruşturma sistemlerinin mevcut yasal altyapısının Avrupa Birliği standartlarına ulaştırılması amaçlanmaktadır.

... Tasarının temel amacı, kolluk hakkındaki şikâyetlerin incelenmesi, izlenmesi ve sonuçlandırılmasını sağlayan mevcut mekanizmaların daha etkili ve hızlı işlemesi, ayrıca kolluk şikâyetlerinde saydamlığı sağlamak sureti ile kolluk kuvvetlerimizin töhmet altında kalmalarının önlenmesidir.

... Kolluk görevlileri ile ilgili tüm şikâyet ve ihbarları kapsamı öngörülen sistem, Kolluk Gözetim Komisyonu tarafından izlenecek ve gözetlenecektir. Kolluk Gözetim Komisyonunun merkezî bir otorite sıfatıyla kolluk şikâyet sistemine ilişkin konularda Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Sahil Güvenlik Komutanlığı arasında uygulama birliğini sağlaması, oluşturulacak veri tabanı ile ileriye dönük politikalar geliştirilmesine katkı sağlaması, kolluk teşkilâtının hesap verebilirliği, etkinliği ve saydamlığını güçlendirmesi, kolluğa yönelik toplumsal güvenin artmasına katkı sağlaması hedeflenmektedir” (TBMM Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/688) ile Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ve İçişleri Komisyonu Raporları, 2016: 7).

Bu noktada kanun tasarısı yeni kolluk şikayet sisteminde Komisyonun bağımsız ve tarafsızlığı adına, kolluk teşkilâtları temsilcilerine Komisyonda üye olarak yer verilmemektedir (s. 7) Aynı zamanda üzerinde durulan diğer konu ise Mülkiye Teftiş Kurulunun kritik önemidir. Doğrudan İçişleri Bakanına bağlı olarak görev yapan kurul; Türk kamu yönetiminde kolluk teşkilatı üzerinde sivil denetimin sağlanması için temel bir fonksiyon niteliğindedir (s. 8).

İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu, Jandarma Genel Komutanlığı ile Emniyet Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulu bünyesinde, kolluk hakkındaki insan hakları ihlal iddiaları ile ilgili özel birimler kurulmuş, ihlal iddialarının etkin şekilde soruşturmalarının yapılması yönünde önemli adımlar atılmıştır.

Kolluk Gözetim Komisyonu, bireylerin kolluk personeline yönelik şikâyet, ihbar ve memnuniyetlerini iletebilecekleri bir kurum olarak 6713 Sayılı Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun uyarınca oluşturulmuş ve 20 Eylül 2019 tarihinde ilk toplantısını gerçekleştirerek faaliyetlerine başlamıştır (Kolluk Gözetim Komisyonu, Duyurular, 2023).

4.3.2 Kolluk Gözetim Komisyonu Yapısı

Kolluk Gözetim Komisyonu, kolluk görevlilerinin iş ve işlemleriyle ilgili şikayet, ihbar ve memnuniyetleri değerlendirmek amacıyla 6713 sayılı Kanun ile kurulmuş bir denetim mekanizmasıdır. Bu komisyonun temel görevi, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı'nda görevli personelin işlediği iddia edilen suçlar veya disiplin cezası gerektiren eylemleri merkezi bir sistemde kayıt altına almak ve izlemektir. Ancak, Jandarma ve Sahil Güvenlik personelinin askeri görevlerinden kaynaklanan suçlar bu kapsama dahil edilmemiştir (Kolluk Gözetim Komisyonu Kanunu, 2016, md. 1).

Bu noktada kanun hükmünden de anlaşılacağı üzere Komisyon sadece genel kolluk teşkilatında görevli kolluk personel hakkında yapılan iş ve işlemleri kapsadığını bunun yanında orman kolluğu, gümrük kolluğu, köy kolluğu, özel güvenlik görevlileri gibi diğer kolluk mensuplarının sisteme dahil edilmemesi eleştirilmiştir (Ayyıldız,

2019: 172). Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Raporunda öncelikle sistemin oturtulmasının amaçlandığını daha sonra bu sayılan görevlilerin de Komisyonun görev tanımında sayılabileceği belirtilmiştir (Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ile İçişleri Komisyonu Raporları, 2012: 17; Evren, 2016: 104).

“Özel güvenlik görevlilerinin” sisteme dahil edilmemesini sebebi kolluk hizmetinin kamu tarafından yerine getirilen faaliyet olmasından kaynaklıdır. Ancak, 5188 sayılı Kanun’un 7 nci maddesi ile özel güvenlik görevlilerine verilen yetkiler göz önünde bulundurulduğunda, bu görevlilerin de merkezi kayıt sistemine dahil edilmesi gerektiği savunulabilir. (Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun; Evren, 2016: 105).

Komisyon, İçişleri Bakanlığı bünyesinde “sürekli kurul” olarak görev yapar (Kolluk Gözetim Komisyonu Kanunu, 6713: 2).

Komisyon toplam 7 üyeden oluşmaktadır.

- “İçişleri Bakanlığı Bakan Yardımcısı başkanlığında,
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı,
- İçişleri Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürü,
- Kurul Başkanı (İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanı),
- Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürü,
- Üniversitelerin ceza ve ceza usul hukuku ana bilim dallarında görevli öğretim üyeleri arasından Cumhurbaşkanınca seçilecek bir üye,
- Baro başkanı seçilme yeterliğine sahip serbest avukatlar arasından Cumhurbaşkanınca seçilecek bir üye” (Kolluk Gözetim Komisyonu Yönetmeliği: 6/2).

Kolluk Gözetim Komisyonu’nun üyelerinin siyasi tarafsızlığını sağlamak amacıyla, öğretim üyeleri ve serbest avukatların son beş yıl içinde herhangi bir siyasi partiyle üyelik veya görev ilişkisi bulunmaması şart koşulmuştur (Kolluk Gözetim

Komisyonu Kanunu, 6713: 3/5). Ayrıca, İçişleri Bakan Yardımcısı, Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanı, İçişleri Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürü ve Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürü gibi yüksek kademeli kamu görevlilerinin 657 sayılı Kanunun tarafsızlık ilkesi gereği ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı'nın da siyasi parti üyeliği taşınamaması gerekmektedir (DMK, 657: 7; Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, 6701: 10/4).

Kolluk Gözetim Komisyonu, kanunla belirlenen görev ve yetkilerini tam bağımsızlık içinde, herhangi bir dış müdahale olmaksızın yerine getirir. Hiçbir organ, makam veya kişi, Komisyonun kararlarını etkilemek amacıyla talimat veremez veya tavsiyede bulunamaz (Kolluk Gözetim Komisyonu Kanunu, 2016, md. 3/5). Komisyon, ayda en az bir kez toplanmakta olup, gerektiğinde Başkanın isteği veya en az üç üyenin talebi üzerine olağanüstü toplantılar düzenlemektedir. Toplantılar, en az beş üyenin katılımıyla gerçekleştirilir ve kararlar, en az dört üyenin aynı yöndeki oyuyla alınır; çekimser oy kullanılması ise yasaktır (Kolluk Gözetim Komisyonu Kanunu, 6713: 5).

İlgili Yönetmeliğin 41 inci maddesine göre Komisyonun yürüttüğü faaliyetlerle ilgili sekretarya görevini İçişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı bünyesinde kurulan;

- “Soruşturma ve Denetim Hizmetleri Şube Müdürlüğü,
- Merkezi Kayıt Araştırma İletişim ve Analiz Hizmetleri Şube Müdürlüğü,
- Yönetim Hizmetleri Şube Müdürlüğü”

yerine getirecektir.

Sekretarya hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla, en az beş yıllık mesleki deneyime sahip bir mülkiye başmüfettişi, Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanı'nın önerisi, Komisyon Başkanı'nın teklifi ve İçişleri Bakanı'nın onayı ile görevlendirilmektedir (Kolluk Gözetim Komisyonu Kanunu, 6713: 6).

4.3.3 Görev ve Yetkiler

Komisyonun görev ve yetkileri 6713 sayılı Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkındaki Kanunun 4. Maddesi ve Yönetmelik'in 11 inci maddesinde sayılmış olup aşağıda belirtilmiştir:

a) *“Kolluk şikâyet sisteminin işleyişine dair ilkeleri tespit ederek bunlarla ilgili olarak Bakanlığa önerilerde bulunmak, bu konudaki uygulamaları izlemek ve sistemin işleyişinde kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak,*

b) *Kolluk görevlilerinin işledikleri iddia edilen suçlardan veya disiplin cezasını gerektiren eylem, tutum veya davranışlarından dolayı gerektiğinde yetkili merciler tarafından haklarında disiplin soruşturması yapılmasını istemek,*

c) *Kolluk şikâyet sisteminin işleyişiyle ilgili konularda teftiş ve denetim yapılması için Bakanlığa önerilerde bulunmak, bu teftiş ve denetimler sonucunda düzenlenen raporları değerlendirmek, tespit edilen eksiklikler konusunda alınması gereken idari tedbirleri belirleyerek Bakanlığa önermek ve bu raporlardan uygun gördüklerini kamuoyuna açıklamak,*

ç) *Merkezi kayıt sisteminin etkili bir şekilde işlemesi ve geliştirilmesi için Bakanlığa önerilerde bulunmak ve bu sistemin işleyişini izlemek,*

d) *Merkezi kayıt sisteminden elde edilecek veri ve bilgilere ilişkin istatistikler hazırlamak, veri tabanı oluşturmak, elde edilen veri ve bilgilerin analizini yapmak veya yaptırmak, strateji belirlenmesine ve uygulamaya ilişkin önerilerde bulunmak ve gerekli görülen hâllerde bu analizlerin sonuçlarını kamuoyuna duyurmak,*

e) *Görev alanına giren konularda tespit, görüş ve öneriler içeren yıllık raporlar hazırlamak ve bu raporları her yıl mart ayında Türkiye Büyük Millet*

Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ile Cumhurbaşkanlığına göndermek ve kamuoyuna açıklamak,

f) Kolluk görevlilerinin çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik araştırmalar yapmak veya yaptırmak, kolluk hizmetlerinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesine yönelik olarak yapılan çalışmaları izlemek, değerlendirmek ve bu konularda Bakanlığa önerilerde bulunmak,

g) Kolluk etik ilkelerinin uygulanmasını izlemek; bu ilkelerin etkin bir şekilde uygulanması konusunda yetkili makamlara önerilerde bulunmak ve bu konuda kolluk teşkilâtı ve ilgili diğer kuruluşlarla iş birliği yapmak,

ğ) Kolluk şikâyet sistemine kamuoyunun duyduğu güveni ölçmek ve halkın sisteme ilişkin görüş ve düşüncelerini değerlendirmek amacıyla en az iki yılda bir olmak üzere kamuoyu araştırmaları yapmak veya yaptırmak,

h) Görev alanına giren konularda üniversiteler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve ilgili sivil toplum kuruluşları ile iletişim kurmak ve iş birliği yapmak,

ı) Kolluğun hizmet içi eğitim programlarıyla ilgili olarak yetkili birimlere görüş bildirmek ve önerilerde bulunmak,

i) Görev alanına giren konularla ilgili mevzuat düzenlemeleri hakkında görüş bildirmek” şeklindedir.

Kolluk görevlilerinin disiplin cezası gerektiren eylem veya davranışlarıyla ilgili olarak, Komisyon gelen ihbar veya şikayetleri ya da resen öğrendiği durumları değerlendirebilir ve öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde Kurul Başkanlığından disiplin soruşturması açılmasını talep edebilir. Kurul Başkanlığı, bu talep doğrultusunda genel disiplin hükümlerine göre gerekli işlemleri yapar. Kolluk Gözetim Komisyonu'nun 4 üncü maddesindeki görevleri ve 8 inci maddesindeki ön inceleme ile soruşturma işlemlerini yürütmek amacıyla, Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından yeterli sayıda mülkiye müfettişi görevlendirilir. Bu müfettişler,

“en az 3 yıllık mesleki kıdeme sahip olanlar arasından seçilir ve seçimde başarı belgeleri, ödüller, yabancı dil bilgisi, yurtdışı deneyimi ve akademik çalışmaları” gibi kriterler dikkate alınır (Kolluk Gözetim Komisyonu Kanunu, 6713: 47).

Şikayet Süreci

4.3.3.1 Başvuruların Alınması

“Herkes, hak arama özgürlüğü çerçevesinde kolluk görevlileri hakkında ihbar veya şikayette bulunabilir ya da memnuniyetlerini ifade edebilir; ancak şikayetlerin geçerliliği için kanıtlayıcı belgelerin sunulması şarttır”. (Kolluk Gözetim Komisyonu Uygulama Yönetmeliği: 59)

İhbar ve şikayet başvurularında, ad, soyad, adres, kimlik bilgileri, olayın yeri ve zamanı gibi bilgilerin verilmesi zorunludur; ancak iddialar, belgelerle şüpheyi yer bırakmayacak şekilde desteklenmişse bu şartlar aranmaz (md. 60). İhbar, şikayet ve memnuniyet bildirimleri ise mülki makamlara, kolluk birimlerine veya bağlı kuruluşlara elden, yazılı dilekçe, sözlü olarak ya da telefon, mektup, faks veya elektronik posta yoluyla iletilir (md. 61).

Suç iddiası içeren ihbar veya şikayet *“taşradaki personel için mülki idare amirliklerince bağlı kuruluşların merkez teşkilatlarında görevli personel için ilgili personel birimlerince”* başvuru için bulunması zorunlu şartları taşıyıp taşımadığı yönünde inceleme yapılır. Kimlik bilgileri veya kanunda belirtilen unsurları taşıyıp taşımadığı noktasında şüpheyi düşüldüğü noktada bir araştırma yapılır. Araştırma görevi verilen kişiler, zamanaşımı süresini dikkate alarak bu görevi aldıkları tarihten itibaren en geç kırk beş gün içinde tamamlamak ve raporu ilgili makama sunmak veya soruşturma onayı talep etmek zorundadırlar (md. 63).

İlgili yönetmeliğin 64 üncü maddesinde işlememe konulmama başlığında;

“İhbar ve şikayetlere ile yapılan araştırma sonucunda ihbar ve şikayetlerin genel ve soyut nitelikte olması, ciddi bulgulara dayanmaması, başvuru yapılması için gerekli olan şekil şartlarını taşımayan başvurular ve yalnızca disiplin suçu iddiası niteliğinde olan ihbar ve şikayetler disiplin

amirince, araştırma yapılmış ise araştırma emrini veren disiplin amirince işleme konulmaz. Fakat araştırma sonucunda ihbar ve şikayetlerdeki iddialar şüpheye yer vermeyecek şekilde belgelerle ortaya konulmuşsa işleme konulmama kararı verilmez ve genel hükümlere göre işlem yapılır” (md. 64).

Bakanlık, Komisyon, bağlı kuruluşlar ve mülki idare amirlikleri, kamu kurum ve kuruluşlarından gelen ve idari işlem veya eylem gerektiren talepleri, idari yargıda dava konusu olabilecek anlaşmazlıkları, özel hukuk ilişkilerinden kaynaklanan hukuki uyuşmazlıkları ve idarenin veya personelin hukuki sorumluluğunu doğurabilecek ihbar ve şikayetleri, ilgili mevzuat çerçevesinde değerlendirir ve sonuçlandırır. Bu başvurular, yargı mercilerinin yetki alanına girmediği sürece, otuz gün içinde gerekli kararlar alınarak başvuru sahibine bildirilir. Eğer başvurunun yerine getirilmesi maddi veya hukuki sebeplerle mümkün değilse, bu durum gerekçesiyle birlikte başvuru sahibine iletilir. Süresi içinde sonuçlandırılmayan başvurularla ilgili olarak da başvuru sahibine işlemin safahatı hakkında bilgi verilir ve nihai sonuç ayrıca bildirilir (Kolluk Gözetim Komisyonu Kanunu, md. 65/2).

Kamu personeli hakkında yapılan ihbar ve şikayetin kötüye kullanılması, uydurma bir suç isnadı yapıldığının anlaşılması halinde “*merkezde memurun en üst amiri, illerde valiler*” tarafından kamu davasının açılması Cumhuriyet savcılığından talep edilir (md. 62).

4.3.3.2 Merkezi Kayıt Sistemi

Kolluk Gözetim Komisyonunca hazırlanan “*Kolluk Şikâyet Sistemi ve Merkezi Kayıt Sisteminin İşleyişi Hakkında Yönerge*” ile başvurular ve merkezi kayıt sistemine dair usul ve esaslar belirlenmiştir.

Kolluk Gözetim Komisyonu bünyesinde kurulan Merkezi Kayıt Sistemi kanunun 7 nci maddesiyle kurulmuş olup;

“Komisyon ile bağlı kuruluşlar, valilikler ve kaymakamlıklar arasında, kolluk görevlileri hakkında idarî mercilerce yürütülen ceza ve disiplin işlemleriyle ilgili olarak gerekli bilgilerin kaydedilmesi ve yapılan

uygulamaların izlenmesi amacıyla oluşturulan veri tabanını ifade eder.”

Şeklinde tanımlanmıştır.

Her türlü ihbar ve şikayet ile idari mercilerce resen tespit edilen ve işlem yapılması gereken durumlar, merkezi kayıt sistemine kaydedilerek bir kayıt numarası verilir (md. 68). Cumhuriyet savcılarının kolluk görevlileri hakkında görevlerinden doğan veya görev sırasında işledikleri suçlar ile kişisel suçlarla ilgili kayıtlar da bu sisteme eklenir. Ayrıca, işleme alınmama kararı verilen ihbar ve şikayetler ile Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) ve diğer kurumsal başvuru kanalları üzerinden yapılan ihbar ve şikayetler de merkezi kayıt sistemine kaydedilir. Bu sistemde yer alan bilgiler kişisel veri olarak kabul edilir (md. 7, md. 71).

Merkezi kayıt sistemine ilişkin iş ve işlemler, Bakanlık düzeyinde Komisyon sekreteryası, valiliklerde il idare kurulu müdürlükleri, kaymakamlıklarda ilçe yazı işleri müdürlükleri ve bağlı kuruluşların merkez teşkilatlarında personel işlerinden sorumlu birimler tarafından yürütülür. Sistemin mevzuata uygun işleyişinden, illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar ve bağlı kuruluşlarda kuruluşun en üst amiri sorumludur (md. 70).

Bu sistemle sadece ihbar ve şikayetlerin değil memnuniyet bildirimlerinin de kaydedilmesi bugüne kadar sistemde olmayan ve bu mekanizma ile hayata geçen bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Memnuniyet bildirimi kolluk kuvvetleri için hem teşvik edici hem de daha titiz ve hassas davranmalarını sağlayacaktır. Ayrıca sivil otorite için de memnuniyet ve şikayetlerin hem nitelik hem de nicelik olarak karşılaştırmasını yaparak gerekli önlemleri alma konusunda yardımcı olmaktadır (Filiz, Ağca, 2020: 241).

2022 yılında, Kolluk İhbar/Şikâyet Sistemine “61.103 dosyada 77.756 kolluk personeli hakkında ihbar/şikâyet başvurusu kaydedilmiştir. Bunlardan; 38.426 dosyada ismi geçen 52.144 personel hakkındaki işlemler tamamlanmış, 22.677 dosyada ismi geçen 25.612 personel hakkında araştırma, ön inceleme, disiplin

soruşturması vb. işlemler” devam etmektedir (Kolluk Gözetim Komisyonu 2022 Yılı Faaliyet Raporu, 2023: 40).

27 Kasım 2020 tarihinde yapılan güncellemelerin ardından, memnuniyet bildirimleri kayıt altına alınmaya başlanmıştır. 2022 yılı içerisinde Kolluk İhbar/Şikayet Sistemine toplam 2.281 memnuniyet bildirimi yapılmış ve bu bildirimler kapsamında 7.211 personel hakkında olumlu geri bildirimler kaydedilmiştir. Bu memnuniyet bildirimlerinin incelenmesi sonucunda, en çok memnuniyet yaratan unsurların başvuruların kısa sürede çözüme kavuşturulması ile personelin gösterdiği ilgi ve alaka olduğu belirlenmiştir. (Kolluk Gözetim Komisyonu 2022 Yılı Faaliyet Raporu, 2023: 56).

4.3.4 Soruşturma Süreci

Kolluk Gözetim Komisyonu, disiplin cezasını gerektiren eylem, tutum veya davranışlarla ilgili ihbar ve şikayetler kendisine ulaştığında veya resen öğrendiğinde, bu ihbar ve şikayetlerin öğrenildiği tarihten itibaren 30 gün içinde Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığından disiplin soruşturması açılmasını talep edebilir. Bu süre, ihbar ve şikayetlerin Komisyon tarafından görüşülmeye başlandığı tarihten itibaren işlemeye başlar. Komisyonun, doğrudan soruşturma açma yetkisi bulunmamakta olup, yalnızca soruşturma açılmasını talep etme yetkisi vardır; bu yetki de Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından yürütülür (Kolluk Gözetim Komisyonu Kanunu, 6173: 4).

Komisyonun soruşturma açılması yönündeki talebi bağlayıcıdır; ancak, Teftiş Kurulu'nun soruşturma sonucunda kolluk personeline ceza uygulamaması durumunda Komisyonun bu karara karşı ne tür yetkilere sahip olduğu belirsizdir (Evren, 2016: 122). Disiplin amirlerince daha önce soruşturma açılmamış ihbar ve şikayetler için de Komisyon, soruşturma talep edebilir ve bu soruşturmalar, zamanaşımı süreleri göz önünde bulundurularak en geç üç ay içinde tamamlanmalıdır.

Suç işlendiğine dair ihbar, şikayet veya delil bulunduğunda, Komisyon durumu Kurul Başkanlığına bildirir. 4483 sayılı Kanun kapsamına giren suçlar için bu kanuna

göre, diğer suçlar için ise yetkili Cumhuriyet savcılığına suç duyurusunda bulunulması sağlanır. 4483 sayılı Kanun kapsamında yapılan işlemler, 7 iş günü içinde Kurul Başkanlığına bildirilmelidir (Kolluk Gözetim Komisyonu Kanunu, 6713: 13/5).

Katalog suçlara ilişkin soruşturma usulü farklıdır. Kanunun 8 inci maddesinde belirtildiği üzere “*Kolluk görevlilerince işlendiği iddia edilen veya doğrudan öğrenilen; öldürme, kasten yaralama, işkence, zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması ve suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçları ile örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili ön incelemelerin ve/veya disiplin soruşturmalarının mülkiye müfettişleri tarafından yapılması esastır.*” Kanun gerekçesinde bu durum şuna dayandırılmaktadır: Kolluk görevlileri hakkında önemli hukuka aykırılık iddialarının uzmanlaşmış görevliler tarafından soruşturulması, hem kamuoyunun güvenini artırmayı hem de soruşturmaların etkinliğini sağlamayı hedeflemektedir (Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı Gerekçesi, 2012, s. 12). Ancak olayın niteliği gerektirdiğinde, disiplin soruşturmasını yürüten mülkiye müfettişleriyle birlikte bağlı kuruluşların müfettişleri de görevlendirilebilir. Disiplin soruşturmaları valilikler veya kaymakamlıklar tarafından yürütüldüğünde, bu görev mülkî idare amirliği hizmetleri sınıfındaki görevlilerce yerine getirilir. Gerektiğinde kolluk personeli de bu süreçte görevlendirilebilir (Kolluk Gözetim Komisyonu Kanunu, 6713: 13, 66).

Kolluk personeli tarafından işlendiği ihbar veya şikayet edilen ya da mülki idare amirliklerince doğrudan öğrenilen katalog suçlar, soruşturulması gerektiğinde yetkili Cumhuriyet savcılığına sevk edilir ve disiplin işlemleri için Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığına iletilir (Kolluk Gözetim Komisyonu Yönetmeliği: 66). Eğer ön inceleme veya disiplin soruşturmasını yürütecek muhakkik mülki idare amirliği hizmetleri sınıfından değilse, ilgili personelin üstü konumunda olan bir muhakkik görevlendirilir.

Katalog suçlarla ilgili araştırma, ön inceleme veya disiplin soruşturmalarının mülkiye müfettişleri, bağlı kuruluş müfettişleri, mülki idare amirlikleri veya

muhakikler tarafından yerine getirilmesine yönelik kararlar, her birim ve görevlilerin yetkinliğine ve olaya uygunluğuna göre yapılır. Bu değerlendirmelerde;

- “T.C. Anayasası ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde tanımlanan temel hak ve hürriyetlerin ihlali,
- İsnat konusu eyleme ilişkin delillerin toplanmasındaki engeller,
- İşin karmaşıklık derecesi,
- Hukuki meselenin çözümündeki güçlük,
- Müşteki veya mağdur, tanık ve/veya isnada maruz görevli sayısı,
- İsnat konusu eylemin kamuoyunda yarattığı etki,
- Olayın niteliği gereği ülke genelini ilgilendirmesi,
- Meydana gelen zarar veya tehlikenin ağırlığı,
- Kolluk personelin kast veya taksire dayalı kusurunun ağırlığı”

kriterleri dikkate alınarak değerlendirilen katalog suçlar mülkiye müfettişleri tarafından soruşturulur (md. 67/2).

Katalog suçlar kapsamında, bağlı kuruluşların en üst amirleri, jandarma ve sahil güvenlik komutanları, il emniyet müdürleri gibi üst düzey yetkililerle ilgili araştırma, ön inceleme ve disiplin soruşturmaları mülkiye müfettişleri tarafından yürütülür (m. 67/3). Cumhuriyet savcılıkları, kolluk personelinin görev sırasında işlediği veya görevlerinden kaynaklanan suçlarla ilgili soruşturma başlattığında, bu durumu yedi iş günü içinde Bakanlık veya mülki idare amirliklerine bildirmek zorundadır. Bu bildirim üzerine ilgili idari merciler gerekli idari tedbirleri alır ve disiplin soruşturması başlatılır. Ayrıca, kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlar da ilgili idari makamlara iletilir (md. 80/1, md. 80/4). Şikayetçi ve şikayet edilen kolluk görevlileri, disiplin soruşturmasının durumu hakkında en az iki ayda bir bilgilendirilir.

Disiplin soruşturmalarına ilişkin bildirimlerin sekretarya hizmetleri;

- “İllerde il idare kurulu müdürlükleri
- İlçelerde ilçe yazı işleri müdürlükleri

- *Mülkiye müfettişleri tarafından yapılan disiplin soruşturmalarında Kurul Başkanlığı*
- *Bağlı kuruluşların merkez teşkilatlarında yine bu birimler tarafından, bağlı kuruluş merkez teşkilatının personel işlerinden sorumlu birimi”*

tarafından yürütülür (md.77).

SONUÇ

Demokratik bir hukuk devletinde, bireylerin sırf insan olmaları dolayısıyla doğuştan sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerin korunması büyük bir önem taşır. Bu hakların güvence altına alınması ve devletin bu haklara olumsuz müdahalesinin hem vatandaşlar hem de devlet kurumları tarafından engellenmesi, devletin temel görevlerinden biri olarak kabul edilir.

Kolluk faaliyetleri, yani iç güvenlik hizmetleri, kamu düzenini koruma amacıyla sunulan bir kamu hizmetidir. Devletin polis teşkilatları, jandarma, sahil güvenlik gibi birimleri aracılığıyla yürütülen, toplumun güvenliğini, huzurunu ve düzenini sağlamayı amaçlayan faaliyetlerdir.

Kolluk görevlilerine, kamu düzenini sağlamak amacıyla görev yaparken, kanunlar tarafından belirlenen ve sınırlanan özel yetkiler verilmiştir. Bu yetkiler, doğrudan bireylerin hak ve özgürlüklerine müdahale edebilecek nitelikte olup, diğer kamu görevlilerinden farklı olarak kolluğa uyarıda bulunma, emir verme, yakalama,

gözetine alma, el koyma ve iletişimin dinlenmesi gibi güçler tanınmıştır. Ancak, bu yetkilerin kullanımı kanunla belirlenmiş sınırlar içinde kalmak zorundadır, çünkü bireylerin temel haklarını etkileyebilir ve bu nedenle hukukun belirlediği denetim mekanizmalarına tabidir. Anayasamızın 2 nci maddesinde de ifadesini bulan “hukuk devleti ilkesi” gereği kolluk yetkileri çeşitli sınırlamalara ve denetime tabidir ve bu sınırlamaların ve denetimin özünde insan hakları kavramı bulunur. Ancak, kolluk kuvvetlerinin vatandaşların temel hak ve özgürlüklerine müdahale edebilecek eylemleri, kurum içi denetim mekanizmalarının yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, kolluk güçlerinin eylemlerinin yalnızca hiyerarşik ve disiplin kurulları aracılığıyla değil, aynı zamanda yasama, yürütme, yargı organları, sivil toplum kuruluşları ve medya gibi dış denetim mekanizmaları tarafından da izlenmesi gereklidir. Kurum dışı denetim, kolluk kuvvetlerinin hukuka uygun ve insan haklarına saygılı bir şekilde görev yapmasını sağlamak açısından büyük önem taşır.

Bu noktada sivil gözetim kavramı karşımıza çıkmaktadır. Kolluğun sivil gözetimi, kolluk faaliyetlerinin asker ya da kolluk dışındaki sivil bireyler tarafından denetlenmesi anlamına gelir. Bu tür bir denetim, insan haklarının korunması ve demokratik bir toplum düzeninin sağlanması açısından hukuk devleti için vazgeçilmez bir unsurdur. Sivil gözetim, kolluk kuvvetlerinin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun hareket etmesini sağlayarak, kamu güveninin korunmasına önemli katkılarda bulunur.

Bağımsız kolluk şikayet sistemi, kolluk kuvvetlerinin orantısız güç kullanımı, kötü muamele ve insan hakları ihlalleri gibi ciddi sorunlara karşı bireylerin korunmasını hedefleyen bir denetim mekanizmasıdır. Bu sistem, uluslararası uygulamalarda kolluk faaliyetlerinin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini artırarak demokratik toplumlarda güven tesis etmektedir. Türkiye’de ise mevcut denetim mekanizmalarının büyük ölçüde idareye bağlı olması, tarafsızlık ve etkinlikten uzak bir yapı oluşturmakta, hak arama yollarını zayıflatmaktadır. Bu nedenle, bağımsız ve sivil gözetim odaklı bir yapının hayata geçirilmesi, bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alırken toplumsal barış ve hukuk devleti ilkesini güçlendirmek açısından hayati öneme sahiptir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde, kolluk kuvvetlerinin iç denetim mekanizmalarının yetersizliği ve personel davranışlarının kontrol altına alınamaması sıkça eleştirildi. Bu süreçte, Avrupa'da uzun süredir var olan sivil gözetim mekanizmaları Türkiye'de de 2000'li yıllarda gelişmeye başladı. AB'nin İlerleme Raporları ve Katılım Ortaklığı Belgeleri'nde, Türkiye'de kolluk personeline yönelik şikayetleri bağımsız şekilde soruşturacak bir birimin bulunmaması sıkça dile getirildi. Türkiye'de bağımsız kolluk şikayet sisteminin oluşturulması önerisi, ilk kez 1998 yılında yayımlanan AB Türkiye İlerleme Raporu'nda gündeme getirilmiştir.

Türkiye'de demokratikleşme ve Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında, kolluk kuvvetlerine yönelik bağımsız, tarafsız ve sivil bir şikayet mekanizması oluşturma amacıyla 6713 sayılı Kanun ile kurulan Kolluk Gözetim Komisyonu, kolluk kuvvetlerinin hesap verebilirliğini artırmayı, kamu güvenini güçlendirmeyi ve şikayetlerin adil, bağımsız bir şekilde incelenmesini sağlamayı hedeflerken, aynı zamanda kolluk kuvvetlerinin hatalarından ders çıkarmasına ve halkın soruşturmalara dair olumsuz algılarının önlenmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu komisyon, Türkiye'nin kolluğun sivil gözetimine verdiği önemin somut bir göstergesidir.

Kolluk Gözetim Komisyonu'nun sivil denetim işlevi değerlendirildiğinde, komisyonun icrai yetkilerinin sınırlı olduğu ve esasen bir karar organı olarak görev yaptığı görülmektedir. Komisyon, doğrudan soruşturma yürütme yetkisine sahip olmayıp, gerekli durumlarda Mülkiye Teftiş Kurulundan soruşturma talep edebilmektedir. Ayrıca, soruşturma sonucunda herhangi bir işlem yapılmaması durumunda komisyonun yetkileri ve izleyeceği yol konusunda belirsizlikler mevcuttur. Bu durum, komisyonun sivil denetim etkinliğini kısıtlamakta ve yetkilerinin netleştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Kolluk Gözetim Komisyonu'nun mevcut görev ve yetkileri, yalnızca genel kolluk birimleri olan polis, jandarma ve sahil güvenlikle sınırlıdır. Ancak, bu kapsamın özel kolluk personeli olan “gümrük kolluğu, orman kolluğu, köy koruculuğu, ceza infaz memurluğu ve çarşı-mahalle bekçilerini” de içerecek şekilde genişletilmesi gerektiği önerilmektedir. Ayrıca, Komisyonun, yalnızca şikayet ve ihbarlarla

ilgilenmek yerine, memnuniyet yaratan durumları da izleyerek hem kolluk görevlilerinin motivasyonunu artırması hem de halkın şikayet mekanizmasına duyduğu güveni güçlendirmesi, sivil gözetimin etkinliğini artırmak açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, T.C. Resmi Gazete, 10/07/2018, 30474.

Adli Kolluk Yönetmeliği. Resmi Gazete, 1/06/2005, Sayı:25832.

Ağca, İ. K. & Filiz, B. (2022). Kolluk, Birey Ve Devlet Arasında Online İlişki Modeli: Kolluk Gözetim Komisyonu. **Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, 233-247.

Akal, C. B. (2016). **İktidarın Üç Yüzü**. Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Akgün, F. (2017). Kolluk Kuvvetlerinden Polisin Zor Kullanma Silah Kullanma ve Silah Kullanma Yetkisi, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.

Akgül, A. (2014). İşkence Nedeniyle Açılan Tam Yargı Davalarında Danıştay Ölçütleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 112, 189-236.

Akyılmaz, B. (2004). **İdare Hukuku**. Konya: Sayram Yayınları.

Alçalar, M. (2006). *Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Altıparmak, K. (2009). İşkenceyi Nasıl Bilirsiniz? Türkiye’de Orantısız Güç Kullanma Sorunu. *Toplum ve Bilim*, 115, 145-184

Altun, M. & Sayer, A. & Barutçu, A. (2013). Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kararları Işığında Kamuda Görülen Etik Dışı Davranışlar Ve Yolsuzluklar. *Sayıştay Dergisi* (91), 33-55.

Altun, Y. (2022). **Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman) Ve Türk İdare Sisteminin İşleyişine Etkileri**. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.

Altuntop, S. (2015). Hesapverebilirlik Bağlamında Kolluğun Sivil Denetimi: Sivil Gözetim Kurulları. **İnsan Hakları Yıllığı**(33), 33-63.

Altuntop, S. (2015). Kamu Güvenliğini Sağlamada Kolluğun Aşırı Güç Kullanma Sorunsalı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 873-904.

Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Resmi Gazete, 9/07/2018, Sayı: 703.

Arslan, K. O. (2015). İnsan Onuru Kavramı Ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 28(120), 155-172.

Atay, E. E. (2006). **İdare Hukuku**. Ankara: Turhan Kitabevi.

Avcı, A. (2011), Özel Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.

Aydın, A. H., Durgun, S., Bucak, U. (2019). Jandarma Genel Komutanlığının İçişleri Bakanlığına Hızlı Uyum. **Assam Uluslararası Hakemli Dergi**, 13. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı, 70-83.

Aydın, D. (2015a). Toplumsal Olaylarda Biber Gazı Kullanılmasının Hukuki Standartları. *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 241-261.

Aydın, D. (2015b). Zor Kullanma Yetkisine İlişkin Sınırın Aşılması Suçu. *Prof. Dr. Nevzat Toroslu'ya Armağan, Cilt 1*, Ankara Üniversitesi Yayınları, 137-174.

Aydın, N. & Demir, T. (2022). Emniyet Hizmetlerinin Sunumunda Düalist Yapı Sorunsalı: Adli Ve İdari Kolluk. **Dumlupınar Üniversitesi İİBF**

Dergisi, (9), 19-46.

- Ayyıldız, H. (2019). Kolluk Faaliyetlerinin Denetimi Hakkında Genel Bir Değerlendirme, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 32, 143-180.
- Bahadır, O., & Kıldan, İ. T. (2013). Özel Güvenlik Görevlilerinin Zor Kullanma Yetkisi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 3, 274-310.
- Baytaç, A. B. (2015). 6638 Sayılı Kanun İle PYSK ve CMK’da Yapılan Değişikliklerin Değerlendirilmesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 73(2), 29-47.
- Bimer-Doğrudan Başbakanlık İle İlgili 2006/3 Sayılı Başbakanlık Genelgesi**, Resmi Gazete, 20/01/2006, Sayı: 26055.
- Buldur, İ. (2019). **Egemenlik Kavramına Hukuki Ve Politik Bakış: Kelsen Ve Schmitt**, Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Can, B. (2010). **Kolluk Güçleri Denetim Modeli Olarak İngiltere Bağımsız Polis Şikâyet Komisyonu**. *Türk İdare Dergisi*, (469), Ankara.
- Cerrah, İ., & Semiz, R. (2001). Polislikte Meslek Etiği. *Türkiye’de Suç ve Polislik*. Şubat, Ankara, 218. Cin, M. O. (2000). Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1-2), 665-686.
- Ceza Muhakemesi Kanunu**, T.C. Resmi Gazete, 17/12/2004, 5271.
- Çağlayan, R. (2016), **İdare Hukuku Dersleri**, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Çetin, H. (2002). Egemenlik Ve Hukuk İlişkisi Üzerine. **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, 3(2), 1-16.
- Çolak, H. (1998). Kolluk Teşkilatı ve Adli Kolluk. **Sayıştay Dergisi**(28), 85-91.
- Çor, Y. (2008). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Sözleşme Kapsamında İşkence Görmeme Hakkına Bakış Açısı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 75, 63-93.
- D. Mehmed D. (1996). **Büyük Türkçe Sözlük**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Demir, C. K., Avcı, E., & Övet, T. (2015). Hukuki Metinlerden Uygulamaya Kolluk Zor Kullanma Modeli. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 17(1), 91-115.
- Derdiman, R. C. (2007). *Polis Yönetimi ve Hukuku* (3. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Dervişoğlu, S. (2010). İnsan Haklarının Korunması Açısından İl Ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, **Türk İdare Dergisi**, 466, 95-120.
- Devlet Memurları Kanunu**. T.C. Resmi Gazete, 23/07/1965, Sayı: 657.
- Didinmez, M. A. (2022). İnsan Hakları Eylem Planı Sonrası İl Ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Geleceği, **Tihik Akademik Dergisi**, 8, 61-97.
- Dinçer, C. (2009). Kolluk Kuvvetlerinin Zor Kullanma Yetkisi. *Türk İdare Dergisi*, Mart 2009, 37-67.
- Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun**, T.C. Resmi Gazete, 1/11/1984, Sayı: 3071.

- Doğan, S. (2016). **Genel İdari Kolluk Kuvvetlerinin Mülki İdare Amirleri Tarafından Gözetimi**, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Aksaray.
- Emniyet Teşkilat Kanunu**. T.C. Resmi Gazete, 12 Haziran 1937, Sayı: 3629.
- Eryılmaz, B. & Biricikoğlu H. (2011), Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik Ve Etik, **İş Ahlakı Dergisi Turkish Journal Of Business Ethics**, 7, 20-45.
- Eryılmaz, M. (2007). 5681 Sayılı Kanun ile Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'ndaki (PVSK) Değişiklikler Sonrası Oluşan Yeni Durum: Bir Adım İleri, İki Adım Geri. **Ankara Barosu Dergisi**, 65(3), 63-79.
- Eryılmaz, M. B., & Bozlak, A. (2009). Hukukumuzda Zor ve Silah Kullanma Yetkisi. **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 83, 223-277.
- Esen, S. S. (2019). Toplumsal Olaylar ve Kolluk Kuvvetlerini Yetkileri, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.
- Evren, Ç. C. (2016). Kolluk Gözetim Komisyonu, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 20, 99-136.
- Fırat, İ. & Erdem, E. (2014). Türkiye'de İç Güvenlik Hizmeti Ve Kolluğun Sivil Denetimi, **Sayıştay Dergisi**, 94, 115-133.
- Fidler, D. P. (1999). International law and global public health. *University of Kansas Law Review*, 48(1), 1–34.
- Genel Kolluk Disiplin Hükümleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabul Edilmesine Dair Kanun**, T.C. Resmi Gazete, 8/03/2018, 30354 (Mükerrer).
- Giritli, İ. & Bilgen, P. (1979). **İdare Hukuku Dersleri**. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Giritli, İ. & Bilgen, P. & Akgüner, T. & Berk, K. (2015), **İdare Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul.
- Göktaş, M. (2022). **Kolluğun Sivil Denetimi: Kolluk Gözetimi Komisyonu Bağlamında Bir İnceleme**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gölcüklü, F., & Gözübüyük, A. Ş. (2007). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve uygulaması* (7. baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözler, K. & Kaplan G. (2011). **Kısa İdare Hukuku**, Ekin Kitabevi Yayınları, Birinci Baskı, Bursa.
- Gözler, K. (2003). **İdare Hukuku**. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2007). **Genel Devlet Teorisi**. (Dördüncü Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözler, K. (2011). **Devletin Genel Teorisi** (3. B.). Bursa: Ekin Yayınları.
- Gözler, K. (2017). “Devlet” Kelimesi Üzerine Bir Deneme. **Türkiye Günlüğü**, (129), 5- 9.

- Gözler, K. & Kaplan, G. (2018). **İdare Hukuku Dersleri**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Gözübüyük, Ş. (1983). **Yönetim Hukuku**. Ankara: Sevinç Yayınları.
- Gözübüyük, Ş. & Tan, T. (1999). **İdare Hukuku**, Turhan Kitabevi, Birinci Baskı, Ankara,
- Gözübüyük, Ş. (2003). **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Gül, S. K. (2008). **Kamu Yönetiminde Ve Güvenlik Hizmetlerinde Hesap Verebilirlik**. *Polis Bilimleri Dergisi*, 10(4), 71-94.
- Güzeldağ, S. (2020). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Ceza Kanunu Açısından Yaşam Hakkı İhlalleri*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Bursa.
- Günday, M. (1999). **İdare Hukuku**, 4. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara
- Günday, M. (2004). **İdare Hukuku**. 9. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Günday, M. (2015). **İdare Hukuku**, İmaj Yayınevi, Ankara
- Güneş, Y. (2014). Bağımsız Kolluk Şikayet Sistemi. **İdarecinin Sesi Dergisi**, (163), 36- 41.
- Güngör, M. (2020), **Kolluk Şikayet Ve Gözetim Sistemi Ve Türkiye İçin Kolluk Gözetim Kurumu (Kolluk Ombudsmanlığı) Önerisi**, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Güreşçi, F. (2022), **Türkiye İnsan Hakları Ve Eşitlik Kurumunun Kurumsal Arka Planı, Hukuki Yapısı Ve Kararlarının Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Hakyemez, Y. Ş. (2004). **Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı**. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Hall, J. A. & Ikenberry, G. J. (2000). **Devlet**. (Y. O. Alibeygil Ve M. Şipal, Çev.) Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Hinsley, F. H. (1986). **Sovereignty**. Cambridge: Cambridge University Press.
- İçişleri Bakanlığı Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun**. 1985, Resmi Gazete, 23.2.1985, Sayı: 3152.
- İl İdaresi Kanunu**. (1949). T.C. Resmi Gazete, 7236, 18 Haziran 1949, Sayı: 5442.
- İl Ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev Ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik**. Resmi Gazete, 23/11/2003, 25298.
- İnce, H. (2015). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Altında Barışçıl Gösterilerde Orantısız Güç Kullanılması. **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, 5.
- İrdem, İ., & Bayansar, R. (2022). Özgürlük-Güvenlik İkilemi ve İnsan Hakları Bağlamında Kolluğun Toplumsal Olay Yönetimi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(3), 1017-1033.
- Jandarma Teşkilat Görev Ve Yetkileri Yönetmeliği**. 1983, T.C. Resmi Gazete,

Yayın Tarihi: 17.12.1983, No: 18254.

Jandarma Teşkilat, Görev Ve Yetkileri Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 17985, 12 Mart 1983, Sayı: 2803.

Jandarma Teşkilat, Görev Ve Yetkileri Yönetmeliği. T.C. Resmi Gazete, 21/01/2017, 17985.

Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 29/06/2012, 6328.

Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. T.C. Resmi Gazete, 28/03/2013, 28601.

Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik. T.C. Resmi Gazete, 13/04/2005, 25785.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. T.C. Resmi Gazete, 8/06/2004, 5176.

Kapani, M. (2007). **Politika Bilimine Giriş.** (19. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kapani, M. (2010). **Politika Bilimine Giriş.** (25. Baskı). İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Kapani, M. (2019). **Politika Bilimine Giriş.** (58. Baskı.). Ankara: Serbest Akademi.

Karaböcek, C. (2011). **Modern Devlette Egemenlik Sorunu.** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Karadaş, C. (2010). **Kolluk Güçlerinin Sivil Denetimi Vali ve Kaymakamlar El Kitabı,** Ankara: Anıt Matbaa.

Kaşlı, E. (2021). Meşru Savunma Halinde Polisin Zor Kullanma Yetkisi. *Karadeniz 6. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 119-125.

Kavgacı, H. İ. (1998). Polis Organizasyonunda Demokratik Değişim: Bağımsız Bir Polis Şikayet Sistemi ve Halkın Polisliğe Katılımı. *Polis Bilimleri Dergisi*, 1(1), 55-67.

Kılınç, Ü. (2014). Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yapma Hakkı ve Devletin Yükümlülükleri: Barışçıl Gösterilere Orantısız Güç Kullanımının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Uygunluğu Sorunu Üzerine. **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 110, 281-304.

Kışlalı, A. T. (1994). **Siyaset Bilimi.** (4.Baskı). Ankara: İmge.

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 7/04/2016, Sayı: 6698.

Kolluk Gözetim Komisyonu Kanunu. (Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun), T.C. Resmi Gazete, 3/05/2016, Sayı: 6713.

Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanunun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, T.C. Resmi Gazete, 6/08/2019, 30855.

Koyuncu, E. (2010). İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesi. **İdarecinin Sesi Dergisi**, 142, 113-115.

Köktürk, A. (2011). Modern Öncesi Devletin Yönetim Anlayışı. **Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 13, 73-97.

- Krasner, S. D. (2001). **Sovereignty: Organized Hypocrisy**. Princeton: Princeton University Press.
- Kuyaksil, A. (2000). 155. Yılda Polis Teşkilatının Tarihçesi, Kolluk Kavramı Ve Günümüzde Emniyet Teşkilatı, **Polis Dergisi**, 155. Yıl Özel Sayısı, , Sayı: 22, 2-25.
- Kuyaksil, A. (2012). Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Ve Yerelleşme Perspektifinden İç Güvenlik Hizmetlerine Bir Bakış. **II. Bölgesel Sorunlar Ve Türkiye Sempozyumu**, Kahramanmaraş, 437-455.
- Memurlar Ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun**, T.C. Resmi Gazete, 4/12/1999, Sayı: 4483.
- Obasogie, O. K., & Newman, Z. (2017). Police violence, use of force policies, and public health. *American Journal of Law & Medicine*, 43(3), 279–295. <https://doi.org/10.1177/0098858817723665>
- Onar, S. S. (1966). *İdare Hukukunun Umumi Esasları* (Cilt 3, Baskı 3). İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Onar, S. S. (1966). **İdare Hukukunun Umumi Esasları**. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Oosting, M. (2001). Asya Ombudsmanları Üçüncü Konferansı Açılış Konuşması, (Çev.: Numan Aksakal), **Denetim Dergisi**, 4 Mayıs 1998, 103, 26-29.
- Osmanoğlu, M. K. (2013). Uluslararası Belgeler Işığında Polis ve Vatandaş İlişkisi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17(2), 1549-1588.
- Önen, S. M. & Güngör, M. (2018). Kolluk Kuvvetlerinin Sivil Gözetimi Kuzey İrlanda Polis Ombudsmanlığı Örneği. **İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 7, 16-31.
- Özay, İ. H. (2013). İdari Kolluk-Adli Kolluk. **Journal Of Istanbul University Law Faculty**, 71(1), 947-961.
- Özder, S. (2018). **Kolluk Kuvvetlerinin Sivil Gözetimi Ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Ve Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara
- Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun**, T.C. Resmi Gazete, 26/06/2004, 25504, Sayı: 5188.
- Özgenç, İ. (2008). Kolluk Görevlilerinin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi. **Polise Görev, Yetki ve Sorumluluk Veren Mevzuat Uygulamaları Eğitim Projesi (MUYEP) Tebliğleri – II**. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları No: 444.
- Özgür, E. & Erciyes, E. (2017). Kamu Yönetiminde Yaşanan Dönüşümlerin İç Güvenlik Sektörüne Yansımaları. **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, 6, 79-109.
- Özgür, E. & Erciyes, E. (2020). Güven Üzerine İnşa Edilen İç Güvenlik Faaliyeti: Sivil Gözetim Bağlamında Danimarka Polis Teşkilatı Örneği. **Türk İdare Dergisi**, 490, 234-268

- Öztürk, C. (2010). Bağımsız Kolluk Şikayet Sistemi, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı, Antalya.
- Özman, M. A. (1964). Devletlerin Egemenliği Ve Milletlerarası Teşekküller. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 21(1), 53-121.
- Pazarcı, H. (2007). **Uluslararası Hukuk**. (Beşinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pekmez, T. K. (2012). *AIHM İçtihatları Bağlamında Türk ve Anglo-Sakson Hukukunda Kolluğun Silah Kullanma Yetkisi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı). İstanbul.
- Roche, S. (2013). **The Governance and Oversight of Internal Security Forces Turkey and EU: A Comparative Evaluation [Türkiye ve AB İç Güvenlik Güçlerinin Yönetişim ve Gözetimi: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme]**. Ankara: İç Güvenlik Sektörünün Geliştirilmesi Projesi Faz II.
- Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu**. T.C. Resmi Gazete, 17753, 13 Temmuz 1982, Sayı: 2692.
- Sayıcı, N. (2023), **Devlet Üzerine Bir Çözümleme: Sorun Ve Açmazları**, Yüksek Lisans Tezi Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kırıkkale
- Sevdiren, Ö. (2021). Yargıtay Kararları Işığında Suçüstü Halinde Şüphelinin Yakalanmasını Sağlamak Amacıyla Silah Kullanma Yetkisi (PVSK m. 16/7). *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 153, 65-106.
- Şenel, A. (2019). **Siyasal Düşünceler Tarihi** (7. B.). Ankara: Bilim Ve Sanat
- Şener, M. (2019). **Avrupa Birliği Ve Türkiye’de Kolluğun Sivil Gözetimi Ve Mülki İdare**. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Şimşek Akın, H. (2014). *Kolluğun Yapısı ve Sivil Gözetimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Antalya.
- Tabanlı, F. (2018). Thomas Hobbes Ve John Locke’un Devletin Kökeni Hakkındaki Görüşleri. **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 4(2), 331-353.
- Tanyar, Z. Ç. (2011). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(3), 593-634. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001639
- Tekin, A. (2017). Polisin Zor Kullanma Yetkisi. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 27-58.
- Teziç, E. (1997). **Anayasa Hukuku**. (Dördüncü Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Thompson II, R. M. (2015, October 30). *Police use of force: Rules, remedies, and reforms*. **Congressional Research Service**.
- Trapp, R. (2006). The Chemical Weapons Convention – Multilateral Instrument with a Future, The Chemical Weapons Convention, Ramesh Thakur, Ere Haru (eds.), Hong Kong, **United Nations University Press**, 15-43.
- Turan, B. (2020). Kamu Düzeninde İnsan Onuru Ve Bireyin Kendine Karşı

- Korunması, **Kto Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 5(1), 53-72.
- Turan, E. & Aydılek, E. & Şen, A. T. (2015). Bimer Uygulaması Ve Türk Kamu Yönetimi Sistemine Etkileri. **Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 8(2), 215-225.
- Türçan, T. (2001). **Devletin Egemenlik Unsuru Ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri**.(1. Baskı). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü**, T.C. Resmi Gazete, 5/03/1973, 14506.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**. (1982). T.C. Resmi Gazete, 17863 (Mükerrer), 09 Kasım 1982, Sayı: 2709.
- Türkiye İnsan Hakları Ve Eşitlik Kurumu Kanunu**, T.C. Resmi Gazete, 20/04/2016, 6701.
- Türkiye İnsan Hakları Ve Eşitlik Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik**, T.C. Resmi Gazete, 24/11/2017, 30250.
- Ünsal, T. (2023). Polisin İdari Kolluk Yetkileri ve Ölçölülük İlkesi. **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 10(1), 169-188.
- Valilik Ve Kaymakamlık Birimleri Teşkilat, Görev Ve Çalışma Yönetmeliği**, T.C. Resmi Gazete, 8/06/2011, 27958.
- Wittie, M. C. (2011). Police Use of Force. *Policy, Bureaucracy, and Justice*, 2(2), 25-37.
- Yavuzdoğan, S. & Akın, H. Ş. (2015). Kolluğun Sivil Gözetimi, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, 6, 191-220.
- Yavuzdoğan, S. (2010). İngiltere’de Bağımsız Kolluk Şikâyet Sistemi Ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 12, 1231- 1256.
- Yayla, M. (Der.). (2022). *Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi*. Polis Akademisi Yayınları: 147, Rapor No: 65. Ankara: Polis Akademisi.
- Yenisey F. (2015). **Kolluk Hukuku**. 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, R. (2010). **İdare Hukuku Dersleri**. 1, Mimoza Yayınları, Konya.
- Yıldırım, S. (2023). Küreselleşme Ve Ulus-Devlet İlişkisinin Türk Kamu Yönetimi Üzerindeki Etkisi. (Doktora Tezi), Hacı Bayram Veli Üniversitesi Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Ankara.
- Yılmaz, M. (2007). *Polisin Zor Kullanma Yetkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Zabunoğlu, H. G. (2016). Kolluğun Sivil Gözetimi. **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 7, 457-482
- Zabunoğlu, Y. K. (1973). **Kamu Hukukuna Giriş**. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları (Sevinç Matbaası).

Zabunoğlu, Y. K. (2015). **Devlet Kuramına Giriş**. Ankara: İmaj Yayınevi.

MAHKEME KARARLARI

Anayasa Mahkemesi. (1963). 4 Ocak 1963 Tarihli ve E. 1962/208, K. 1963/1 Sayılı Karar. *Resmî Gazete*, 27 Şubat 1963, Sayı 11342.

Anayasa Mahkemesi. (1986). E. 1985/8, K. 1986/27 Sayılı Karar. *Resmî Gazete*, 31 Mart 1986, Sayı 19055.

Anayasa Mahkemesi. (1999). E. 1996/68, K. 1999/1 Sayılı Karar. *Resmî Gazete*, 21 Nisan 1999, Sayı 23673.

Anayasa Mahkemesi. (2013). 14 Şubat 2013 Tarihli ve 2011/150 E., 2013/130 K. Sayılı Karar. *Resmî Gazete*, 25 Haziran 2013, Sayı 26888.

Anayasa Mahkemesi. (2016). 17 Şubat 2016 Tarihli ve 2013/3936 Sayılı Karar. *Resmî Gazete*, 15 Nisan 2016, Sayı 29685.

Anayasa Mahkemesi. (2017). E. 2014/101, K. 2017/142 Sayılı Karar. *Resmî Gazete*, 27 Aralık 2017, Sayı 30283.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM). (1998). *Güleç/Türkiye Davası*, Başvuru No: 21593/93. Karar Tarihi: 27 Temmuz 1998.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM). (2002). *Açık ve Diğerleri/Türkiye Davası*, Başvuru No: 31451/03. Karar Tarihi: 13 Ocak 2011.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM). (2006). *Güler/Türkiye Davası*, Başvuru No: 49391/99. Karar Tarihi: 21 Şubat 2006.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM). (2008). *Kamil Kartal ve Diğerleri/Türkiye Davası*, Başvuru No: 29768/03. Karar Tarihi: 16 Aralık 2008.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM). (2013). *Abdullah Yaşa/Türkiye Davası*, Başvuru No: 44827/08. Karar Tarihi: 16 Temmuz 2013.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM). (2013). *İzci/Türkiye Davası*, Başvuru No: 42606/05. Karar Tarihi: 23 Temmuz 2013.

Danıştay 10. Dairesi. (2001). 4 Ekim 2001 Tarihli ve 2001/3396 E., 2001/40 K. Sayılı Karar.

Danıştay 10. Dairesi. (2008). 15 Eylül 2008 Tarihli ve 2006/946 E., 2008/6084 K. Sayılı Karar.

Yargıtay 4. Ceza Dairesi. (2006). 4 Kasım 2006 Tarihli ve 2006/5190 E., 2006/14845 K. Sayılı Karar.

Yargıtay 4. Ceza Dairesi. (2009). 21 Eylül 2009 Tarihli ve 2008/15833 E., 2009/405 K. Sayılı Karar.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu. (2008). YCGK 3-25/22, 12 Şubat 2008 Tarihli Karar.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

1876 Kanun-i Esasi. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/> Erişim Tarihi: 26.09.2023

1998 Düzenli Raporu. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf Erişim Tarihi: 26.05.2024.

2002 Düzenli İlerleme Raporu. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf Erişim Tarihi: 25.05.2024.

2005 Türkiye İlerleme Raporu. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf Erişim Tarihi: 25.05.2024.

2006 Türkiye İlerleme Raporu. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf Erişim Tarihi: 27.05.2024.

2007 Türkiye İlerleme Raporu. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf Erişim Tarihi: 25.05.2024.

2010 Türkiye İlerleme Raporu. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf Erişim Tarihi: 24.05.2024.

2011 Türkiye İlerleme Raporu. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim Tarihi: 25.05.2024

2012 Türkiye İlerleme Raporu. https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim Tarihi: 26.05.2024.

2014 Türkiye İlerleme Raporu. https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim Tarihi: 26.05.2024.

2016 Türkiye Raporu. https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim Tarihi: 26.05.2024.

- 2019 Türkiye Raporu.
https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-tr.pdf
Erişim Tarihi: 26.05.2024.
- 2020 Türkiye Raporu.
https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf Erişim Tarihi: 27.05.2024.
- 2021 Türkiye Raporu.
https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2021_turkiye_raporu-tr.pdf
Erişim Tarihi: 27.05.2024.
- 2022 Türkiye Raporu.
https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2022_turkiye_report-tr_27.11.2022_22.05.pdf Erişim Tarihi: 27.05.2024.
- 2023 Türkiye Raporu
<https://ab.gov.tr/siteimages/resimler/2023%20T%C3%BCrkiye%20Raporu.pdf> Erişim Tarihi 16.12.2024.
- 50 Soruda CİMER. <https://www.cimer.gov.tr/50sorudacimer.pdf> Erişim Tarihi: 14.03.2023.
- Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan Türkiye Raporları.
https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html Erişim Tarihi: 16.07.2024.
- BİMER Hakkında. <https://www.cimer.gov.tr/bimerhakkinda> Erişim Tarihi: 09.05.2023.
- Dışişleri Bakanlığı, Bağımsız Polis Şikayet Komisyonu ve Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı için Şikayet Sistemi, https://ab.gov.tr/emniyet-genel-mudurlugu-jandarma-genel-komutanligi-ve-sahil-guvenlik-komutanligi-icin-bagimsiz-bir-polis-sikayet-komisyon_52219.html Erişim Tarihi: 03.09.2023.
- Dışişleri Bakanlığı. Katılım Ortaklığı Belgeleri. <https://www.ab.gov.tr/46226.html> Erişim Tarihi: 20.05.2024.
- Dışişleri Bakanlığı, Katılım Sürecine İlişkin Temel Belgeler, https://www.ab.gov.tr/katilim-surecine-iliskin-temel-belgeler_123.html Erişim Tarihi: 26.09.2023.
- Dirlik, Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 12.01.2023.
- Esenlik, Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 12.01.2023.
- İç Güvenlik sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi. <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/ic-guvenlik-sektorunun-sivil-gozetiminin-gelistirilmesi> Erişim Tarihi: 20.09.2023.
- İç Güvenlik sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi 2. Aşama. http://sivilgozetim.org.tr/web_arsiv/Source/Publication/proje.pdf Erişim Tarihi: 20.09.2023
- İçişleri Bakanlığı. <https://www.icisleri.gov.tr/hakkimizda> Erişim Tarihi: 15.07.2023.

- Kamu Görevlileri Etik Kurulu Hakkında Genel Bilgilendirme. <https://www.etik.gov.tr/kurumsal/kurul-hakkinda/> Erişim Tarihi: 10.06.2024.
- Kolluk Gözetim Komisyonu İlk Toplantısını Yaptı. <http://www.kollukgozetim.gov.tr/kolluk-gozetim-komisyonu-ilk-toplantisini-yapti> Erişim Tarihi: 13.06.2024.
- Kolluk Gözetim Komisyonu Duyurular. <http://www.kollukgozetim.gov.tr/duyurular> Erişim Tarihi: 13.06.2024.
- Kolluk Etik İlkeleri. https://www.jandarma.gov.tr/kurumlar/jandarma.gov.tr/Jandarma/Kolluk_Etik_Ilkeleri/Kolluk_Etik_Ilkeleri.pdf Erişim Tarihi: 26.02.2023.
- Proje Aşamaları. <http://sivilgozetim.org.tr/proje-asamalari/> Erişim Tarihi: 15.07.2024.
- Proje Bileşenleri. <http://sivilgozetim.org.tr/proje-bilesenleri/> Erişim Tarihi: 15.07.2024.
- Sivil toplum ve Medya. http://sivilgozetim.org.tr/web_arsiv/Source/Publication/componentC-TR.pdf Erişim Tarihi: 15.07.2024.
- Tarihçe, Emniyet Genel Müdürlüğü. <https://www.egm.gov.tr/tarihce> Erişim Tarihi: 11.01.2023.
- Tarihçe, Jandarma Genel Komutanlığı. <https://www.jandarma.gov.tr/tarihce>. Erişim Tarihi: 15.01.2023.
- Tarihçe, Sahil Güvenlik Komutanlığı. <https://www.sg.gov.tr/tarihce> Erişim Tarihi: 16.01.2023.
- Toplumsal Olaylarda Orantısız Güç Kullanımı <https://mesutbedrieryilmaz.blogspot.com/2011/01/toplumsal-olaylarda-orantisiz-guc.html> Erişim Tarihi: 16.12.2024.
- Türkiye 2006 Katılım Ortaklığı Belgesi. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2006.pdf Erişim Tarihi: 26.06.2024.
- Türkiye 2007 Katılım Ortaklığı Belgesi. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2007.pdf Erişim Tarihi: 26.06.2024.
- Yasal Çerçeve. http://sivilgozetim.org.tr/web_arsiv/Source/Publication/componentA-TR.pdf Erişim Tarihi: 11.04.2024.